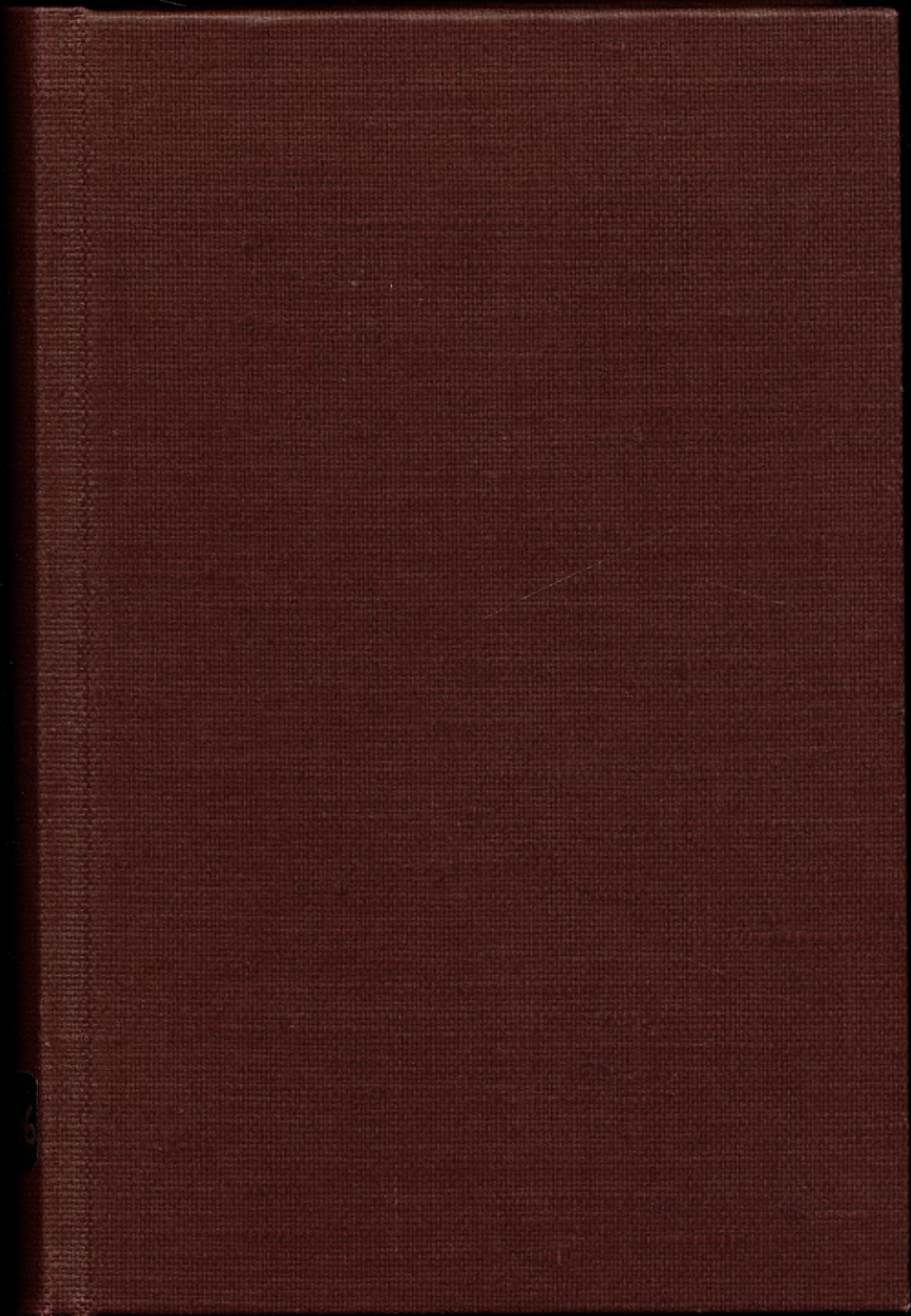

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET
UMEA

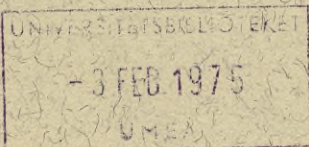
56046

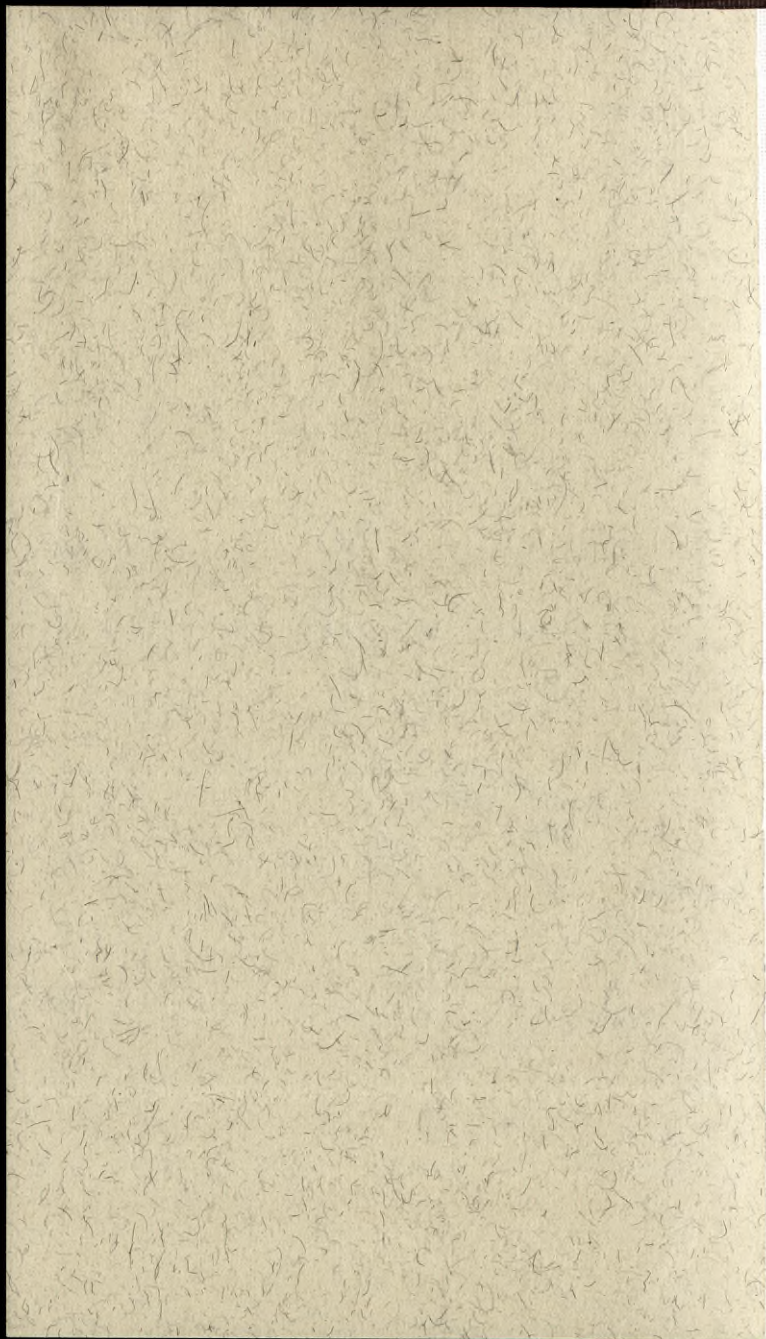
Umeå universitetsbibliotek

00002513664 56046: 3 Mag

Strin.Trvcktt och otrvcktt. 3 (3)

August Strindberg

TRYCKT OCH OTRYCKT

III.

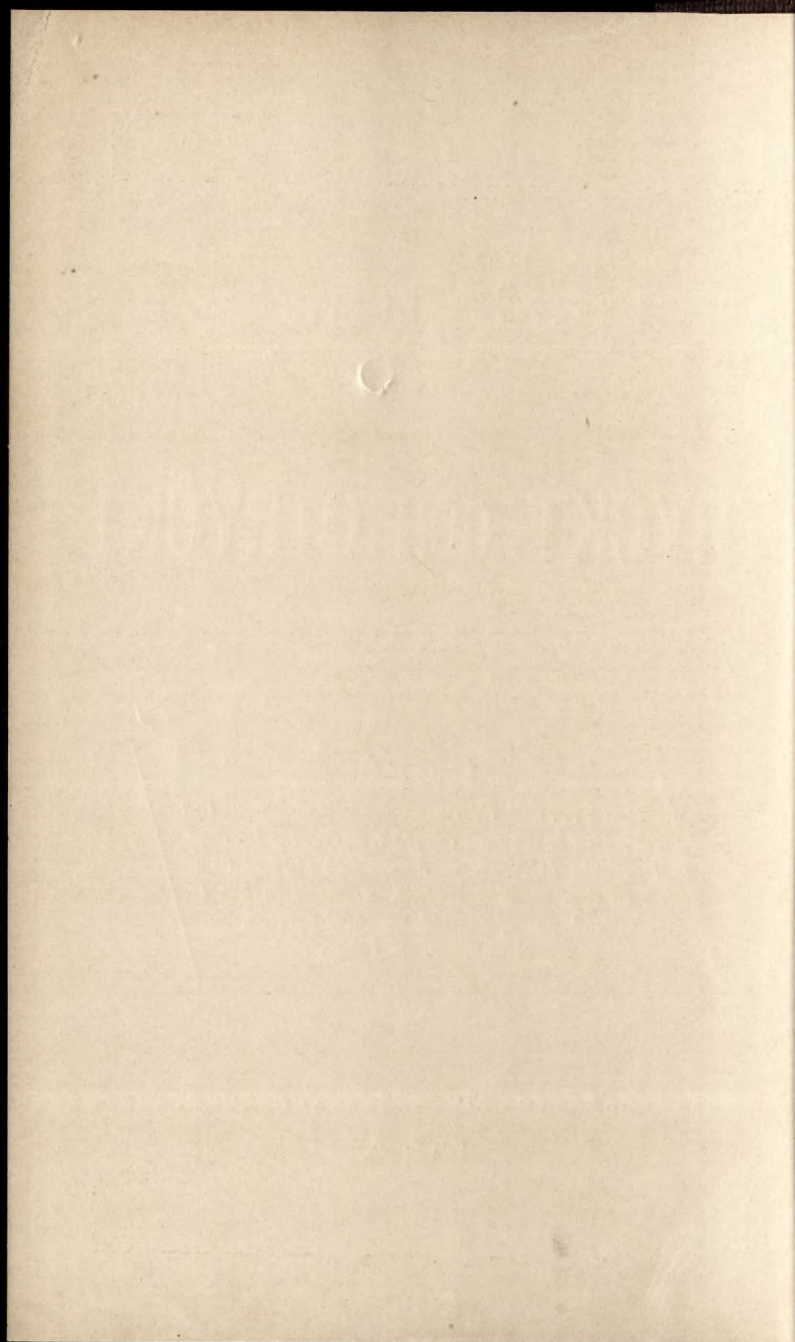
Innehåll:

Mystik ... tills vidare. — Nemesis divina. — Den litterära reaktionen i Sverige. — Franska insatser i svenska kulturen. — Är det icke nog? — Rom på en dag. — Mitt Venedig. — Antingen-eller! Både-och! — Själamord. — Carl Larsson. — Hallucinationer. — Fabler.

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Pris 3: 25.

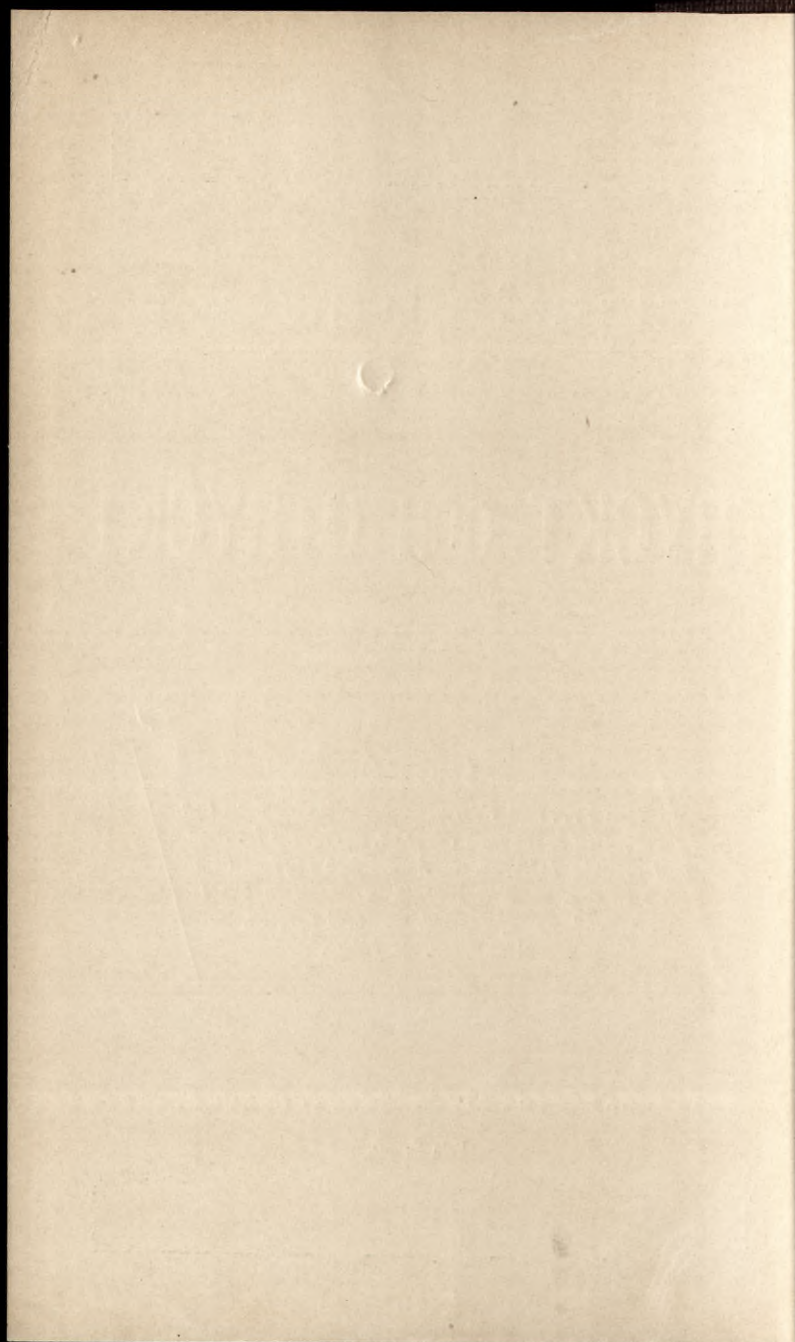

TRYCKT OCH OTRYCKT

AF

AUGUST STRINDBERG.

III.

TRYCKT OCH OTRYCKT

AF

AUGUST STRINDBERG.

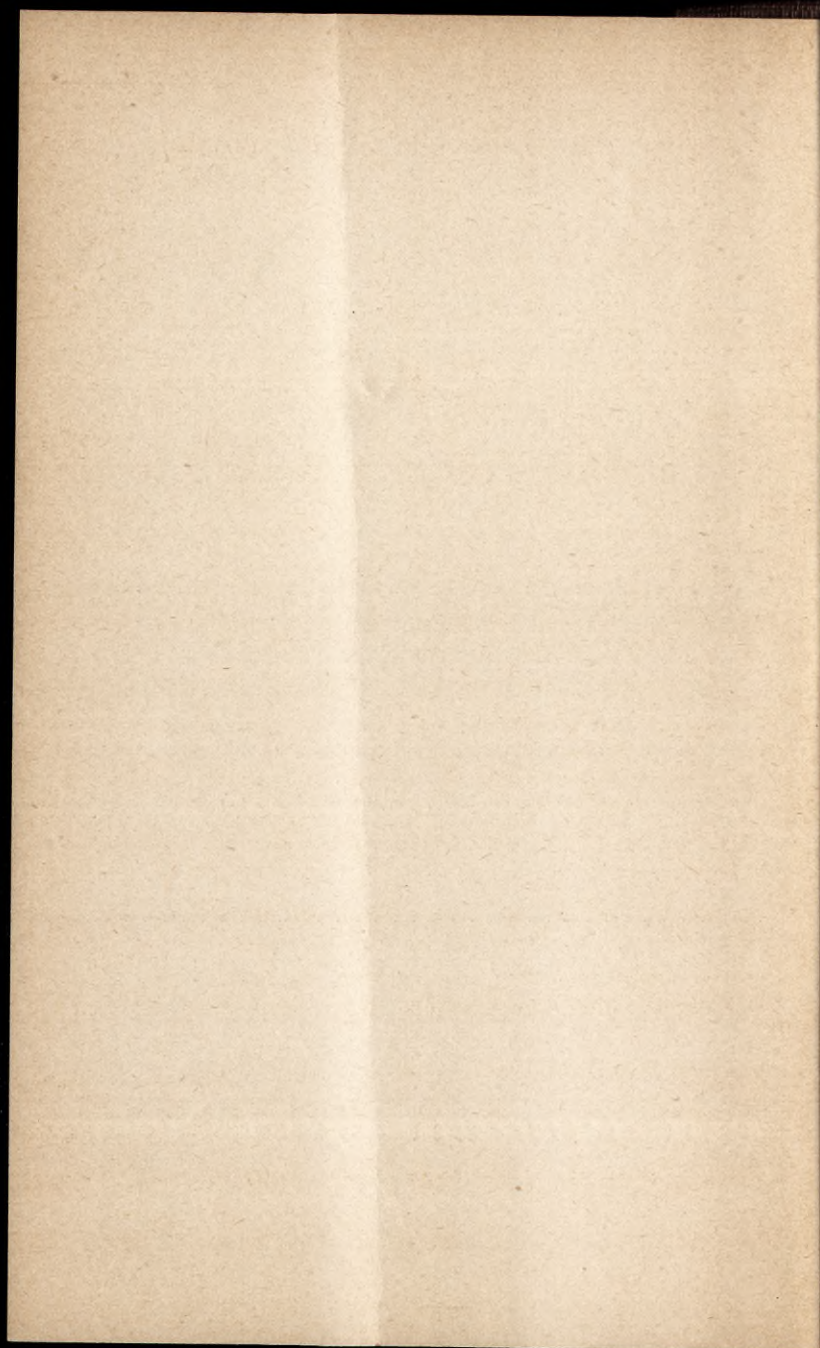
III.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1891.

MYSTIK – TILLS VIDARE.

Det fanns för ett par år se'n i Frankfurt en undergörare, som botade sjuka med händernas påläggande, alldeles som doktor Charcot i Paris och lärarne vid gymnastiska instituten. Men undergöraren hade den ovanan att läsa böner under akten, hvilket icke doktor Charcot lär göra. Som mannen var obildad och icke kunde finna förklaringsgrunder till sin helande förmåga, tillskref han den helt blygsamt en högre makt än sin. Som den fattige mannen råkade uppmärksammas af en högt stående sjukling och därmed vann ära, så blef det snart intaget i det liberala programmet att häckla undergöraren. Det restes en storm mot honom, och hvarje frisinnad ansåg som en plikt mot sig själf och sina kommittenter att minst en gång i veckan gå lös på undergöraren, som nu kreerades till charlatan. Läkarne, hvilka funnit metoden

ovetenskaplig och vådlig för det allmänna hälsotillståndet, sköto naturligtvis med grofva stycken, och hvarje bildad måste under flertals-meningens tyngande makt hafva ett glåpord till hands för att rädda sig för misstankar om att vara anhängare till undergöraren. Faktum kvarstod emellertid: att mannen botade vissa sjukdomar, särskildt nervlidanden, genom händernas påläggning (och bön).

Jag såg aldrig mannen, hörde skriket och aktade mig väl att höja några tvifvel mot den rasande opinionen, som kunnat störta mig och familj i olycka. Men att tiga var farligt, ty inkvisitorer gingo omkring öfverallt och läste i människors tystnad ett hemligt anhängeri. Jag blef snart misstänkt, och som jag var läkare, måste jag uttala mig emot charlatanen, ehuru jag hvarken sett honom eller hans förfarande.

Om handpåläggningen hade jag en mening, emedan jag genom strykningar brukade bota hufvudvärk; om börens makt därtill hade jag icke gjort mig någon mening, ty jag var ateist. Jag förkastade den på grund af ett kategoriskt postulat, som befallde mig förkasta allt hvad vetenskapen på dess nuvarande ståndpunkt förkastade, och jag hade nyligen sett en läkare störtas i glömska och misère därför att han upptagit, till undersökning bara, fjärde dimensionen. Men en händelse, som strax därpå timade i mitt eget hus, tvang mig mot min vilja och, mot mitt intresse, upptaga frågan om börens makt

till undersökning. Som jag endast funnit några svaga psykologiska förklaringsgrunder, hvilka skulle fordra längre tankearbete till sin utveckling, kan frågan endast hänföras under det mystiska tills vidare, eftersom det mystiska är det hittills icke nöjaktigt förklarade.

Så här var emellertid sakens förlopp:

Jag väckes en natt af min hustru, som med förtviflans åtbörder omtalar, att min sjuåriga dotter fått kramp. Efter att ha kastat på mig kläderna går jag in i barnkammaren.

I sin lilla säng låg min dotter i stelkramp. Lemmarne voro styfva, tummarne vända inåt handen; ögonen voro blodsprängda, stirrande och ansiktet blått. Alla tecken gäfvos vid handen, att det var ett anfall af epilepsia nocturna eller fallandesot, påkommen om natten. Jag gick genast till medikamentskåpet; samt tog fram bromkalium och belladonna och lugnade min hustru med att det strax skulle vara öfver. Ehuru jag själf endast satte föga lit till medlen, injagade min hustrus öfvergifna sinnestillstånd en orubblig tro hos mig, och fastän jag själf var förtviflad, fruktande att förlora det käraste jag ägde, öfverfölls jag af ett obeskrifligt lugn, när jag intalade min hustru lugn, alldeles som när den rusige blir nykter, då han ser en annan rusig och vill göra honom nykter.

Jag mätte af doserna utan att darra på handen, gaf barnet dem med full tillförsikt att se det återställas. Men när verkan uteblef och

anfallen förnyades med större kraft och min hustru kastade tviflande blickar på mig, föll jag ihop. Här var endast döden att vänta, ty barnet var klent och tycktes mig sakna motståndskraft.

Det var mig som om man stod i begrepp att skära af mig en lem, exstirpera en del af min själ, såsom det också var, då jag gifvit detta barn kött af mitt och gjutit mina tankar i dess tankecentrum. Maktlös, bortkommen, kände jag min kraft försvinna med barnets aftagande lif och jag satte mig rädlös ner på stolen invid bädden. Min hustru hade fallit ihop på golfvet vid sängen och var såsom en död massa.

Vi hade båda släppt taget, och saken syntes gå sin egen gång, då intet försök till motstånd gjordes.

Plötsligt ser jag min hustrus gestalt räta upp sig, hennes händer knäppas till bön; hennes hufvud höjer sig och ryggen raknar. Hennes läppar röra sig, och den lilla tunna kroppen synes fylla sig med kraft, ansiktets slappa muskler sträckas, och ögonen få glans.

— Gör någonting! — befaller hon mig.

Och jag lyder, ehuru jag icke vet hvad jag skall göra. Maskinmässigt och endast för att lyda, lägger jag min ena hand på barnets panna, den andra på dess bröst och blir sittande. Under det min hustru fortfarande förblir i tyst bön, förnyas anfallen under mina händer, som lyftas

utan att kunna göra motstånd, ty jag var fullständigt maktlös.

— Bed gud att han hjälper oss, — befaller min hustru.

I detta ögonblick föresväfvade mig Kants vederläggning af bönens kraft att ändra guds vilja, i min öfversättning: naturens lagar, och jag bad naturligtvis icke.

Vid nästa anfall, då vi trodde allt skulle bli slut, fattar hustrun min arm och utropar: — Hon dör! Bed för henne!

I detta ögonblick upphör all medveten tankkraft hos mig: jag glömmet Kant och ateism, och under inflytande af en starkare vilja än min för tillfället, börja mina läppar röras, och gamla ord, som jag ej upprepat på tjugufem år, komma fram. Med orden stiga gamla tankar upp, med tankarna växer min styrka. Bröstit, som fallit ihop, fyller sig med luft; ryggraden, som vikt sig, raknar; mina armar spännas, och jag känner såsom en ström af ny kraft liksom stråla ur mina fingrar. Hoppet växer igen, en optimism bemäktigar sig mig, och jag tror att jag kan bota barnet med blotta händerna. »Se så enkelt», vill jag säga, såsom jag brukar i en ofta återkommande dröm, i hvilken jag lär bort konsten att flyga.

Om hvad som sedan följer står i kausalsammanhang med bönen, kan jag ej inför vetenskapen svära på, men följande inträffade. Så länge jag bad (om jag kan kalla det så) förblef barnet lugnt, men så en stund efter det jag upphörde,

började paroxysmerna igen. Och jag bad å nyo, jag tror (gud förlåte mig!) jag läste Fader vår och Välsignelsen tjugufem gånger, och jag skulle ha anropat Buddha, om jag sett någon fördel vid det. Mot morgonen föll barnet i sömn och var räddadt!

Hvad skall jag nu tro om detta? Min hustru var viss på att endast Gud hjälpt oss, men därpå kunde jag ej gå in. Jag skämdes förfärligt såsom efter ett charlatanstycke, men hufvudsaken var vunnen och min själ hade ingen skada tagit för tiden, och som jag hoppas icke heller för evighet.

Att det var mina nervströmmar, som reglerade barnets genom kontakt och ledning, därom har jag vetenskapens ojäfvade bevis; återstår endast ett försök till förklaring huru bönen kunde väcka strömmarne, som i början förhöll sig passiva.

Om jag går igenom min religiösa utveckling från barndomen, tror jag mig kunna finna några spår till en förklaring, som, om den ej blir tillfredsställande i dag, dock i framtiden kan växa ut till en teori möjligen. Mina äldsta minnen leda mig tillbaka till en tid af beständig fruktan. Jag var rädd för mörkret, för åskan, för mina starkare syskon, för min far. Det tycktes mig alltjämt sväfva ett stort mörker för mig, som troligen ej var annat än det okända i lifvet, och möjligen var framtiden själf. Den första gud, det vill säga beskyddaren, jag kände, var min

mor. I hennes famn flydde jag, när denna barnets panik för det mörka öfverföll mig. Hon tröstade mig, lugnade mig, förband mina sår, lärde mig orsakerna till alla dessa skrämmande verkningar jag såg. Men när jag fick något förstånd, lärde hon mig bedja till gud. Det var om aftnarne när jag lade mig och ljuset skulle släckas. Hon lärde mig att han vakade öfver oss när vi söfvo, och att han kunde bekämpa alla onda makter. Men — här sköt hon in igen fruktans och offrets gud — han beskyddade endast dem, som voro snälla och lydiga mot sina föräldrar. Det senare tilltalade mig mindre och behöfdes ej, ty jag var nog skrämmd för min far för att ej våga vara olydig.

Sedan bad jag alltid om aftnarne, och jag tyckte mig utifrån hämta ett ofantligt lugn, som uppgick i styrka mot det min mor förut skänkt mig. Men om morgnarne, när dagen var ljus, bad jag ej, troligen emedan jag ej var rädd mer.

Denna vana att bedja hängde i mig länge. Jag bad, när jag gick till skolan, att jag skulle kunna mina läxor; jag bad på hemvägen att jag skulle få god middag. Och kunde jag ej mina läxor och fick jag tarflig middag, så antingen glömde jag att kontrollera, eller var jag redan sådan fatalist, att jag trodde det var guds vilja att jag ej blef bönhörd, eller blundade jag för motgången, att jag ej skulle till en annan gång beröfva mig hoppet om att ha gud med mig.

Särskildt erinrar jag mig ett tillfälle, då bödens makt syntes mig ögonblickligt verkande och ofelbar. Jag var åtta år och var inackorderad hos en klockare på landet. Kyrkan låg strax bredvid bostället och stod mestadels öppen om sommaren. Vi gossar hade sprungit in där för att leka, och i vild yra hade jag klättrat upp i den grefliga bänken samt gick balanserande på psalmboksbrädan. Brädan faller ner med ett starkt buller och kamraterna fly. Jag stod ensam i kyrkan. Altartaflan skrämde mig, och Kristus såg så strängt ner på mig; ensamheten injagade mig fruktan, men mest rädd var jag för den frånvarande grefven, kyrkans och byns öfverhet, hvars bänk jag fördärfvat. Jag stod alldeles rådlös och darrade i hela kroppen, utan att veta hvad jag skulle ta mig till. Då knäpper det i den gamla predikstolens torra trävirke; jag far tillsammans och kastar mig ner på kyrkogolfvet invid altaret och ber gud hjälpa mig att laga bänken. Stärkt af bönen stiger jag upp; lyfter upp brädan, synar den lugnt; ser att spikarna sitta kvar och inser att saken är lätt hjälpt med en hammare. Såsom om jag haft en hammare med mig i fickan, skjuter jag af mig skon, slår med den till spikarna och bänken är lagad.

Hvad var nu detta? Fruktan gick så långt att den frampressade »den feges mod», och därmed, när ingen flykt var möjlig, kröp besinnningen eller förståndet fram. Jag gick till mig själf,

som det heter, samlade mig, sansade mig, och klokheten förjagade det momentana vansinne, som skrämelsen framkallat.

Men detta förklarar ej det senare fenomenet och som är nu i fråga. I mina tankar om gud ingick föreställningen om en oändligt stark man, från hvilken jag genom bönen lånade kraft. Eget nog också, bad jag aldrig till den svage, pinade Kristus, icke en gång nu när hans bild hängde på altaret. Förmodligen ansåg jag honom lika hjälplös som jag själf och medlidande var jag ej hulpen med.

Med växande krafter, med vetande om världen och med en stor vänkrets som stöd gick fruktan bort, och därmed upphörde bönen så småningom. Men gud satt kvar, ehuru han förstummades efter hand till en ateistisk premiss, från hvilken allt emanerade som konklusioner. Han var blifven ett filosofiskt begrepp. Med Darwinismen fann jag icke gud upphäfd för mig, ty att skapelsen utvecklat sig efter bestämda lagar och i en klar ordning, stärkte tvärt om mina misstankar om en ordnares och lagstiftares tillvaro. Huru blef jag då ateist?

Efter att ha lefvat till det trettiosjette året såsom om jag vore viss att ett lif efter detta skulle ge igen hvad jag försakat i detta; genomträngd af den falska föreställningen att jag arbetade för mänskligheten, för andra, under det jag sträfvade för ett parti, befann jag mig med hustru och två barn inför en kris så våldsamt, att jag

endast såg döden för oss. Alla tillgångar voro tömda, all utsikt till återinträde i samhället och till en ställning var slut, och mina barn hade endast i arf ett förhatadt namn, som skulle stänga deras väg, och att de snart skulle bli arftagare tyckte jag mig känna, ty mina själs- och kroppskrafter voro ytterst nedsatta. Nu när jag stod inför döden kände jag, att det var förintelsen som nalkades. Men jag måtte ha ägt större kraftfond än jag trodde, ty nu reste sig min motståndslusta, och i stället för att anropa gud utmanade jag döden till brottning. I stället för att som förut hängifva mig åt lönlösa grubblerier, stannar jag hastigt vid det resultat: att om gud och lif efter detta finnas, så måste de ignoreras, ty så länge man ställer sitt hopp bortom döden, försummar man sitt lif, sitt enda lif kanske. Jag blir ateist af plikt, af nödvändighet; därmed har jag bränt mina skepp och måste gå upp i land för att strida; ensam, utan vänner, utan stöd. Och med en kraft som jag ej känt förr, hänvisad på mig själf, sätter jag mig vid skrifbordet och gör upp mitt konto. Finner nu i nödens elfte timme att jag icke allenast har stora materiella tillgångar, dem jag totalt glömt, utan äfven utestående fordringar, liggande arbeten, ja, oupp-sagda pengar, och att faran endast varit inbillad under inflytande af nervernas nedspänning. Vid närmare undersökning upptäcker jag mig ha många och starka vänner och att framtiden ter sig i fullständigt ljus. Därpå kastar jag mig för

en tid på studiet af samtiden såvidt den hade afseende eller inflytande på mig; söker finna ut den plats, dit natur och begåfning kalla mig; upptäcker de strömmar, som kunna bära mig, i stället för att förut ha velat leda strömmarna. Och därmed är min farkost räddad från skeppsbrott!

För en gammal teist var tomrummet efter gud först mycket hemskt, i synnerhet under det krisen pågick, men hemskare var ändock förr de tio år af mitt lif, då jag under väntan på att gud skulle ge mig hjälp och en inbillad rättvisa, mina bästa år förrunno. Men tomrummet fylldes snart af ett ofantligt stort material, som omtanken om lifvets kraf samlade, och jag tyckte efter ett par års förlopp att jag först fått min manna-kraft inom mig, alltid disponibel, och ifrån att ha varit en värnlös, regellös, feg, blef jag en alltid beväpnad kämpe, som man så väl behöfver vara i lifvets strid. Därför blef ateismen min nya religion, och när jag nu vid barnets sjuksäng, öfverraskad under sömnen, då mina krafter voro förlamade, tillgrep bönen, så skedde detta under de omständigheter jag ofvan anfört. Hade jag tillkallats på dagen, helst på morgonen, då jag var vid full kroppsstyrka, skulle jag aldrig ha behöft tillgripa detta medel, och jag tror fortfarande att bönen icke hjälpte barnet utan mig.

Hur kunde den hjälpa mig? Och hvad är bönens fysiko-psykologiska formel? Om jag

vore panteist, skulle jag våga den förklaringen, att individen genom att gå ut ur sig själf hämtar kraft ur världssjälens, och liksom Archimedes letar upp den punkt, med hvilken han kan röra världen, och hvilken punkt endast kan ligga utanför. Men detta är endast metafysik.

Alla folk ha brukat bönen med eller utan offer och ha funnit den verksam såsom höjande modet och därmed kraften. Dess verkan på subjektet är sålunda ett historiskt och reelt faktum. Men ju svagare och ju lägre individen är, dess starkare är han i bönen. Skulle nu, fysiologiskt taget, den lägre stående individen, hvilken ännu mest styres af spinalsystemets omedvetna reflexverksamhet, genom detta gående utom sig endast lyfta sig till cerebralsystemets medvetna, hvarigenom reflexion, lugn och själfbehärskning öfvervinna fruktans spökbilder? Mig föreföll det om natten, då min hjärna var tömd och mitt medvetande halfsläckt, såsom om jag genom att rikta mina tankar på något inbilladt »utom» och genom att anstränga minnet för återkallandet af glömda ord, jag därmed drifvit blodet åter upp i medvetandets organ, som sålunda återfick sin styrka och satte alla nervströmmar i rörelse. När min hustru befallde mig bedja, och jag då lydde, var detta endast en reflexrörelse från min sida, men att jag ej efteråt trodde på bönen sakt att beveka gud till ett underverk, visar, att jag sedan återfått mitt medvetandes fulla bruk och förmåga att behärska de lägre nerv-

centra. Detta är ett fysiologiskt rön, som kan åtminstone gälla lika med de hädiska förklaringar lazaretten gifvit på helgonens stigmatiseringar.*

Psykologiskt kunde saken te sig enklare. Jag ber om hjälp; tror eller inbillar mig tro att jag är hjälpt och styrkan återvänder med hoppet.

Jag ber en person om en tjänst. Han säger nej! Jag ligger där slagen. Men han svarar undvikande, hvarken ja eller nej. Då narrar mig min optimism att hoppas på hans ja; med hoppet får jag mod att reda mig ur förlägenheten, och jag har åtnjutit hans hjälp, äfven fastän jag aldrig blifvit hulpen af honom.

Därför säga också mycket riktigt skrifterna att man skall tro för att bli bönhörd. Men tron är ingenting annat än en koncentrerings af önskan och begäret, stegrade ända till medveten vilja, och viljandet är den största yttring af nervrörelse och inkallar därför till sitt förfogande den högsta möjliga kraft. Skulle bönen sålunda icke vara

* Jag drömde en natt att en falk slog ner på min vänstra hand och högg bakklon in i handens insida. När jag vaknade om morgonen, kände jag ännu smärtan och kände den långt fram på förmiddagen. Här förelågo nu två förklaringsgrunder: antingen hade en spik i sängen eller en nål i kläderna stuckit mig, och jag under sömnen sökt orsaken: kanske befunnit mig i drömmen i ett landskap och sett fåglar samt sålunda konstruerat ut orsaken i falken; eller hade den inbillade smärtan uppstått af falkens uppträdande i drömmen med det drömda hugget af hans klor. I senare fallet förelåg ett stigmatiseringsfenomen i miniatyr.

annat än medvetandets samlande på en punkt af alla till buds stående krafter, så är detta ingenting annat än en omskrifning af den troendes förklaring, då naturen hittills uppenbarat sig härligast och störst i den underbara kraftkälla skapelsens krona bär högst under hjässans hvalf, och ur hvilken hon då och då hämtar makt antingen för att lyfta jorden ur dess mörker eller rycka blixten från himmelen.

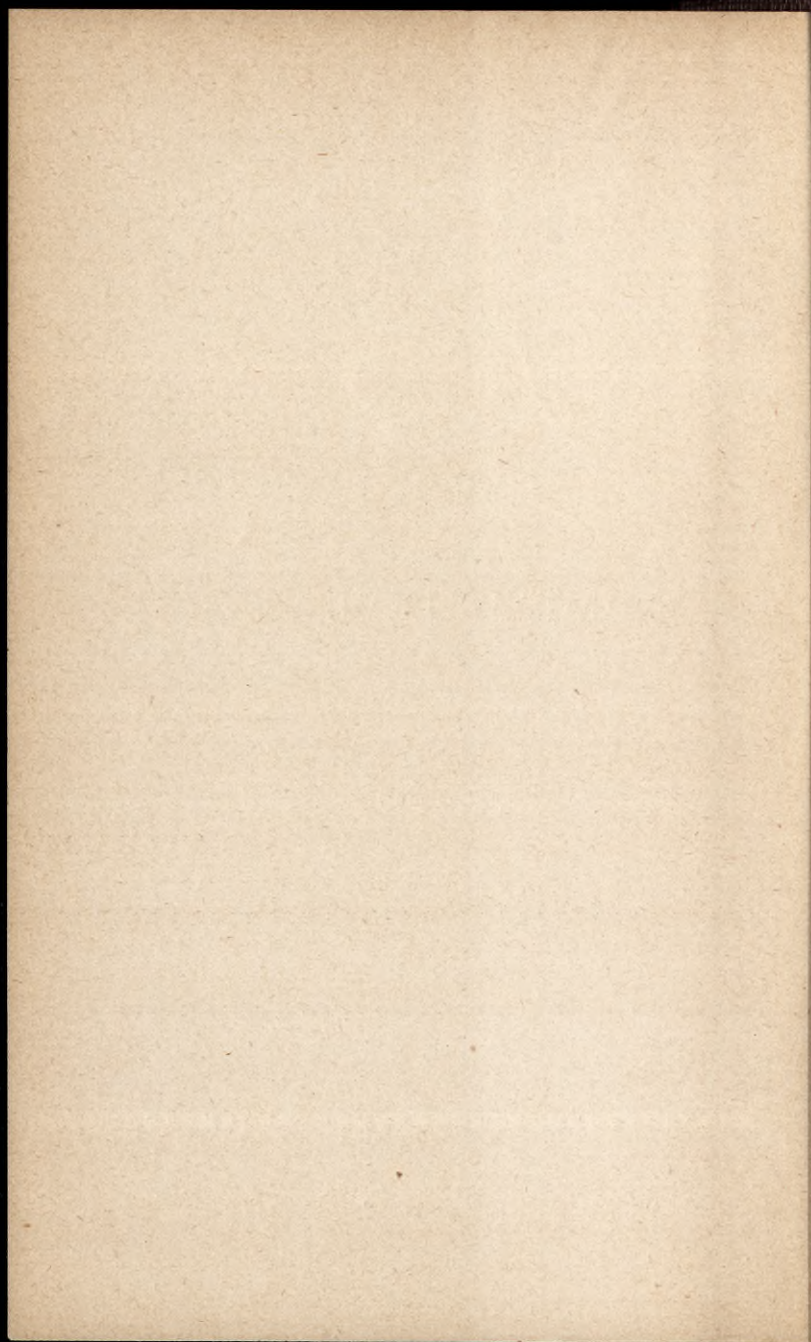
(Skrifvet i Lindau 1886; alltså två år innan utgifvandet af *L'Hypnotisme et les religions* [Paris, 1888].)

NEMESIS DIVINA.

Den berömde Linné efterlämnade ett manuskript om Nemesis divina, ur hvilket utdrag först i våra dagar blifvit tryckta. Af dessa framgår, att den store naturforskaren trodde på en guds omedelbara ingripande i människors öden. Han tror äfven att samme gud redan i detta lifvet straffar den brottslige, om ock först på barnen i tredje eller fjärde led. För att bestyrka denna sin lära om Nemesis anför han en stor mängd fall, hvilka han observerat under sin långa lefnad, och det är icke fritt att läsningen af detta protokoll öfver den gudomliga rättvisans förhandlingar gör ett starkt intryck på läsaren.

Liksom alla framstående personligheter, hvilka efter mycken kamp kommit upp på lifvets ärofulla platser och förvånade blicka tillbaka på de

öfvervunna svårigheterna, så kom äfven Linné på den tanken, att han stod under en guds mäktiga och speciella beskydd. Ur denna öfversats drog han sedan den slutföljden, att samme gud, som skyddade honom, äfven måste nedgöra hans fiender.

Denna tro, som är mycket allmänt utbredd, måste såsom allt annat ha en naturlig orsak, om ock förklaringsgrunden måste sökas något närmare än där Linné sökte den. Försöksvis vill jag leta den i själfva lefvandets vilkor och i själens egen grundbeskaffenhet.

En människa, som uppnått lifvets middags-höjd, äger maka, barn, en ställning samt någorlunda utsikt till försörjning, finner detta helt enkelt och så som det skulle vara; kanske äfven är missnöjd med sin lott, skulle önskat den bättre. Och likväl är det helt enkelt ett underverk allt detta. Ett underverk att han ej kom med bland de tjugu procenten barn, som dö före första året; ett underverk att han uppnått fyrtio år, då medellifslängden är trettiotvå år; ett underverk att han icke stannade bland de två och en half million ogifta (af en befolkning på fyra millioner); ett underverk att han fick den plats så många tusen sökte; ett underverk att hans hustru öfverlevvat barnsängarna, då omkring fem hundra kvinnor årligen dö i barns-nöd; ett underverk att intet af hans barn dött. I sanning ett underverk, hvilande på sådana naturliga orsaker som att han af tolf syskon var

starkare än de fem som dogo; att han hade mera lycka att undgå koleran, kopporna, skarlakansfebern; att hans föräldrar gåfvo honom en härdande uppfostran och att hans far tidigt insåg hvartåt hans begåfning lutade, så att han slapp nöta ut krafter på för honom motbjudande banor; att slumpen förde den rätta maken i hans väg, så att han undslapp en svår misräkning, och så att hans barn blefvo starka och lefnadslustiga.

Underverket hvilade sålunda på ärfdä och förvärfda egenskaper, lyckliga för kampen, och på en rad gynnsamma omständigheter samt stark förmåga att anpassa sig efter livets brokiga förhållanden.

Hvarje människa ser blott sin regnbåge och är själf medelpunkten i den. Så äfven hvarje individ i sitt lif. Man ser blott den lysande sjufärgade bågen, som endast har sin tillvaro genom det betraktande ögats tillvaro; men det bländande färgspelet kan icke heller bli synligt utan ett mörkt moln som bakgrund. Och det svarta molnet, det är »de andras» död och undergång, utan hvilkas försvinnande »jag» icke existerat. Hade de icke strukit med i mortalitetsprocenten, så hade jag måst göra det, ty mortalitetsprocentens drake måste årligen ha sitt antal offer, tills en Sankt Göran behagar infinna sig, hvilket han ännu ej gjort.

När jag vid snart nådda fyrtio år stannar ett ögonblick och ser mig tillbaka på de under

vägen stupade, så ser jag ett förfärligt slagfält, och skulle med en annan världsåskådning lätt kommit på den tanken att min ringa person stått under en guds omedelbara beskydd, och jag tror ändock icke att jag haft dystrare erfarenheter än andra, icke upplefvat större olyckor än andra, utan endast haft mera mod att i minnet leta upp liken.

Jag ser fyra syskon i deras små likkistor; ser far och mor döda; faster, farbror, kusiner, morbror, mormor döda. De unga dogo, emedan de voro för unga, och de gamla helt naturligt, emedan de voro gamla. Min mor efter tolf barnsängar och min far efter uppnådda sjuttiofyra år, alltså helt naturligt.

Jag erinrar mig inom släkten konkurser (emedan min släkt var en köpmans och konkurser äro rätt vanliga bland köpmän), brutna förlofningar (ytterst vanliga), olycklig kärlek, religionsgrubblrier, schismer mellan föräldrar och barn, oenighet mellan syskon, illa omtyckta äktenskapspartier, dåliga tider, sjukdomar, allt fullständigt normala förhållanden.

Af mina första lärare i skolan har en hängt sig, fyra blifvit vansinniga, två dött i lungsvot, ett par förfallit och försvunnit, och troligen ändå fler mig ovetande gått ur världen. Af de hundratals skolkamrater jag haft, äro massor döda, en i galgen, några i fängelse och flera totalt förolyckade, några ännu synliga på gatorna såsom sjåare eller ännu sämre.

Jag har ännu i behåll en fotografi från gymnasisttiden, på hvilken jag är afbildad tillsammans med fyra ungdomsvänner. Af dessa fyra äro tre döda. En dog som medicine kandidat på ett örlogsfartyg (och hälsade icke på mig under sista åren, emedan vi blifvit främmande); en dog som licentiat, en som notarie, alla före det trettiofemte året.

Af 20 studentkamrater, utgångna från samma läroverk, äro minst åtta döda, några förolyckade, och kanske endast fem ännu känna mig. Och vi hade dock i årtal som ynglingar delat ljuft och ledt, bestått samma kamp, omfamnats på samma studentsexa, sjungit i samma kvartett. Nå, hvad mer? Så är lifvet; jag har ej gjort det så, och jag har lärt mig att ej sörja öfver det oundvikliga, ty jag är ej hypokonder fastän jag kallas pessimist.

Skulle jag kunna erinra mig alla de uppsättningar af ammor, pigor, drängar, bokhållare, som i mitt barndomshem kommit inom min synkrets, så blefve fonden ännu mörkare: för stöld afskedade, i sorgliga sjukdomar omkomne, till bedröfliga yrken förfallne; legio, ty »därnere» är kampen hårdare, frestelsen lättare och fallhöjden kortare. Alltså helt naturligt!

Detta var den mörka bakgrunden. Låtom oss nu ändra synpunkt och antagom att vi kunna se på de andras regnbågar.

Jag ser numera icke de små liken af döda syskon; jag ser de lefvande, friska, nöjda, några

till och med på platser i lifvet, som mångfaldt öfverträffat deras ungdomsdrömmars förhoppningar; lyckligt gifta, med starka barn. Ser ändå längre tillbaka i det förflutna; en samvetsgrann, fridsälskande far, lefvande ett stilla familjelif med blommor och musik; ett hem med många vänner, mycken ungdom, gammaldags nöjen, dans och lek; ser talrika släktingar med stora sköna drag (ovanliga) af uppoffrande syskonkärlek, sonlig vördnad, dotterlig kärlek; lyckliga (sällsynt lyckliga) äktenskap; stigande välstånd på gammal ruin, rikedom till och med på några håll; godt lynne, god hälsa, stort borgerligt anseende, uppriktadt minne, fest på kyrkogården, byst på grafven och vetenskapsakademiens medalj, ehuru först den kom tjugufem år efter döden.

Och bland lärarne ser jag fordom fattige kolleger sitta som rektorer, lektorer, med namn och lärdt anseende, några både lyckligt och rikt gifta.

Och bland skolkamraterna två ministrar, en pastor primarius; byråchefer, aktuarier, professorer, ryktbara artister, skriftställare af rang, en lysande skådespelare, läkare med praktik och stenhus, en världsomseglare med ledamotskap och ordnar.

Med ett ord: lifvet är fullt så svart som pessimisterna påstås skildra det, och lifvet är fullt så ljusst som optimisterna skildra det. Att sätta ett antingen — eller, ett antingen svart eller hvitt är endast en logisk blunder, ty lifvet

är bådadera. Felet hos optimisten likasom hos pessimisten är att han låter sitt tankeinstrument arbeta monomant, så att endast det ena eller andra utväljes och hopsamlas. Detta är ett icke ovanligt förfaringssätt vid vetenskaplig bevisning, i synnerhet med våda använd vid det historiska beviset, där alla de fall som bevisa *för* samlas och anföras, men alla de fakta som skulle kunna bevisa *mot* utelämnas. Hvarför också det knappt gifves något vetenskapligt arbete, som ej med god vilja skulle kunna underkastas kritik och motbevisning.

Ett annat lika vådligt och än vanligare fel i slutledningen är det att i kausalsammanhang sätta fakta, som endast följa på hvarann i tiden. Om någon ser mig begå en dålig handling, som förblir ostraffad af lagen, och det sedan går mig illa, så sätter gärna den intresserade betraktaren min olycka såsom följd af den begångna dåliga handlingen, och då är Nemesis-dikten färdig. *Post non propter* — i följd efter, men icke i följd af!

Denna brist i tankeförmågan har framkallat all vidskepelse i vetenskap, historia, filosofi och religion. Den sjuke får ett läkemedel och blir frisk, alltså var det läkemedlet som botade, säger man, ehuru det ej är bevisadt att den sjuke icke skulle ha blifvit frisk ändå.

Syster Gisela låg i kramp, bad till madonnan, och krampen upphörde, alltså har bönen till madonnan hulptit, ehuru det kunnat vara ner-

vernas kraftuttömning, som ej längre förmådde hålla spänningen vid stånd.

Det är ur denna felkälla som tron på gengångare, dåliga tomtar, hvita fruar och hvita hästar upprunnit, och osäkert är ej om mycket, som i våra dagar tillskrifves ärftlighet, sedan Darwinsmonomanien blifvit epidemisk, endast är ett *post non propter*. Sålunda upprepas i Ibsens Gengangere af sonen en handling, som begåtts af fadern, men hvilken handling troligen upprepats af alla normalt bildade söner i alla tider.

I ett hus, där många människor flytta ut och in hvarje år, måste en iakttagare under loppet af en mansålder, om han samlade alla dödsfall, sjukdomar, olyckor, finna att det huset var under förbannelse och hade som det kallas en »dålig tomt». Men vi, som flytta så ofta ur hus i hus, kunna ej följa med dess öden så länge, därför märka vi det endast när vi en längre tid hafva tillfälle att observera dess olika uppsättningar af hyresgäster.

Jag hade tillfälle under tjugufem år följa med en människobonings och dess invånares öden, och när jag lägger ihop allt elände jag där såg, skulle jag, i likhet med mina kvinnliga släktingar och under andra synpunkter, lätt delat tron att huset var under »bann».

När vi kommo dit 1857 hade värden nyss gjort konkurs och en våning var bebodd af en vansinnig. Egendomen köptes strax därpå af en halfruinerad landtbrukare, som var sjuk och

fjåskig och med ledsamma familjeförhållanden. Därpå köptes den af en hyrkusk, rik man, med vackra lefnadsvanor, älskande musik och själt deltagande i de klassiska violinkvartetter, som artister inbjödos frekventera i hans hus. Därpå följde konkurs och dödsfall. Den fordom rika frun satte upp krog; sonen blef gardist och dottern krogpiga.

Därpå såldes egendomen till en brukspatron från landet. Han var hypokonder och ansågs sinnesrubbad; familjeförhållandena sorgliga. Af de många barnen gingo ett par under, ett par dogo, modern dog; förmögenheten skingrades, och den rike mannen gick slutligen omkring förfallen.

Så kom en rik bryggare. Han höll stort hus; sökte fint umgänge; gaf sina barn en vårdad uppfostran; var själf exemplarisk. Det var ett godt och vackert borgarhus. Men två söner voro förskjutna, ute i världen som sjömän, utan att lämna underrättelser om sig; frun i huset var sjuk; döttrarna sjuka, och så kom religionsgrubbel, olycklig kärlek, illa omtyckt gifte, dödsfall, dårhus och själfmord. Alltsammans slutade med ruin, och den ståtliga gamle borgaren fick taga bokhållarplats hos sin forne umgängesvän.

Att ha sett den välbärgade, aktade, bildade familjens totala spoliering af olyckan, det var som att se Niobe med barn nerskjutas af den hämnande Apollos pilar. Ovanligt storväxta, vackra, lojala människor, tycktes de hafva (my-

tologiskt taladt) ådragit sig gudarnes afund och plockades bort en efter en tills de på tio år voro ur världen allesammans.

Därpå inflyttade en sinnessjuk biskop, och sedan var jag ej med längre.

Men under allt detta hade jag i samma hus förlorat en bror och min mor; haft familjesorger och genomgått ungdomsstormar, sådana som troligen de flesta människor genomgå.

Hvad var det nu med detta hus? Troligen intet annat än fallet är med andra hus, med den skillnaden att detta fått sin krönika. Eller var det värre än andra? Kanske! Och i så fall af den enkla orsaken, att det utgjorde ett litet en-våningshus, ensamt beläget långt ut på en malm vid en aveny, utan grannar och omgifvet af en ofantlig trädgård och en stor park. Då man iakttagit huru människor, som hafva sår, sociala, ekonomiska, undfly de stora människohoparna och söka enslighet och natur, skulle man kanske kunna sluta till att alla dessa af en viss nödvändighet sökt det ensliga lilla huset att gömma sig i.

De voro alla sårade förut, men dolde sig just därför, och det vi andra sågo var bara dödsarbetet.

Man lägger ju hospital och lasarett utanför städerna; detta blef ett hospital därför att det låg så till.*

* Nu är det verkligen blifvet barnhus.

Men det var icke bara och alltid så. Många andra skulle kunna skrifva husets hvita krönika och jag själf skulle därvid kanske vara en entusiastisk medarbetare, ty i den egendomen med dess hundra äppelträd, dess hvita björkar, jättestora häggar har jag äfven upplefvat rosenröda ungdomsdagar; och jag vet ett gift par, nu gamla, som säkert ej kunna se den ensliga byggningen utan att bli unga på nytt, ty det var där de träffades — första gången; och de äro ännu öfvertygade att där bodde en god tomte, ehuru Niobe och hennes barn voro vissa om att där endast regerade en ond!

* * *

Efter dessa förberedelser skulle vi kanske kunna nalkas problemet om Nemesis, som då utan större svårigheter kan lösas på de vunna formlerna, och löses med största lätthet, om man såsom förut sätter sitt jag som medelpunkt.

En person, som uppträder kämpande för ett flertal, framkallar naturligtvis fiender. Är den utmanande tillräckligt stark och är hans parti nog talrikt att kunna bestå striden, så skall seg-raren, äfven om han själf är svårt sårad, efter en tids förlopp kunna räkna slagna och sårade bland sina fiender. Är han därjämte nog för-mäten att anse sin sak helig och nog litet skarp-sinnig, skall han tro att en straffande eller häm-

nande makt har skyddat hans »heliga» sak och tillintetgjort fienderna, i synnerhet om de fallit utan hans direkta åtgörande.

Afstående från hvarje sådan förklaring, som vädjar till en högre makts ingripande, vill jag dock med exempel visa huru lätt en sådan vantro kan uppstå genom ett ensidigt förfaringssätt vid samlandet af fakta och i synnerhet konsekvensernas dragande ur desamma genom det falska kausalitetssammanhanget.

Efter en fyraårig litterärt-socialpolitisk fejd af ganska odeciderade proportioner har jag tagit en öfverblick öfver slagfältet och ser där så många döda fiender, att det kännes hemskt att lefva, då jag lätt kan uträkna att samma öde mycket snart och med stor sannolikhet kunde öfvergå mig, hvilket äfven kan väntas när som helst.

Den första, urfienden, som satt med en inbringande tidning, lockades af en tillfällig seger in på större företaget, som ruinerade honom. Möjligen hade jag skadat hans anseende och fått löjet öfver honom, så att hans ord ej hade samma värde som förr.

Den andra var en hel stor tidningsredaktion, som skötte det grofva artilleriet. Det blef palatsrevolution och hela truppen skingrades. En, den hätskaste, slutade på dårhus; en annan dog af slag på en källare; en tredje, som stridt mot mig i tolf år, försvann.

En litteratör, som svurit min undergång, dog hastigt inom år och dag efter en succés, som han förgäfves sökt hindra. En annan degraderades; och ytterligare en dog.

En aktad författare, som skrifvit nidpjes, dog; en dylik ruinerades under samma lofliga ärende på ett teaterföretag samt hade strax därpå ett lysande fiasco, som störtade hans anseende. Min mäktigaste men lömskaste fiende dog i en ryslig sjukdom.

Af ett sällskap, som författade och spelade en tredje nidpjes, dog den ene författaren; den andre afskedades nesligen från sin befattning, led ett fiasco och måste resa ur landet med vanära. Om de andra vet jag ingenting.

Författaren till en nidvisa dog året efter.

En tidningsredaktör blef dessutom afsatt och hans vapendragare degraderades och sattes på bar backe. Så mycket är hvad jag fått veta. Under loppet af fyra år alltså: sju döda, en på dårhus, sex förlorade.

I hvad sammanhang står nu detta med min verksamhet som fiende? Eller finns det öfver hufvud något sammanhang?

Här torde ett *både* — och kunna antagas rimligast.

Några hade väl mina krigsrörelser bragt i trångmål och bryderi, så att de förlorat det lugn, som är nödvändigt i lifvets kamp. Andra hade väl grämt sig åt misslyckade angrepp; andra voro redan hemfallna åt undergången och

icke vuxna en strid; andra hade väl intet mer att förlora och sökte därför en lätt vunnen ryktbarhet genom att tända bålet åt en renommerad kättare; andra voro väl redan sjuka och skulle ändå dö i alla fall.

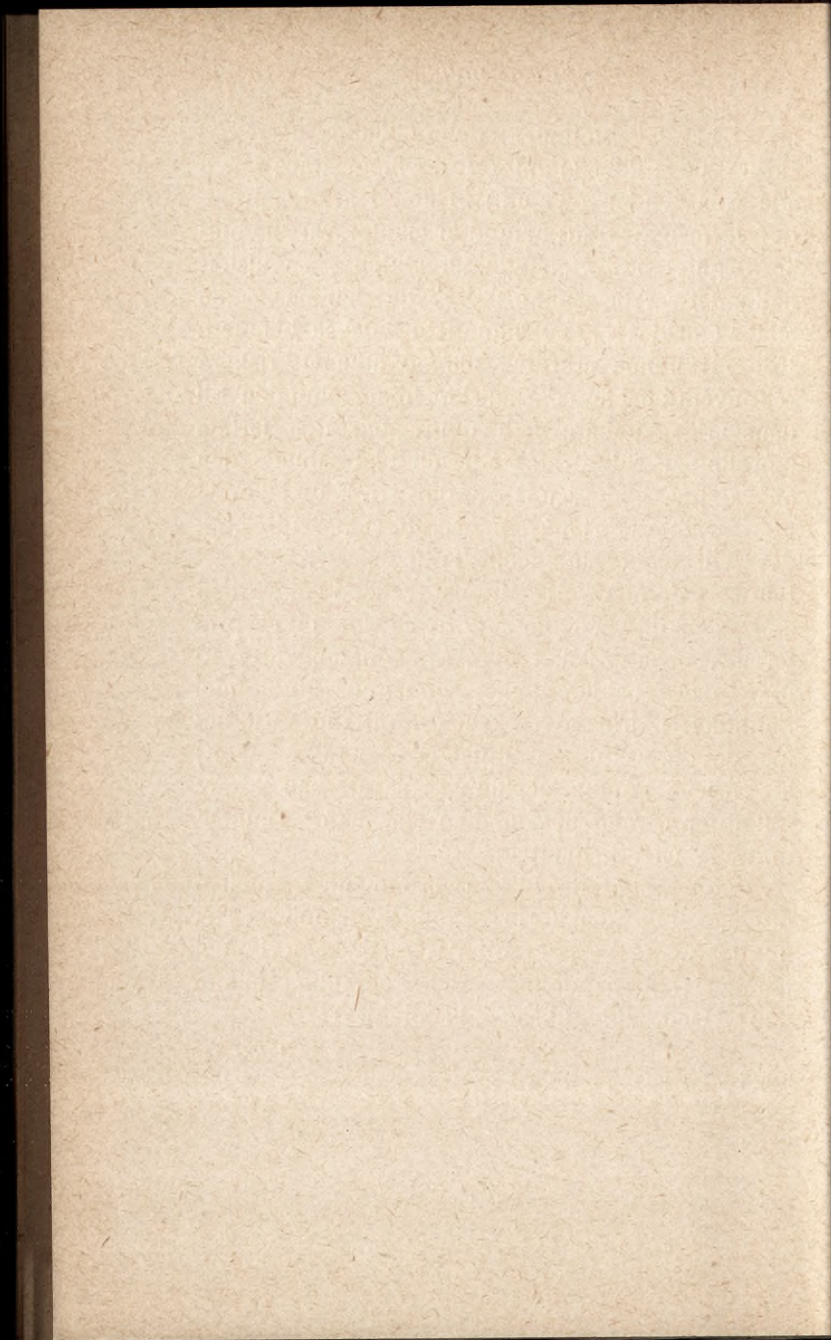
Skulle jag för öfrigt vända om bladet och räkna de segrande fienderna, så uppenbarar sig en Nemesis till förmån för mina motståndare, som de med lika god fördel kunde anföra mot mig.

En förläggare fick medalj därför att han i rätta ögonblicket hindrade en af mina skrifers utgifvande; en obetydlig litteratör fick ett stort namn genom att smäda mig; tre dylika stego upp till redaktörsplatser; en liten poet fick Akademiens anslag därför att han skref emot mig; en obefordrad ämbetsman fick kommendörband för sitt uppträdande mot religionsfriheten, af mig försvarad; min verksamhet och mina nederlag gåfvo lif åt två stora tidningar, som eljes aldrig skulle ha gått; och reaktionen, som jag bekämpat, samlade sig enigt för första gången och segrade — tills vidare. Skulle dessutom fienden räkna alla sårade, alla de missöden och olyckor som drabbat mig, så skulle deras tro på en straffande gud ytterligare stärkas. Denna straffande gud eller Nemesis har då ingen annan grund än alla de andra gudarne: fruktan, och här närmast: fruktan för följderna af att ha slagit sin nästa och däraf behovet att skylla ifrån sig. Det var de själfva som slog mig; men de vågade ej bära ansvaret, ty man är aldrig säker

att ej bakslag kommer, och sålunda måste de skylla på gud. (Jämför Försoningsläran: kasta alla sina synder på gud.) Hämnad är den primitiva formen af straff; hämnad är själf försvar; hämnad är begäret att återställa jämvikten i samlifshållandet. Alla människor vilja hämnas, men alla våga det ej, ty hämnad blir också hämnad. För att kunna utkräfva hämnad utan att riskera rekonventionshämnad, hänsköt man hämnanden till oansvariga domare och döpte om den farliga handlingen till straff. Straffet blef sålunda den ansvarsfria hämnanden, men där straffet ej kunde utan våda anbringas, hänsköts saken till gud, det vill säga slumpen. Träffades den förorättande sedermera af någon olycka, hvilket med stor sannolikhet kunde förutses, då olycksprobabiliteten är mycket hög, så var hämnanden öfvad utan den enskildes eller domarens åtgörande. Sannolikt bidrog äfven den förorättandes fruktan för det uppskjutna straffet (= onda samvetet) att bringa honom ur jämvikt så att han lättare föll för motgången, som han eljes kanske kunnat undvika eller bekämpa.

Som något direkt kausalsammanhang mellan olyckan och den förut begångna handlingen ej kunde upptäckas, erhöll det ologiska förloppet namnet Nemesis divina — den gudomliga hämnanden! Gudomlig, liksom allt ologiskt!

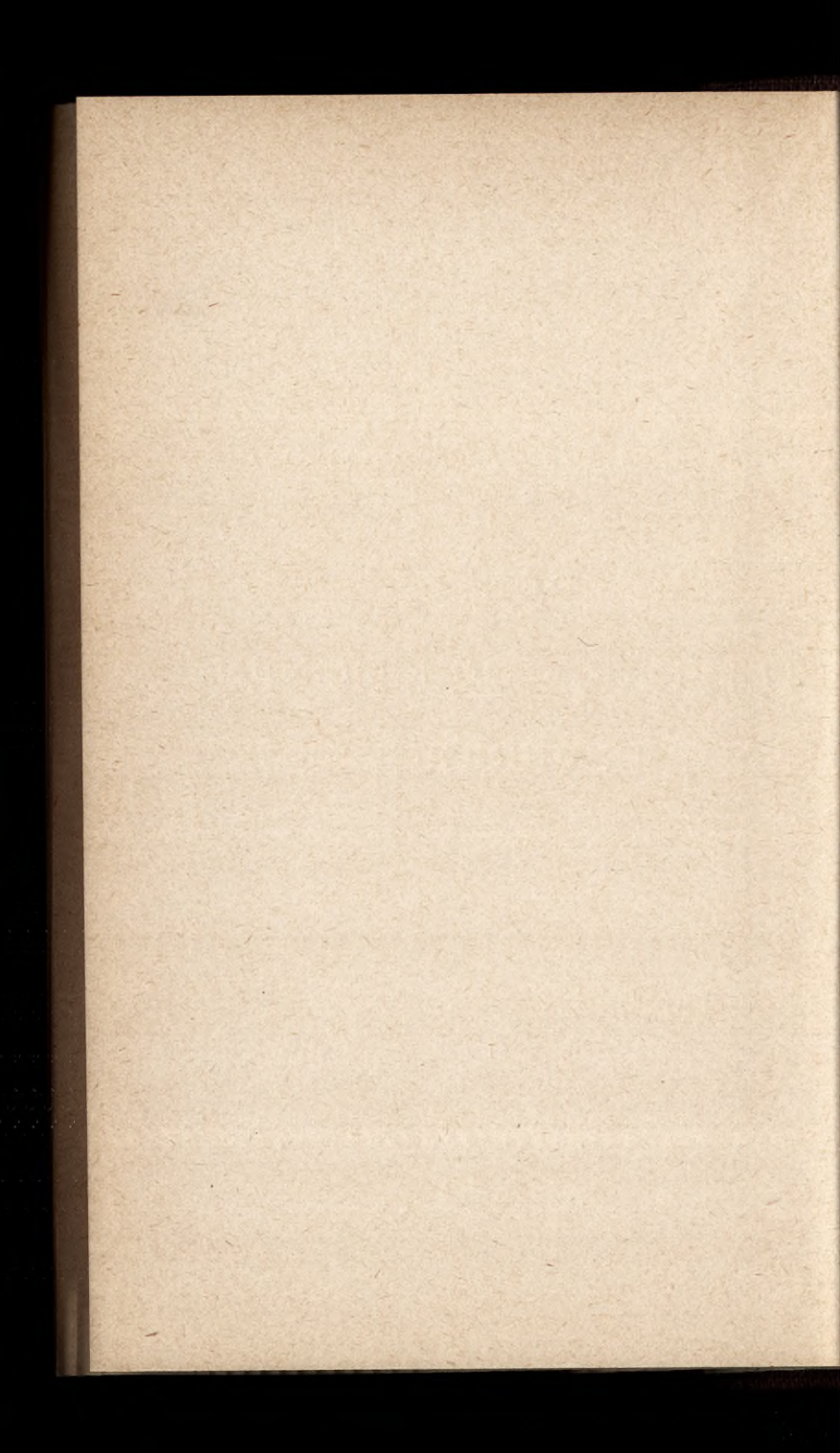
✻

DEN

LITTERÄRA REAKTIONEN

I SVERIGE.

✻

å sextioalet utkommo i Sverige några poetiska samlingar under namn af Sju signaturer, Nio signaturer, Vinterblomman o. s. v. Bland författarenamnen märktes: Snoilsky, Wirsén, Bäckström, Eichhorn, Gödecke, Björck, Klockhoff, Östergren, Flodman. På ett undantag när, nämligen Snoilsky, var hela det unga sällskapets poesi en blomstersamling ur efter-romantikens efterklang. Det tycktes som om det släktet varit födt af ett senilt tidehvarf, som om mödrarna försett sig på den 80-årige monarken Karl Johan och hela hans åldfarsstyrelse. Det enda som ännu gaf någon anstrykning af intresse åt denna poesi voro några svaga ekon från studentmötena, hvilkas förhandlingar, vi måste erinra oss det, voro åtminstone en svag början till utträde ur den absoluta nationalbelåtenheten. Dikterna mottogos väl af kritiken. Allmänheten förblef nästan okunnig

om deras tillvaro. Men tiden var icke upprörd då; det fanns ingen annan politik i Sverige än den kungliga, i form af representationsförslaget, och utrikespolitiken har man alltid fått sköta efter behag i Sverige. Det låg ett visst skimmer af liberalitet, af allmän förnöjelse, af lugn öfver landet. Ungdomen hade nyss förut blifvit befriad från Kristi gudom och De yttersta straffen. Boström hade sömmat en för alla tillfyllestgörande filosofi, som höll på gud (i egenskap af förnuftet), konung och fädernesland, en lycklig blandning af liberalism och konservatism, af tysk grummelfilosofi och vissa teinter af rationalism. Han satte det bestående i system och man var så lugn i känslan af att det bestående skulle en gång få äga bestånd. Boström blef en heros genom angreppet på de yttersta straffen och hans filosofi blef kanonisk. Men en ungdom som af sin lärare befrias från fruktan för de eviga straffen, den borde väl ha tagit tigersprång i lifsglädjen, den borde väl ha känt en lust att lefva och funnit sig väl med verkligheten, älskat att undersöka den, att hjälpa den! Nej! Den fortfor att sucka, ehuru den icke mera knöt näfven mot himmelen som nu stod öppen för alla, men den hängaf sig också åt en viss epikureism, en belåtenhet, som äfven hos de suckande tar sig uttryck i en dolsk sinnlighet.

Emellertid, de unga signaturerna mottogos med öppna armar, och de lades i bomull för att kläckas. De hade icke retat någon opinion,

icke sårat någons känslor och de skulle nu upp-
 ammas. Om några år se vi dem också ute i
 lifvet och signaturerna sätta ut sina namn. Nu
 träffa vi herr Wirsén såsom kritiker i Svensk
 Tidskrift, herr Eichhorn i Illustrerad och flera
 tidningar, Anders Flodman och Gödecke här och
 hvar, Bäckström i Aftonbladet o. s. v. Det
 var ju att intaga alla positionerna och väl in-
 tagna släppte de dem ej ifrån sig och sina
 allierade.

Men det ligger 20 år emellan 60-talet och
 80-talet, och mycket har händt sedan signatu-
 rerna satte sig till domare i egen sak.

Året 1865 hade ingen betydelse för det
 släktet, ty de hade ett visst förutseende af det
 politiska i att befatta sig med politik.

Samtidigt härmed börjar ordet Unga Sverige
 å nyo dyka upp. Jag har icke sett detta ord
 sedan jag för ungefär tio år sedan såg det under
 två porträtt i Litterära Julbladet. Det var karak-
 teristiskt för den tidens unga Sverige att den
 ena representanten hade kal hjässa och svarta
 glasögon samt var berömd som öfversättare af
 Decamerone, den andra hade ett alnslångt kämpa-
 skägg och hade öfversatt Eddorna. Det var
 öfversättarne Eichhorn och Gödecke som den
 gången voro det Unga Sverige! Det befängda
 i situationen är emellertid det, att detta Unga
 Sverige nu uppträder som det Gamla Sverige
 emot det mycket omtalade nu lefvande Unga
 Sverige.

Det råder sålunda en sådan förvirring i begreppen och en sådan förbistring att snart nog striden är förbi innan man vet hvarom frågan är. Att den å de gamlas sida är en strid för bibehållandet af en ställning hafva vi sett, att den från de ungas sida är en kamp för nya världsåskådningar skola vi se.

Och jag vill gå igen tillbaka till 60-talet och se till huru en sådan anomali i utvecklingen kunnat komma till stånd.

I Sverige är det endast kungliga revolutioner som komma till stånd. En sådan var 1865 års! Kungen var den liberalaste man i Sverige och befann sig i oppositionen; regeringen befann sig också vara i opposition med folket mot adeln. Det var en vacker illusion! Att vara liberal och vara rojalist var ungefär detsamma, och det var därför hela republikfrågan undansköts — då man faktiskt sett att man kunde göra revolution med en kung i spetsen. Den som i slutet af sextio-talet trodde på eller talade om republik ansågs som en cretin och gamle Carlén med sitt röda foder i hatten var ju ett allmänt åtlöje. När gatuuppträderna vid Karl XII:s-stodens aftäckning föreföllo, bröt hela folkets hat ut emot öfverståthållaren men icke såsom eljes är vanligt mot kungen, som ju anses vara upphof till alla lagar, till och med polisförordningar. August Blanche, den gamle barrikadmannen var icke rojalist när han talade från Operakällarns bord men han var

personligen på god fot med Karl XV; och Talis Qvalis, den gamle harnesksångaren satt så lugnt i sin Post-tidning utan att ännu några skrik på affall hördes. Den tiden och långt senare kunde man vara missnöjd med ett och annat i styrelsen men aldrig med kungen. Det var en allmän fridfull stämning som slutligen öfvergick i dvala.

Nyblom hade kommit hem från Italien och hållit föreläsningar på börsen. Den stora utställningen 66 med nationalmusei öppnande hade gjort alla människor till konstkännare. Kungen målade och skref, alla människor skrefvo och estetik och politik gingo i hvartannat. Ingen trodde på Kristi gudom eller helvetet, och de offentliga bönerna i skolan försummades. På teatern såg man i Sköna Helena hur de förhatliga bekantskaperna från antiken förlöjligades och reducerades till små människor. Det var en glad tid, full af ungdom och förhoppningar; en ljus frigörelsens tid full af tro midt i reaktionsarbetet.

Och nu har man sopat igen spåren efter dessa mäns framfärd, nu har läseriet och gudsnådligheten »lagt sitt askregn» öfver våra unga skördar! Hvilka hafva gjort oss detta? Samma personer som nu klaga öfver vår tids ungdom, hvilka de röfvat på deras tro! Det är signaturerna, som de kalla sig, hvilka gjort reaktionen och tagit bort ett helt årtionde i vår utveckling. Det är de som sytt ihop de gamla flickarne och

gifvit häfd åt de gamla vidskepelseerna och kunglig ofelbarhet, det är Bäckström, Hedberg och Wijkander som tvättat upp gamla konungalik och satt dem i de nedslagna gudarnes ställe!

Året 1865, revolutionsåret, lades grunden till Beskows nya statskyrka och strax därpå blir Adlercreutz minister och ordförande i Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. Nu är den religiösa reaktionen i gång.

När jag hösten 1867 anlände till Upsala med alla de vackra föreställningar om studentlivet som Gluntarne så väl diktat, ledo mina och kamraternas illusioner ett grymt nederlag. På nationen där man samlades för att vara student och bjuda på sin unga andes bästa skatter, där dracks endast. Bara tentamensresonemang, råhet och förfärlig dryckenskap med vidriga scener. Och att adelståndet icke var afskaffadt det kunde man se. Men Skandinavismen? Reformen? Religionsfriheten? Det var glömdt! En smygande skepsis hade infunnit sig och de unga började visa symptom af att bli reaktionära. De hade tagit som princip att icke ha några åsikter om något.

1868 slutar med tvenne händelser som rörde upp sinnena i hufvudstaden och landet. Det hade mojnats af efter den nya riksdagens öppnande; alla partier hade ropat halt! Nu är det nog! Gamla oppositionsmän, till och med Lars Hierta, hade modererat sig. Nu hade vi fått

friheten, sade de, låtom oss njuta af den i ro med vänner och görom oss glada! Men bakom hördes de orepresenterades röster: nu hafva vi fått friheten, låtom oss begagna den! Och så hade de missnöjda, som sågo de nya kamrarne fullsatta med bönder och ämbetsmän hvilka sade nej till allt, bildat »De nyliberala», ett sällskap som redan 1868 hade två ljungande broschyrer ute: den ena Sven Adolf Hedins bekanta femton bref och den andra Hultgrens: Hvad vilja de nyliberala? Båda voro fulla af berättigadt missnöje med hela samhällsgrunden. Men allmänne var missnöjet med landtmannapartiets bildning 67 och detsamma ställande under grefve Posses ledning, ty man fruktade att det endast var den kände reaktionäre grefvens afsikt att likasom godsägarne i Danmark begagna bönderna till reaktionära syften. Förvåningen var allmän och man stod åter vid båren af en krossad illusion! Är det underligt att det unga släktet är missmodigt och skeptiskt, att det fruktar illusioner och löften, då det är uppväxt vid brutna ruslöften och felslagna drömmar.

Samtidigt med representationsreformen och skarpskytteväsendet hade en viss manlighets- och krigarkänsla uppstått hos nationen och underblåst af Beskows apoteosering af Karl XII, och liksom

* Bland sällskapets ledamöter märktes: Nordenskiöld, Mankell, Ekdahl, S. A. Hedin, Schöldström, Odhner, Meijerberg, Wall, Hultgren.

för att förhärliga det lysande minnet af 64 beslöt nationen att föreviga sin krigiska natur i Karl XII. Folket som hade sina gamla fabler om hjältekonungen i friskt minne glädde sig mest af alla åt att få se soldatidealet på en allmän plats. Men de som makten hade, beslöto annorlunda. Det var då som arbetarne, hvilkas själfkänsla vaknat med det nya statsskicket och hvilka voro halft missnöjda med att bönderna fått ett sådant öfvertag, började sticka upp hufvena. Det blef som bekant drabbningar, hvilka icke hade vidare betydelse än att de visade huru det fanns gry af missnöje och en viss vakenhet vid lif.

Men Blanches död gjorde ett intryck vida djupare än några huggna medborgares jämmer. Man kände att man förlorat ett stöd, ty populariteten kan vara en stormakt, och Blanche var folkets man såsom ingen sedan varit. Och med hans död blef det länge tyst i leden.

Men nu skulle väl, tycker man, de många signaturerna känt sig eldade att skrifva och fått ingifvelser och väckelser! Nej, de hade Boström bakom sig och de sågo med fasa hvad de kallade materialismens öfverhandtagande. Deras litteratur var förnäm och höll all verklighet ifrån sig, så vida icke verkligheten tedde sig såsom den gjorde för den firade grefve Snoilsky, hvilken i sydligare länder glömde och drömde! Det syntes som om svenska litteraturen gått i grafven med Blanche! Och den litteratur som nu gjorde

sig var tidningens. Sturzen-Becker får en imitator i Claes Lundin, hvilken efter att ha lämnat sin affär i Göteborg, börjar skrifva bref från Paris och snart därpå kåserier i Illustrerad Tidning. En och annan vers blir visserligen synlig här och där i en tidning vid ett festligt tillfälle, men det blir ingenting allvarsamt.

Det är då Sverige får utifrån en ny litteratur, en stor, kraftig litteratur som det sedan lever på ett decennium och lever på än och utan hvilken vi skulle varit andligen döda. Men vi äro för klena att kunna göra den själfva och det är norrmännen som göra den åt oss! Sveriges litteratur från 65 till nu heter Björnson, Ibsen och Lie! Det är hårda ord och otacksamheten har förnekat till och med det!

Intill 1870 hade vi fått fjäll-luft från Björnson, hafsluft af Lie och väckelse af Ibsen! Ibsens Brand slutar 60-talet och väcker den tänkande ungdomen och rycker den ur dess estetiska drömmar och skenlif och fordrar handling och tro! Men hvad inflytande hade Brand på signaturerna? Intet alls! De voro så fördärfvade af sin estetiska åskådning att den gick spårlost förbi dem. Jag minns en recensent i Svensk Tidskrift som anmälde Brand. Han kom naturligtvis med lineal och passare och såg efter om det var ett dramatiskt konstverk (det vill säga lagadt efter hans recept) men se det var det inte — och han förstod ingenting. På oss som hade

annat blod i ådrorna verkade den som en sträng ransakning af våra njurar och vi befunno oss inför en ny religion som steg fram med kraf; hvad den aflagda kristendomen fordrat var tro, Brand fordrade offer, och begreppet plikt äfven med risk af lidande stod lefvande framför oss. Det var en Savonarolas röst midt i ett konstdyrkande tidevarf, men han hade det felet att icke visa någon väg; och man stod där förtviflad, missnöjd och väntade på nya svar.

När jag, andra gången, 1870 på vårvintern, kom upp till Upsala, fann jag mycket ändradt. Likgiltigheten hade blifvit reaktion. Jag och några kamrater ville till nationen skänka ett exemplar af Blanches byst, sedan vi hört oss för och funnit att nationen ej ville köpa den. Gåfvan mottogs med halft missnöje, halft hån. Då meningsbyte uppstod hvar den skulle ställas, nekades både nationssalen och läsrummet, och af det yttre, eller minst besökta, biblioteksrummet, uppläts ett undangömdt hörn. En ung man hade föreslagit att den skulle stå på disken nere i restaurationsrummet.

Så bröt Fransk-Tyska kriget ut på sommaren. Det sysselsatte nyfikenheten något, väckte inom politiska kretsar tanken på ett betryggande försvar, men kan just icke sägas hafva haft något vidare väckande med sig. När Frankrike föll skrefs ett och annat idealistiskt stycke till Frankrikes tröst och tidningarna refvo hvarandra. De

vildaste franskvännerna ansågo kulturen död med Tuileriernas brännande, och man tyckte det var synd om den sekularbrottsling som blef fångad i sina garn vid Sedan. Utropandet af Franska republiken kom så naturligt, men vår Karl XV lefde än och ingen kände något behof af republik. Vi voro så inväfda i våra liberala föreställningar att vi gladde oss åt den Franska republiken, men vi voro icke missnöjda med vår kung. Men man hade abstrakta frihetsideal, stora världsomstörtande, kulturfientliga planer, och man skänkte till och med kommunen i Paris sina sympatier. Man sprang förbi frågan om monarki eller republik och började gå in på samhället och söka orsakerna till det allmänna, hela människosläktets missnöje.

År 1872 utgafs till Julen »Vitter Kalender», utgifven af Upsalastudenter. Då blef det ett anskri! Af signaturerna i de stora tidningarna, men i Upsala af alla, kan man säga! Ingen poesi mer! Och icke sådan poesi. Men den poesien var i själfva verket icke sämre, men icke heller bättre än de flesta signaturernas. Hvad hade då händt? Var tillståndsbeviset endast personligt och utfärdades icke flera sådana? Nej, man var ledsen på jämret; med signaturerna var nu olyckan en gång skedd, dem kunde man icke hindra, ty de sutto som domäre! Fiaskot var fullständigt, och man vågade knappt visa sig på gatorna. Jag vill icke

tillskrifva detta afund; det var ett symptom! Poesiens tid var förbi; man ville ha verkligheter.

Men hur hade vitterheten lefvat under dessa sex år. Jo, den hade lefvat lusteliga ty tiden var lustelig. Det var den goda tiden, då industrien och bolagen gjorde affärer så att pengar fanns som gräs och alla ville lefva godt! Mellan 1872 och 78 hör man endast bolagsordningar och arresteringsorder, växelförfalskningar och jubelfester. Hela Sverige var rusigt! Och allt-härunder talte ingen ung man vidare om politik; den frågan var död och hela regeringsmaskineriet stod stilla; ty grundskatterna och arméfrågan stodo och boxades och kommo aldrig ur fläcken.

Sohlmans död 74 var endast en sista formalitet, ty hans ideal voro redan graflagda, både skarpskytterörelse, skandinavism och demokrati. Och när så efterträdaren Hedin lämnade platsen, var genast en »signatur» framme, och under Gödeckes estetiska regemente sjönk Aftonbladet, och därmed hade idealismen och penningväldet i broderlig förening å nyo plottrat bort en ny lott af arvet.

Men det, som var ett slag för oss hvilka ännu bidade, det var den radikale Hedins öfvergång till det konservativa Nya Dagligt Allehanda. Var han trött eller hvad? Om han varit trött så var icke det att undra på, men att

han, författaren till de femton brefven skulle förråda saken, det var åter igen en triumf för reaktionen.

Att den mindre begåfvade Gödecke sedan utbyttes mot den ännu mindre framstående Spilhammar gjorde hvarken till eller från, men exemplet verkade demoraliserande, då man såg tidningsredaktörer bytas som bönder byta klockor på marknan.

Och vitterheten! Ja människorna ville ha roligt och icke bli störda i sina maltsmältningsdrömmar; de ville stundom bli hjärtnupna af Bäckströms vackra språk och af Hedbergs basstrumma erinras om att de lefde i ett stort, stolt land med stora minnen!

Slutligen se vi signaturerna fattas af tidens yra och för att förena det nyttiga med det nöjsamma bilda de ett vittert bolag. Eichhorn, Flodman och Gödecke recenserade och Wirsén, Bäckström och de andra skrefvo! Och nu gick den gamla signaturlyriken i grosshandlarne! Det hade blifvit konjunktur och reaktion! I synnerhet det senare. Alexandrinen som för 25 år se'n förkastats, togs upp igen, översättningskonsten som förut ansetts som ett underordnadtt göra vann dyrkan, och Ponsard gräfdes upp; grosshandlarne som trodde att Bäckström skrifvit Ponsards pjäser ropade in honom för hans översättningar, och Hedberg trumfade på bönderna i en pamflettpjes som var beställd af officerare.

Det var reaktion på alla kanter, och idealisterna hade alla gått in i dess armé.

Men hur hade ungdomen utvecklat sig? Hade den som man påstod förfallit till materialism? Ja en del som voterade med idealisterna, hvilka endast arbetat i sitt lilla intresse utan en tanke på hvad som rörde sig omkring dem.

Bäckström hade en gång gjort ett försök att vara naturlig och skrifvit en fars där hans medfödda skaplyne trädde fram, men pjesen blef nerhyssjad, och Bäckström återvände till det hjärtnupna på modet. Längre fram gjorde han ett försök i demimondestilen i *De Förtryckta*, men lyckades icke heller och återvände genast till det indifferenta och lyckades bra.

I början af 70-talet utkom en öfversättning af Buckles Engelska *Civilisation*. Den slås genast ner till jorden af Hans Forssell som just är typen för signaturidealisters reaktion. Men Buckle reste sig och gick in i sinnena hos de unga. Det är Buckle som bröt väg för den nya världsåskådning, som med uppskjutande af frågan om himmelen framhåller som en plikt att lefva på jorden, odla den och gagna hvarandra. Det skar oss i öronen somligt af hans tal, men det gjorde gagn!

Samtidigt kom Brandes' *Karakteristiker* och senare hans *Hufvudströmningar*. Där fick estetiken dödsstöten. Taines nya betraktelsesätt att se konstverket som produkt af mänsklig verk-

samhet utan afseende på om konstnären var stor eller ej, om konstverket var skönt eller ej, gaf ett helt nytt betraktelsesätt öfver konstverken. Kom därtill Brandes' egen genomgående fordran på ett innehåll i litteraturverket, ett »problem under debatt», och nu vaknade vi på alla håll utom där det sofs af princip. Nu fingo vi med ens andra måttstockar på litteraturen, och öfver hela signaturverksamheten ströks en svart streck! Den hade af fruktan att amma ovänner eller af medfödd oförmögenhet undvikit alla problem! Och där den haft något, så var det i reaktionärt syfte! Dyrkan af det sköna aftog, och nyttan steg fram, predikad af Mill i hans Utilism.

Så kom Darwin med evolutionsteorien. Jag har aldrig förstått denna öfverskattning af Darwins teori.

Att vi ha utvecklat oss från ett lägre stadium det visste vi förut, och på den mosaiska skapelsehistorien trodde väl ingen före Darwin. Därmed har jag icke förnekat den oerhörda uppväckelse Darwins lära haft på de nya teorierna, och särskildt tror jag hans lärjunge Spencer har dragit den bästa konsekvensen ur evolutions-teorien i sin samhällslära.

Men ett släkte, som haft sådana illusioner gäckade, och som sett en sådan reaktion, det kunde knappt älska verkligheten längre; och

några hade gripits af förtviflan, kastat sig i armarna på Hartmann eller mästaren Schopenhauer, och slutade i absolut skepsis.

Midt under det gyllene bolagstidehvarvet, då alla företag »gingo», hade omsider en Ny Svensk Historia, den enda större fullständiga man sett, kommit ut, och den skulle enligt tidens fordran vara illustrerad. Den var skriven af unga män af signatur-generationen och man hade stora förhoppningar på den! Men så kom den! Och hvad fick man! Flinta! Och konungalängder och bataljer och kyrkor, statskyrkor naturligtvis, nära hundra stycken voro afritade på afdelningen medeltiden. Det blåste gamla unkna vindar genom dessa första häftets blad där man får reda på riksantikvariens förtjänster om fornforskningen och de danska vännernas meningar om pilspetsarna; det var luft ur gamla grafvar, från stenålderns kummel till Rid-darholmskyrkans grafhvalf! Det var som om gengångare hade suttit i vedkällare och sågat stycken ur folianter och sedan i skymningen limmat ihop bitarne, somliga på härs andra på tvärs.

Men det fanns andra faktorer som underhöll reaktionen. Teatern som kan vara en uppfostrare kan följaktligen vara en dålig sådan också. I sådana händer som Hedbergs och Wijkanders blef vår kungliga scen en privat hof-teater, där man spelade hufvudsakligast fransk

komedi. Den franska komedin äro vi uppfödda vid och den har haft mycket godt med sig; den har sysselsatt sig med verkligheten, men den har varit bourgeois-aristokratisk. Hjältarne ha alltid haft minst 12,000 francs i ränta och händelserna ha alltid spelat på brusselsmatta.

Hela denna eleganta värld hvars lif och öden vi följt sedan ungdomen, rör sig ju endast i salonger, och dess enda sysselsättning i lifvet tyckes bestå i att hålla dialogen uppe. Allt som binder människan vid lifvet är frånvarande. Ingen sysselsättning, inga plikter, inga mödor, knappt några sorger. De äro födda i lackerade stöflar, på kanapéer med ridspön i händerna och revolvern i chiffonniern. Det var en idealvärld följaktligen, där man i de flesta fall drog sig med en reträttplats ur lifvets värsta bryderier. Och det smickrade och roade publiken att alltid befinna sig i »godt» sällskap. Alla de små förargliga samhällsklasserna, som hålla samhället uppe, dragas aldrig in att störa dessa olympiska som spelade pianino och rökte cigarrert; och släpptes någon gång en småborgare in, då var det för att plockas på pengar; fick en bonde någon gång sticka in hufvet genom tamburdörren så var det för att hälsas med glåpord, och tjänstefolket stod alltid och tittade i andras bref, lyssnade vid dörrarna och tog mutor.

Och denna komedi kallade sig sedekomedi. När man gaf Familjen Benoiton, som skulle ut-

trycka sitt ogillande öfver franska borgerskapets ohyggliga huserande med sina rikedomar (adeln fick vara i fred!), så blef följden den, att hela den bildade svenska nationen klädde sig i Benoitons-kragar, Benoitons-kedjor, o. s. v. och att Benoiton blef på modet! Det var resultatet af den straffpredikan!

Huru tarflig skulle nu icke Hedbergs svenska husmanskost ta sig ut bredvid denna eleganta värld, som så frestande lekte för ungdomen! Denna franska dialog, som var så ihålig, då alla människor skulle tala som kvickhufven, där hvarje allvarsamt ord verkade störande, hade skämt bort oss. Vi ville icke se vårt eget lif som klumpigt var imiteradt efter det franska, framställas på scenen, och Bäckströms försök i den franska komedistilen med *De Förtryckta* aflopp olyckligt.

Den franska komedien har, utom den flärd som den prackat på publiken, äfven förstört skådespelarne. Man tog på sig sina bästa kläder och gick in bara, och så rullade dialogen opp af sig själf. Någon karaktersteckning behöfdes ej, ty det fanns inga karakterer att teckna. Följden har blifvit att svenska stycken ogärna spelas på kungliga scenen af det skälet att man icke kan spela dem. Ibsen har slutligen ryckt opp en del, så att de nu kunna spela norska. Detta betyder nu mindre, men att reaktionen skulle gå så långt äfven på detta håll, att Sveriges tvenne

förnämsta skådespelare Hillberg och Lindberg blefvo förvisade från den plats den de skulle ha prydt, det tyder på förfall!

Björnsons epokgörande Handelshus och Redaktören, hvarmed realismen kan anses ha hållit sitt inträde i Sverige, skakade samhället konvulsiviskt några ögonblick, men läkemedlet var ännu för starkt. Men då Ibsens Samhällets pelare kom efter, då — ja då applåderade våra aktieägare det — men ingen tog åt sig.

Af allt detta föregående har jag nu velat visa huru en genomgående litterär reaktion ägt rum; ett stillastående som fått häfd och auktoritet har öfvergått till förfall. Och i spetsen för reaktionen har det parti som nu kalla sig idealister stått. Detta har händt! Hvad gäller då striden!

Den är dels personlig, ty man slåss icke med institutioner! Det ha vi sett.

Men den är större, ty den gäller två världsåskådningar som blifvit kallade idealism och realism. Namnen har jag nödgats bibehålla! Med idealism menas så ofta den åskådning som har högre intressen, med realism den som har lägre. Med högre intressen menas att hämma utvecklingen till frihet, att återinföra vidskepelsen om konungadömet med Guds nåde, Kristi gudom, helvetesläran, dyrkan af utvärtes utmärkelsetecken, af det förnäma, af våldet, af det nätta, det prydliga; förakt för folkviljan, för det nyttiga, för

naturen, för förnuftets gudomliga rätt, människovärde o. s. v.

Hvad är nu realismen som så målas ut? Den är nästan motsatsen!

Som konstformer kunna de knappt sättas emot hvarandra, men realismen väl öfver idealismen.

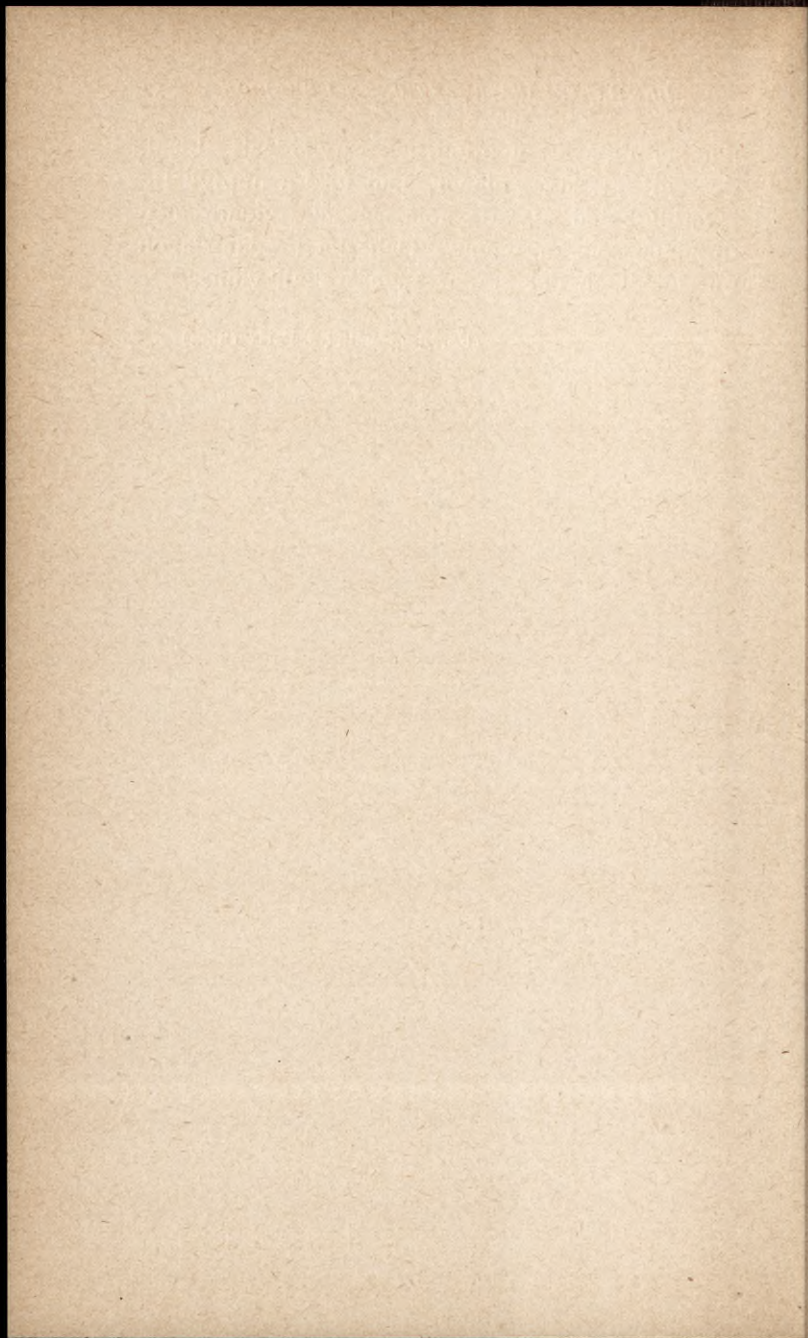
Nu har man likvisst haft realism i alla tider och jämnlöpande med idealismen, och den har fått duga ända tills nu. Nyblom har predikat realism i Svenska Akademien, Fru Carlén, Onkel Adam, Blanche, Lea ha skrivit bilder ur verkligheten, Jolin och Hedberg tagit ämnen till pjäser, ibland rätt närgångna, ur verkligheten; Snoilsky har sjungit om hvad hans fem sinnen har fattat, och det har icke varit det osinnliga; herr Wirsén har applåderat Ristori och Sarah Bernhardt; publiken har kallat Hillberg ett snille; publiken har hälsat Ibsen som reformator i Dockhemmet, Gengångare, Folkefienden; Kjellbergs gossar som hoppa bock i ett hörn på Nationalmuseum äro rena naturalister; Börjesons kägelspelare ansågs som ett nytt uppslag i skulpturen, och Larsson har kommit in på Nationalmuseum. Man ser sålunda att idealism och realism icke äro så fientliga som konstgrenar då publiken smälte båda!

Det är sålunda endast världens gamla gång: de unga kämpa sig fram mot de gamla. Att motståndet denna gång är starkare än van-

ligt beror på att ungdomen har nya ideal! Ideal, det vill här säga, planer, som fordra uppfyllelse i verkligheten, ty de nöja sig icke vidare med drömmar om drömmar. Och det är där slagen nu stå. Och det är där segern skall vinnas.

(Föredrag hållet i Paris 1885.)

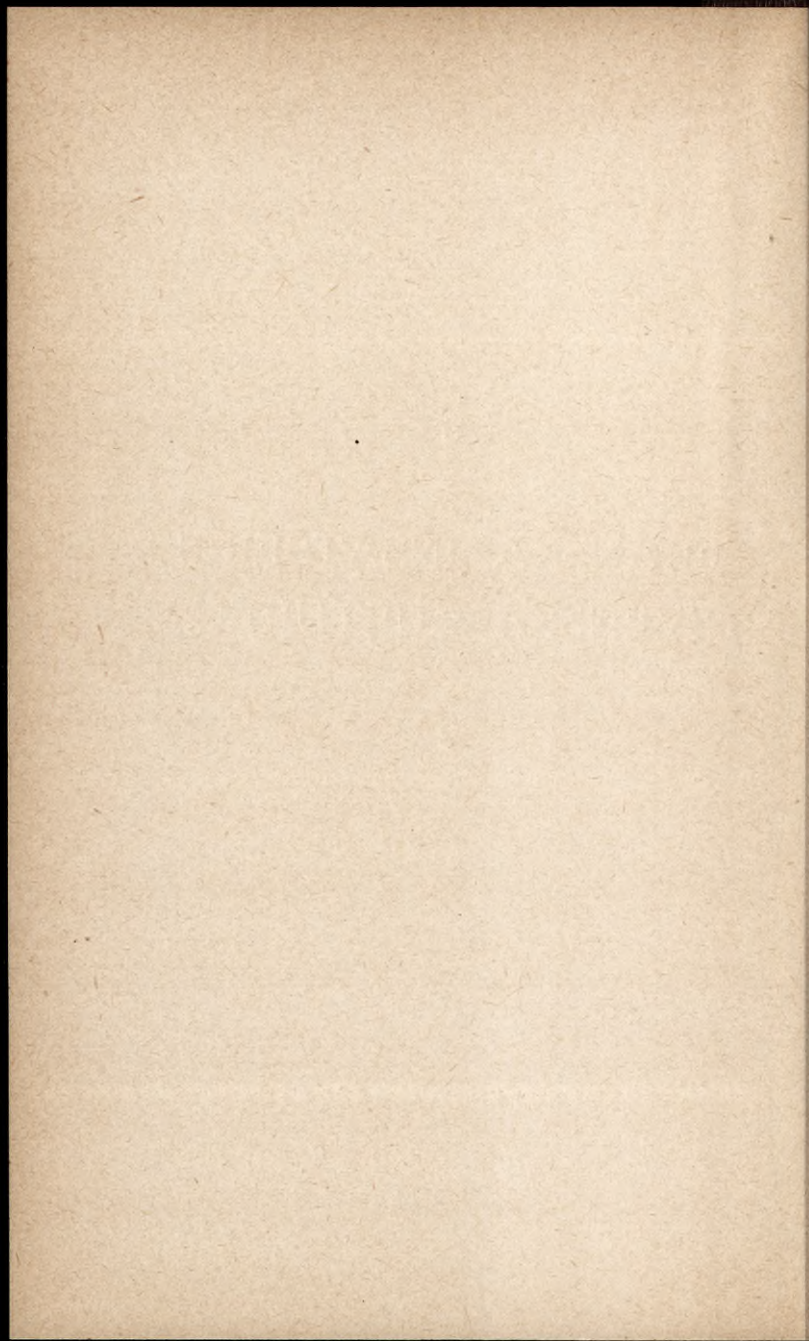

✧

FRANSKA INSATSER I
SVENSKA KULTUREN.

✧

är den västerländska kulturen undan folkvandningsbarbarerna öfverger det gamla Latium, slår den ner sina nya bopålar i Galliens bördiga jord. Orsakerna till, att frankernas rike sålunda blef arftagare af Rom, voro många.

Redan 600 år före Kristus hade grekerna anlagt nybygget Massilia, som sedan blef Marseille, och från denna härd spridde sig norr ut genom afläggarne Narbonne, Arles, Toulouse, smaken för mildare seder, kunskapen om åkerbruk, med vinrankan och oliven, byggnadskonst, metallberedning, mekanik, befästningskonst. Och äfven vetenskaperna, filosofi, geografi, grammatik och medicin odlades i det södra Gallien i sådan grad, att på Augusti tid romarne hellre besökte Massilias talarskolor än Athens. Det var sålunda icke något barbarland Cæsar eröfrade, utan Gallien blef snarare upptaget i den

romerska unionen såsom en bundsförvant, som en gång till och med kämpade under örnarne mot den gemensamma fienden Karthago.

Men äfven den gamla keltiska befolkningen i mellersta och norra Gallien innehade vissa förutsättningar, som gjorde dem mottagliga för en högre kultur. Gallerna hade nämligen vid eröfringens tid sammanslutit sig i små samhällen med öppna byar och befästa städer, hvilkas byggnadssätt romarne beundrade; hade anlagt vägar och broar, idkade flodfart, förstodo metallberedning och slog mynt. Jordmånen var sålunda beredd att mottaga romarkulturens utsäde. Men där förefunnos äfven i själfva samhällsförfattningen groddarne till den kristligt-ridderliga anda, som sedan uppträder under påfvedömet och chevaleriets former. Druidkulten med dess allsmåktiga öfversteprästerliga hufvud banade väg för påfvedömet, och den aristokratiska stamförfattningen anteciperade det starka konungadömet med ridderskap.

Äfven den tillfälliga omständigheten, att senare frankerkonungen Klodvig antog den rätttroigna athanasianska sedermera katolska bekännelsen, verkade, att frankerna knöto tidigare än de arianska germanerna sin förbindelse med Rom, hvilken blef än fastare när Pipin lät kröna sig af påfven Stefan III i Saint-Denis såsom konung af Guds nåde och han sedermera, till tacksamhet för, att han lade exarkatet under påfvestolen och därigenom gjorde Rom oberoende

af Österlandet, erhöll titeln romarnes patricius.

Västerländsk kultur fann sålunda i Frankrike sitt nya hemvist, och med Karl den store och hans efterföljare börja de klassiska språken och litteraturen att odlas vid nordligare breddgrader under det att de läggas i glömska nere i hemlanden för att där icke vakna förrän vid renässansen.

Italien hade blifvit ödelagdt af barbarer, under det Gallien däremot öfversvämmades af romare, och dessa, som redan öfvergifvits af förfädrens krigiska ande, intogo snart i det nybildade Frankerriket alla administrativa platser, lagstiftande, ordnande, under det de skenbare eröfvarne, frankerna, sysselsatte sig med krigföring. Därför blef Gallien romaniseradt invärtes, och därför har Frankrike, oaktadt sitt germaniska namn blifvit ett romaniskt land både i anseende till språk som kultur, och därför blef Paris det nya Europas medelpunkt och Tuilerierna dess kapitolium. Men detta nya Rom skulle äfven få sina barbarer, och sedan hunner och saracener blifvit tillbakadrifna samt Lothringen och Burgund antagit civiliseradt lefnadssätt och bildat en förborg mot Germaniens vildar, kommo de nya barbarerna från norr.

Marseillaren Pytheas, en af de äldsta geografer, hade redan 300 år före Kristus gifvit skildringar af Skandinavien, och norrmännen,

som de nya inkräktarne kallades, voro sålunda icke alltför obekanta för frankerkonungarne.

Bland norrmen kunna vi medräkna svenskarne utan att behöfva gifva flere skäl för deras närvaro, än man numera ger för deras frånvaro, och vi skulle äfven från eröfringen af Blois, Tours, Amboise, Nantes, Bordeaux, Toulouse samt brandskattningen af Paris kunna räkna första beröringen mellan Sverige och Frankrike. Men hade nordmen intagit frankerlandet med eld och svärd, så eröfrar å sin sida den för tillfället besegrade det fjärran barbarlandet i korsets tecken, och Sverige mottager dopet och evangelium från Frankrike, ty Ansgarius var hemma från Picardie, född af frankiska föräldrar och utsänd af ärkebiskopen i Reims, Ebbo, och på Ludvig den frommes tillskyndan. Och liksom Frankrike sände de första missionärerna till Sverige, blef det äfven senare från samma land, som de första klosterstiftelserna kommo att anläggas, ty Alvastra och Nydala grundades af cistercienser från Citeaux vid Dijon. I Skåne där Prémontré satte en afläggare vid Wä finna vi en fransk abbe vid namn Gilbert, och i Tomarp residerar Sankt Bernhards vän biskop Eskil, hvilken skall ha tagit munkar direkt från Clairvaux. Ett enda kloster afsatte La Grande Chartreuse i Sverige och detta blef Pax Mariæ eller Mariefred i femtonde seklet. Det svenska diplomatiet bevarar ännu skrivelser från moderklostren i Frankrike, och bland de mest berömda

brefskrifvarne träffas abbé Pierre i Celles, biskop Stefan i Tournai, Pierre i Reims och själfve Helige Bernhard i Clairvaux.

Rom har under tiden blifvit sätet för kristenhetens öfverstepräst, som därifrån utfärdar bullor och dekret, men det är i Paris och vid dess universitet, som den vetenskapliga teologien och filosofien togo boplats. Universiteten i Paris och Bologna voro Europas första högskolor och det är till Paris de första svenska studenterna utvandra och vinna utmärkelser, och icke få stiga från åhörarbänken i katedern, såsom magister Laurentius som föreläste i filosofien och de andra fria konsterna, med stort beröm, och magister Martinus de Dacia (om han nu var från Sverige eller något af de andra skandinaviska landen) undervisar i juridiken, utger en lärobok i ämnet, hvilken håller sig kvar vid universiteten ända in i sextonde århundradet.

Tre svenska kollegier funnos i Paris under trettonde seklet: Upsalas vid rue Serpente och och ruelle des Deux-Portes; Skaras »in vico Brunelli» och Linköpings i hörnet af rue de Mont Saint-Hilaire och rue des Carmes.

Dessa studenter, hvilka voro skyldiga att skrifva hem till sina förmän, blefvo därigenom, i ett tidevarf, då inga tidningar funnos, ett slags korrespondenter, som meddelade till hemlandet hvad som af vigt tilldrog sig ute i stora världen, och om man erinrar, att adepterna efter fullbordade studier återvände hem med skyldighet att

vid hemkomsten hålla en föreläsning och medföra det nyaste vetenskapliga arbetet i afskrift, så måste erkännas, att franskt inflytande på svensk bildning under medeltiden var mycket större än vi nu dagligdags vilja minnas.

Om också Etienne de Bonneuil och hans gesäller, som inkallades från Notre-Dame's byggegille, endast utfört det dekorativa stenhuggararbetet för Upsala domkyrka, kan man icke förneka franskt inflytande på vår kyrkliga konst, om ock man får härleda de i fransk stil hållna kyrkomålningarna i Vrigstad, Hjelmseryd och Råda från de närliggande franska klostrens målarskolor.

Någon del i den allt intimare förbindelsen mellan de båda länderna får man äfven antaga att Magnus Erikssons giftermål med Blanche de Namur skall hafva haft. Visserligen hade de svenska och franska konungahusen förut varit befryndade, då Philippe Auguste varit gift med Ingeborg, Valdemar den stores dotter, som var af svensk extraktion, och senare Olof Skötkonungs dotterdotter blef Henrik I:s gemål. Men riktigt intimt synes det först ha blifvit med drottning Blanches ankomst till Sverige, då man under hennes tid finner en kardinal Jean de Guilbert djupt inblandad i rikets angelägenheter och denne på samma gång nämnes som hofpredikant i Carpentras, kanonikus i Verdun och domprost i Upsala. När så konung Magnus upptager sin svåger Louis de Namur i rådet, kan man ha

rätt att se något mer än en artighet i drottning Blanches sigill, i hvilket äro afbildade utom Namurs och Norges vapen, äfven folkungarnes lejon och Frankrikes liljor, det sista på grund af drottningens släktskap med franska konungahuset.

Nog af, Frankrike trycker sin stämpel på svenska medeltidens kultur, och när denna skall slå ut i den sköna litteraturens blomster, visa sig bakom våra första riddarvisor åter igen franska förebilder, då våra fem förnämsta medeltidsdikter Ivan Lejonriddaren, hertig Fredrik af Normandie, Flores och Blanzefflor, Alexander-sagan samt Namnlös och Valentin äro antingen rena öfversättningar eller bearbetningar från franska språket. Och när boktryckerikonsten slutligen skall mångfaldiga den i skrift samlade litteraturens alster, fogar kanske en slump att den första på svenska språket tryckta bok blir en öfversättning af pariserrektorn Jean Gersons *Tentation du diable*, på vårt språk känd under namnet *Djäfulsens Frästilse*.

* * *

Utom de många studerande Sverige sände till Paris-universitetet berätta urkunderna om svenska personers resor i Frankrike i olika ärenden.

Sålunda besöktes Sens af Sveriges förste ärkebiskop Stefan från Alvastra, hvilken i nämnda

stad mottager konsekrationen af påfven, som för tillfället uppehöll sig därstädes. Sålunda infinner sig hertig Erik, Birgers son, i Vienne vid kyrkomötet. Ärkebiskop Nicolaus Ragvaldi nådde den äran att blifva nämnd såsom medlare vid fredskongressen i Arras mellan konung Karl VII och hertigen af Burgund.

Ärkebiskop Hemming från Upsala reser till Paris 1323 och tjugu år senare är han hos Clemens VI i Avignon i kyrkliga angelägenheter.

Den heliga Birgitta, drottning Blanches hofmästarinna, infinner sig i Avignon, emedan hon tror sig kallad att återföra påfvarne till Rom; hvarefter hon vallfärdar till Marseille för att öfva sin andakt vid Maria Magdalenas kvarlevor.

* * *

Först vid medeltidens utgång finna vi dock politiska relationer i regelrätt form upptagna mellan Frankrike och de nordiska länderna. Kristiern I afslutar nämligen en traktat med Karl VII år 1456, året innan han blir konung i Sverige, och i denna förbundstraktat mot gemensamma fiender uppräknas äfven svensken, ehuru den gången utan vidare följder.

Sveriges första traktat med Frankrike där emot ingicks mellan konung Hans och Ludvig XII under bemedling af konung Jakob i Skottland och är gifven i Nantes den 17 januari 1498.

Den synes visserligen icke åsyfta några rent politiska förbindelser, ehuru den talar om ett »fast förbund, vänskap och en evig fred», stående uttryck i tidens förhandlingar, utan tyckes mera vara en handelstraktat, afsedd för vinnande af personlig säkerhet i handel och vandel, så mycket mera påkallad, som de nordiska rikena nyss börjat afskudda sig hanseaternas beroende och direkt importerade vin och salt från Frankrike, gifvande i utbyte trävaror, hudar och kanske något järn.

Och att handelsförbindelser från ändå äldre tider varit öppnade mellan dessa rikena har man trott sig finna dels i det skönjbara inflytande, Visby gamla sjörätt skall ha rönt från oleronsartiklarne, hvilka buro namn af ön Oleron utanför Charentes mynning, där mycket tidigt idkades utskeppning af salt och vin, dels af den omständigheten, att de franska mynten Gros Tournois ägde kurs i Sverige och än i dag öfverflöda i våra myntkabinett.

Vi ha sålunda sett huru Frankrike upptog det utlevade Roms roll såsom kulturcentrum, huru det blef vetenskapernas, konsternas och litteraturens nya härd, sedan det först utdrifvit och satt en damm mot barbarhorderna genom ridarväsende och korståg, och att Sverige i stället för att vänta på nya väckelser öfver Tyskland såsom mellanhand, direkt anknyter sin utveckling vid bildningens nya moderland, mottager dopet af Frankrike och blir vid medeltidens

utgång dess allierade, slutande en allians, som utan större afbrott varat i snart fyra hundra år.

Det är historien om denna union, jag nu vill på en stund återerinra.

* * *

Kristiern II som förnyat konung Hans' allians med Frankrike, tvekade icke att kalla denne sin bundsförvant till hjälp, när svenskarne uppsagt honom tro och lydnad, och Frans I sänder också 20 skepp med 2,000 man, under anförande af Gaston de Brezé, furste af Foucquarmont. Vid träffningen på Tiveden skickades fransmännen först i elden och ett tusen af dem stupade jämte öfverstarne de Valle och Saint Blimont. Ännu vid Brunbäcks färja funnos fransmän i Kristierns armé, men detta var sista gången de svenska och franska vapnen officiellt korsades, den gången oräknad, då marskalken Bernadotte, Sveriges kronprins, förde svenska artilleriet mot sina landsmän vid Dennewitz och Leipzig.

Efter Gustaf I:s anträde till regeringen och när Kristiern sökte med Spaniens och sin svåger kejsar Karl I:s tillhjälp återtaga den förloerade tronen icke minst genom understödjande af Dackeupproret, ansåg Gustaf tiden vara inne att söka själfständigt förbund med kejsarens fiende Frans I.

Till den ändan afsände han sin sekreterare Trebow, som i Chatelleraud blef mottagen i audiens, med påföljd att en Christophe Richers skulle resa till Sverige att inhämta kännedom om det obekanta landet.

Richers mottogs lysande i Kalmar, och frukten af mötet blef den år 1542 daterade traktaten i Ragny, hvarigenom de båda konungarne öfverenskommo att kalla hvarandra bröder, bevaka hvarandras intressen som sina egna och att Frankrike skulle äga rätt att tullfritt hitföra allt till ett värde af 6,000 écus, hvaremot svenskt järn och koppar kunde obehindradt införas i Frankrike.

Sjutton år senare förnyades traktaten, och året därpå, 1560, berättar urkunderna om fyra svenska skepp som afgingo till fransk hamn lastade med ved, mastträd och bjälkar.

Under Gustaf I:s söner börjar invandringen i Sverige af fördrifna franska hugenotter. Erik XIV:s lärare, Denis Beurré, redan inkallad under Gustaf I:s regering, synes hafva inblandat sig i landets religiösa rörelser, och litteraturhistorien bevarar titeln på en af honom författad stridskrift för den reformerta läran. Omöjligt är icke heller, att Karl IX:s böjelse för calvinismen fått sin näring från franska reformerta läget.

I Eriks tjänst råkas äfven den kände Charles de Mornay, bördig från Berry, hvilken efter att ha utfört några diplomatiska beskickningar, blef guvernör på Varberg och senare

generalissimus öfver svenska armén för att slutligen gå i döden för sin konung. Pontus De la Gardie, från Languedoc, vinner inträde i svenska hären och slutar såsom guvernör öfver Lifland och Ingermanland och blir stamfader för en af de mest lysande ätter i Sverige.

I kriget mot Danmark-Norge, 1564, skickar Erik XIV en ung fransman Claude Collart som öfverbefälhafvare och med påföljd att Trondhjems län, Jämtland och Herjedalen eröfras tills vidare, dock med förlust af den unge generalen, som faller i danskarnes händer och försvinner ur svenska historien.

Vid denna tidpunkt hade Frankrike redan sin egen minister i Köpenhamn, Charles Dançay, en man med vidtsträfvande planer och hvilken åsyftade intet mindre än att bilda ett stort nordiskt välde under franskt beskydd.

De märkliga bref som röra denna affär finnas ännu i bevar och äro till största delen adresserade till Katarina af Medici. Af dessa skrivelser framgår att ett giftermål varit påtänkt mellan Gustaf I:s dotter Elisabet och franske konungen Karl IX:s bror Henrik af Anjou, hvilken, efter att ha varit nämnd till tronföljare i Polen, dock vid broderns död återvände till sitt fädernesland. Dançays plan gick ut på att till motvikt mot Spanien och Österrike samt den i öster hotande Moskoviten under en krona samla Polen, Östersjöprovinserna, Preussen och de nordiska rikena.

Underhandlingarna om giftermålet öppnades verkligen, och Henrik III. sänder sin ambassadör Claude Pinart för att vidtala prinsessan Elisabet. Men hela planen strandade mot katolska partiets intriger, och man tror, att Katarina af Medici endast inlåtit sig på detta spegelfäkeri för att omintetgöra en prinsessa af Condés spekulationer på den unge konungen.

Karl IX fortsätter emellertid de vänskapliga förbindelserna med Frankrike, och Johan Skyttes ambassad till Paris besvaras af en dylik under en Baississe, som erbjuder fransk mellankomst i de polska angelägenheterna, hvarpå en ny svensk beskickning affärdas till Henrik IV att söka få Sverige upptaget i den fransk-engelska alliansen och frambära tacksamhet för tillståndet att anställa värfningar inom franskt område.

Karl IX satte nämligen stort värde på franska soldater, af hvilka han ägde ett helt rytteriregemente. Han fann dem visserligen underliga till sinnes, men godvilliga därjämte, hvarför (som han skrifer i en instruktion) man må med lämpa gå om med dem, gifva dem goda ord och icke slå dem.

Af mera ingripande betydelse för landets inre utveckling och på industriens område blir den invandring, som fransktalande bergsmän, kanske mest valloner, företaga till mellersta Sveriges bergslag.

Likasom förr en gång cisterciensermunkarne från Frankrike infört förbättrade metoder i åker-

bruk och trädgårdskonst, skulle nu åtminstone fransktalande bergsmän gifva nya väckelser åt landets äldsta slöjd genom upprättandet af hyttor och smedjor, från hvilka lärjungar sedan spriddes kring alla svenska bergslag, och än i dag bevaras spår af detta ursprung, både i franska släktnamn och i tekniska uttryck. Paschilius Dionysius Chenon är namnet på den förste invandraren, som mot slutet af 1500-talet under hugenottförföljelsen begifver sig till Sverige, där han slår sig ner i Filipstad och sedan uppmuntrad af Karl IX inkallar yrkesbröder.

Vända vi oss från krigen och slöjderna till litteraturen och konsten under renässansens och reformationens tidevarf, finna vi åter igen Frankrike såsom lagstiftande och smakgifvande. Redan den store linköpingsbiskopen Hans Brask sänder lärjungar till Paris att grundligt lära sig franska språket; Erik XIV inkallar franska artister till Stockholm och håller sig en fransk historieskrifvare Petrus Marsilius; Johan III var skicklig i franskan och införskrifver ett helt bibliotek från Paris, och den möjligen äldsta fransk-svenska grammatika är från denna tid bevarad i manuskript, utgörande en s. k. Donatus på sex språk, hvaribland franskan.

På filosofiens område träffa vi Pierre de la Ramée. Humanist, polyhistor, filosof, är han en bland de första som bryter med Aristoteles' filosofi, sådan den under medeltiden utbildats af skolastikerna. Omkring 1570 synas Ramées

läror ha vunnit insteg i Sverige, och hans ifrigaste lärjunge Johan Skytte försummade icke att inplanta den stora humanistens tankar i sin kunglige discipel, Gustaf Adolf.

Den Ramistiska filosofien blir efter en hel stridslitteratur vid universiteten den rådande i Sverige och härskar genom nära ett hundra år, tills den efterträdes af Descartes', som åter igen ersättes först af Voltaires och Rousseaus.

Vid utbrottet af trettioåriga kriget är det emellertid som vi skola finna Sverige utfördt ur sin tillbakadragenhet och inledt i världshistorien af Frankrike. Gustaf Adolf visste väl, att han icke ensam kunde upptaga kejsarens utmaning, då Wallenstein utdrifvit hans fränder, hertigarne af Mecklenburg, ur deras arfländer. Han ville komma i åtnjutande af Frankrikes mäktiga beskydd, men som en klok diplomat icke taga första steget, utan såsom den anmodade kunna diktera villkoren. Nöden tvang honom likväl att gå första steget, och om sommaren 1628 afsändes sekreteraren Lars Nilsson i några mindre viktiga ärenden till Frankrike, men med det hemliga uppdrag därjämte att söka framkalla de maktägandes anbud till allians. Och om hösten 1629 besvaras besöket af franske envoyén Charnacé, som personligen söker förmå Gustaf Adolf till kriget, erbjudande redan då 400,000 imperialier. Det formliga fördraget afslutades emellertid icke förr än 1631 i Berwalde, då redan svenska trupperna rört sig mot fienden, af hvil-

ken blomständerighet en sjuklig fosterlandskärlek velat utdraga den följsatsen, att Gustaf Adolf aldrig blifvit förmådd af löften om fransk hjälp att deltaga i kriget, en dåraktighet, som vi ej få tillskrifva den kloke konungen, lika litet som vi få tro, att ensidigt religiösa svärmerier lockade honom i ett så farligt företag, utan vi få nog tro honom och hans ord, då han i sitt afskedstal till ständerna uppger motiven till kriget både vara de kejslerliges fientligheter och protestanternas böner.

Med löfte om 400,000 riksdalers subsidier från Frankrike på fem år, utverkade af kardinalen och ärkekatoliken Richelieu, företages nu korståget mot katolikerna i Tyskland, en omständighet som mera talar för Gustaf Adolfs politiska sinnelag än för ömtålighet i den religiösa känslan, ett beteende som erinrar om en karakterens storhet, hvilken för det höga målet icke skyr det låga medlet. Att vänskapen mellan trosfiender icke kunde blifva varaktig, må man ej förvånas öfver, och vi se äfven snart den svenske konungen på höjden af sin makt och lycka efter slaget vid Breitenfeld gå öfver Rhen, intaga Mainz, och visar därvid någon köld mot sin höge beskyddare på andra sidan Vogeserna, som till svar har indragit subsidierna. Det är då Gustaf Adolf begär ett personligt sammanträffande med Ludvig XIII, hvilken svarar undvikande och med anbud att sända sin minister till mötet, som dock ej äger rum. I dess ställe

erbjuder Richelieu en fransk armécorps åt Gustaf Adolf att tillsammans med dennes trupper besätta Elsass, hvilket anbud afböjes i stolta ord af den svenske konungen, som nu förklarar sig hågad sköta ensam de tyska angelägenheterna.

Ordskiftet antager hotande form, och när franske ambassadören, för att väcka blygsamhetskänslan hos Gustaf Adolf, förevisar en tablå öfver franska arméns trupper, färdiga att marschera mot gränsen, förledes svenska konungen att svara: det inga trupper behöfde komma till gränsen, ty han, konungen, kände lika bra vägen till Paris som till Wien.

Anmärkas bör, att vid denna tidpunkt det var mer än ett rykte, att de protestantiska kurfurstarne ämnade erbjuda Gustaf Adolf kejsarkronan.

Gemensamma intressen återställde dock snart det goda förhållandet, och efter Gustaf Adolfs död mot krigets slut, finna vi de franska och svenska trupperna i god sämja förhärja södra Tyskland med eller utan några bestämda planer.

Som bekant blir Frankrike icke utan sin belöning vid westfaliska freden, utan det är då det sedan så omtvistade Elsass reunieras under franska kronan.

* * *

Drottning Kristina visar sig strax i början af sin regering såsom den mest hängifna beun-

drare af Frankrike och fransmän. Föreslår att utnämna sändebudet de Bregy till kansler och uppdrager åt honom att värfva tre hundra franska adelsmän till sitt hedersgarde.

Hon deltaget äfven något i Frondens strider, skänker Mazarin ett krigsskepp och förlänar Richelieus efterträdare fri disposition öfver de svenska trupper, som blifvit försatta i overksamhet efter westfaliska freden. Genom den berömde Chanut inkallar hon franska lärde, såsom tidehvarfvets störste filosof Descartes, den lärdaste af de lärde, Claude Saumaise, jämte de mindre stjärnorna Huet, Bochart, Naudé. Mindre lycklig i valet af gunstlingar, råkar hon att till förtrogen välja den något äfventyrlige Bourdelot, som förr varit läkare hos prins Henrik af Condé och nu i Sverige på ett störande sätt inblandas i rikets angelägenheter, tills han i följd af det allmänna hatet måste lämna landet.

Men drottningens rörliga sinne vände sig snart från Frankrike till dess fiende Spanien, hvartill förnämsta driffjädern en viss Pimentelli synes ha varit. Försummade och kränkta lämna fransmännen Sverige, hvilket dock icke hindrar, att Kristina efter öfvergången till katolska läran och återkommen från sin första romresa mottages på ett lysande sätt i Paris.

Men när hon tröttat sitt höga värdfolk genom opassande uppförande och inblandning i rikets styrelse, visas henne sådan köld, att hon måste resa. Återkommen och förlagd i kvarter i Fon-

tainebleau förbytes kölden i afsky, när hon låter verkställa afrättningen af Monaldeschi i slottets salar.

Karl X:s själfkänsla uppreser sig mot det numera nesliga beroendet af Frankrike, hvilket börjat behandla den i obetydlighet återsjunkna bundsförvanten med sårande öfvermod, begagnande ordet »Frankrikes legosoldat» om svensken, som därigenom erhöll ett rykte och en rang i likhet med schweizaren, hvilken tjänade för sold i alla Europas arméer. Men Karl X:s polska krig invecklade honom i sådana svårigheter, att han måste mottaga 400,000 écus af Frankrike för att kunna rädda armén från total undergång.

Vid freden i Oliva uppträder franska ministern de l'Hombres såsom medlare och till Sveriges förmån, men det behöfves ett hotande bref från Mazarin för att förmå kurfursten af Brandenburg att återställa Pommern.

Otacksamt nog känna sig Karl XI:s förmyndare strax därpå oförhindrade att biträda trippelliansen, hvilken nödgade Ludvig XIV till den oförmånliga freden i Aachen. Med Karl XI återknytes vänskapsförbindelsen, men denna skulle ha stått de besegrade vid Fehrbellin dyrt, om icke åter igen Frankrike lagt sig ut för den slagne vid freden i Nijmegen, hvilket ädelmod åter igen belönades med otack, då Sverige vid fördragen i Haag och Augsburg träder på kejsarens och Hollands sida mot Frankrike. Men

därmed var Sveriges politiska anseende förloradt, och man skall snart se Ludvig XIV sluta fördrag i Sveriges namn utan att fråga till råds den det rörde mest.

Omkring tidpunkten för westfaliska freden hade dock det lilla landets anseende varit mycket stort. Axel Oxenstjerna hade blifvit lysande mottagen i Compiègne, och Richelieu hade aflagt visit hos honom i Paris; Karl X såsom prins hade besökt Paris; hertigen af Bouillon studerar krigskonsten i Gustaf Adolfs armé; Johan Banér hade kommanderat vid sidan af en Guébriant och Wrangel vid sidan af Turenne; Axel Oxenstjerna befäller sin son Johan att svara franske ministern D'Avaux på svenska, om denne skulle behaga tilltala honom på franska och icke på latin, och Ludvig XIV titulerar Magnus Gabriel De la Gardie »min kusin».

Frankrike hade emellertid presenterat Sverige för Europa, och Sverige hade dragits in i de stora förhållandena. Från det förhärjade Tyskland hemfördes bibliotek, konstverk och brand-skatte, men de frigjorda tyska protestanterna hade ingen annan andlig föda än Luther att bjuda på. Det blef sålunda från det katolska Frankrike, dit kulturen flyttat, som det aflägsna Norden skulle hämta sin nya bildning.

Descartes' och de andra lärdes personliga närvaro i Stockholm torde icke ha utöfvat någon väckelse på svenska vetenskaperna, då dessa herrar hufvudsakligen användes att illustrera

hofvet och konversera med drottningen. Men detta hindrade icke att cartesianska filosofien, tviflets och pånyttfödelsens ande snart skulle härska vid universiteten. Dock icke utan långa och heta strider, så heta att prästerskapet vid 1686 års riksdag helt enkelt begärde förbud mot förkunnandet af Descartes' läror, något som kunglig majestät den gången icke vågade bevilja. Lärjungarne Stenius och Bilberg i Upsala samt Rydelius i Lund fingo därför ohejdadt predika de nya lärorna, som under nästa århundrade framkallade samtidens största naturvetenskapsmän.

I litteraturen finna vi Georg Stjernhjelm, cartesian, bilda sin form efter Boileau och Malherbe, gifvande alexandrinen fullt burskap; Runius, Lucidor, Wivallius, fru Brenner skriva till och med sina vers på franska språket; franska arkitekter De Besche och La Vallée bygga slott efter mönstret af Versailles, som dekoreras af Toucquet, Chauveau, Taraval och hvilkas parker klippas efter Le Nôtres mönster.

Franska språket trycker så sin stämpel på det svenska, att en fransman åtminstone skulle kunnat förstå Bengt Oxenstjernas bekanta bref:

»Jag urgerar pro posse på begge desse essentielle puncter, önska vi kunna reüssera.

Frankrike temoignerar en större ardeur än någonsin tillföre, offererar allt det som plausibelt är och det andra partiet desslikt och tager sig Sveriges maintien an à souhait, både i Wien och Haag . . . Detta allt sker pour se venger de

l'Angleterre, och det med rätta, efter det genom sin blamable conduite causerar Nederlands undergång och Christenhetens olägenhet och trouble. Utan dissimulation des trogne etc.»

Men så funnos också franska språkmästare vid hofvet och universiteten, och franska gram-märer tryckas i Upsala 1646 och Stockholm 1650.

Därjämte finnes redan fransk kyrka i Stockholm 1687, hvilken håller sina gudstjänster i en sal på rådhuset, ehuru först 1749 församlingen bygger eget tempel.

Att icke heller en fransk teater skulle saknas hos en nation, hvilken var lika begifven på komedier som oskicklig att skriva sådana, finna vi nu naturligt. Drottning Kristina använder franska ballettmästare till att arrangera sina bal-letter, värdskap och herdespel, och året 1699 öppnar en herr Rosidor fast fransysk komedi i Stockholm, hvilken fortgår tämligen ostördt till 1706. Ett bref från Karl XII dateradt Kowno 1701 undantager de franska komedianterna från kungliga lyxförbudet att bära brokiga kläder af utländsk tillverkning.

Men samtidigt med denna franska invandring pågår en svensk utvandring till Paris i stor skala. År 1667 hade Otto Wilhelm von Königs-mark på Turennes anmodan värfvat ett kavalleri-regemente för fransk räkning, hvilket senare och efter hvartannat bar namnet Schwabach och Fürstenberg efter cheferna, tills det under grefve

Erik Sparre år 1701 antog namnet Royal Suédois. Detta regemente blef sedan en varaktig militärisk utbildningsskola för svenska armén, utmärkte sig flera gånger såsom vid Senef och Maastricht samt fortlefde i ett hundra år ända fram till franska revolutionen, då det upplöstes, förmodligen af den anledning, att det misstänktes för delaktighet i Gustaf III:s och Axel Fersens anti-revolutionära sträfvanden.

Bland lärde män, hvilka under 1600-talet gjorde sig ett berömdt namn i Frankrike, kunna vi erinra Jonas Hambræus, orientalisten, hvilken blir professor vid universitetet i Paris och inkalldes i den bibelkommission som öfversatte och tryckte den syrisk-arabiska upplagan af bibeln. Hambræus var tillika legationspredikant hos svenska sändebudet Hugo Grotius, innan ännu svensk kyrka blifvit inrättad.

Urban Hjärne blir medicine doktor i Angers, där han försvarar afhandlingen om åkommor i lymfkärnen.

Figrelius Leijonstjerna vinner juris doktorsgraden i Orléans, Freinshemius trycker i Paris en discours till drottning Kristina.

Det adertonde århundradet öppnas med en följd af händelser, som tyckas vilja afbryta de båda allierades förbindelser. Frankrike, nyss så mäktigt, ser sin lycka blekna under spanska successionskriget, och Sverige, som efter westfaliska freden varit på nedgående, reser sig å nyo

under Karl XII för att lysa ännu ett ögonblick i världshistorien och sedan försvinna.

I svenska högkvarteret vid Altranstadt uppvaktas konungen af hertigen af Marlborough, som täflar med franska ministern om att vinna den unge monarkens vänskap. Men Karl XII vänder ryggen åt västra Europa och går att fördjupa sig i Rysslands ödemarker, uppfyllande sin mission som gränsvakt mot Asien.

Men Ryssland har samtidigt utträdt ur barbariet och ingått i de civiliserade nationernas led, och därmed har Sverige likasom Polen upphört att äga någon politisk mission, hvarför de båda forna stormakterna falla bort ur historiens utvecklingskedja såsom därstädes obehöfliga.

Och därför är hela sjuttonhundratalets svenska utrikespolitik en anakronism, bundsförvänskapet med Frankrike ett understödstagarens beroende af mecenaten, åtföljdt af förödmjukelser och icke så litet korrupcion.

Frihetstidens fria konstitution var en skänk af Frankrike, om också icke de fransmän, som svärmade kring Karl XII:s högkvarter, kunna bevisas ha ingripit i monarkens blodiga öde eller i utgången af tronföljarevalet; och än i dag håller man före, att det starka konungadömet efter 1772 hade sitt bästa stöd väster om Rhen, om det icke rent af hade sin upprinnelse i hertigens af Choiseul planer till verkställandet af en statskupp i Stockholm redan 1768. Omöjligt är det icke och det är kanske till gengäld för hand-

räckningen, som vi finna Gustaf III strax vid franska revolutionens utbrott redobogen att göra något för sin afsatte vän Ludvig XVI. En allians med Ryssland ger honom nödigt lugn att resa till Aachen, där han sammankallar de franska emigranterna och utvecklar för dem en plan att i Normandie landsätta svenska och ryska trupper, hvilka därifrån skulle marschera till Paris. Förmyndarstyrelsen, som följde på Gustafs död, nödgas erkänna franska republiken, som genast återgår till subsidiesystemet.

Vid anträdet till regeringen är Gustaf IV Adolf ännu Frankrikes vän, men efter en resa till Baden, där han besöker emigrantkretsar, fattas han af detta osläckliga, sjukliga hat mot korsikanen, som öfvergår till dårskap efter mordet på hertigen af Enghien. Nu afbrytas alla diplomatiska förbindelser med Frankrike, och Gustaf IV Adolf närmar sig England och Ryssland för att kunna bekämpa den nye antikrist. Men konungen ovetande äro ryssar och österrikare redan slagne vid Austerlitz, då han anländer för sent med sina trupper.

Sjuttonhundratalet får i Sveriges historia en så afgang franskt präge, att till och med svenska språket i tal och skrift är nära att utträngas af det franska, åtminstone bland de bildade klasserna. Man skrifver sina bref, håller sina samtal på franska språket, och största delen af de aktstycken och memoarer, hvilka i arkiven förvarats och nu delvis äro tryckta rörande tide-

hvarfvets historia, äro affattade på franska, ja, man utger till och med en tidning på franska, hvilken lefver i 30 år i Stockholm och bär namnet *Gazette Française de Stockholm*.

En fransk akademi instiftas af Lovisa Ulrika; målarakademien öppnar sin verksamhet under fransmannen Taravals ledning och försättes under samverkan med Bouchardon, Larchevesque, Masreliez.

Svenska teatern intages ännu mer än under föregående århundrade af franska komedianter, och den svenska musiken bildar sig efter den franska; redan 1600-talets psalmbok begagnar franska melodier, och den tyske kapellmästaren och kompositören Düben lånar från samma fonder, tills slutligen Bellman lägger text under franska chansonnetter.

Utvandringen till Frankrike pågår i större skala än någonsin.

Kasten Rönnow, läkaren, grundar en medicinsk skola i Nancy, Martin Roland deltagar i grundandet af en *société d'Émulation* i Paris; Torbern Bergman, kemisten, blir jämte Linné och Wargentin ledamot af franska vetenskapsakademien.

Johan Otter från Lund reser på Frankrikes bekostnad i Persien och blir professor vid universitetet i Paris.

Roslin, porträtt- och historiemålaren, ned-sätter sig i Paris, får sin bostad i Louvre, erhåller lön på stat och akademikers värdighet.

Miniatyristen Hall blir konungens och kungliga familjens målare i Paris; Lundberg, pastel-
listen, vinner stort rykte på salongen 1743 genom
sina porträtt af Boucher och dennes hustru, och
Niklas Lafrensens genremålningar göra sådan
lycka att mer än sextio af hans kompositioner
stuckos i koppar af Paris' förnämsta gravörer.

Med 19:e århundradets ingång skulle de gamla
banden mellan Sverige och Frankrike knytnas
fastare än någonsin, då en fransk marskalk väljes
till tronföljare, kanske mest af de båda skälen,
att han var fransman och marskalk. Men genom
en underlig nyck, bakom hvilken Karl Johans-
förbundet velat läsa den högsta statsklokhets, ser
man snart den nye monarken knyta förbund med
moskoviten i stället för att alliera sig med de
civiliserade makterna emot densamme.

Därmed brytes förbindelsen med Frankrike,
hvarigenom tillflödena från kulturkällan stängas
under hela den i vårt århundrades historia be-
dröfliga tid, som varat ända inpå våra dagar och
varar delvis än.

Men detta oaktadt och i trots af alla för-
sök att lösgöra Sverige från dess gamla moder-
land, har det ändock visat sig, att försöken varit
fruktlösa. Ty än i dag hämtar vår vetenskap,
vår litteratur, vår konst och industri från hufvud-
depotén i Paris, icke därför att modellerna äro
parisiska, utan emedan de äro franska och sålunda
med historisk nödvändighet de bästa.

Ja, skilsmässan mellan nordiskt och tyskt synes under ett årtusendes förlopp ha fullbordats under romaniskt inflytande, så att en återgång äfven under de sämsta förhållanden synes omöjlig. Det svenska språket har särskildt under romersk och fransk tukt sofrat ifrån sig de gotiska lämningar, som ännu vidlåda det tyska och gifva detsamma ett dunkel, som ofta med orätt tagits som djup. Och det är kanske icke utan sin grund, som Tegnér blifvit bästa uttrycket af nationalanden sådan den skolat sig hos gallerna och utvecklats till klarhet, styrka och precision, hvilket äfven skalden själf formulerat i sin berömda vers:

Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta,
en fri öfversättning af Boileaus ännu berömdare:

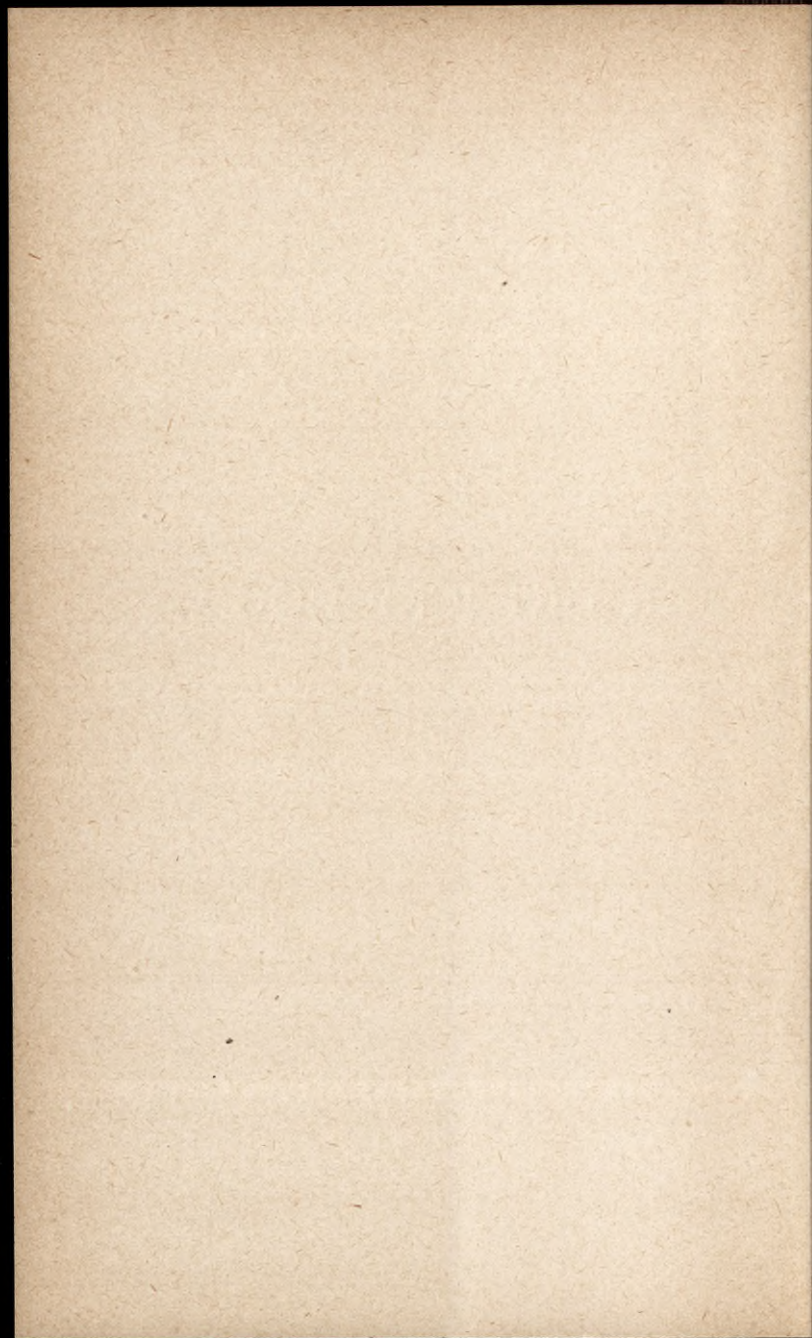
Ce que l'on conçoit bien s'énonce clairement.

✻

ÄR DET ICKE NOG?

✻

Det var egentligen icke vidare synd att den rike ynglingen icke frågade Jesus, hvad han skulle göra för att få veta livvets gåta, ty Jesus kunde mycket väl ha kunnat gifva samma svar som på frågan om saligheten: »gack bort och sälj allt det du hafver och gif åt de fattiga». Det var däremot större skada att den rike ynglingen icke gjorde det, och framför allt, att han icke lefde en brännhet junidag 1885 och iförd en sextioårig grönsaksmånglares ringa skepelse drog en tung kärra framåt Avenue de Neuilly, alltjämt ropande med sin af intermittent hunger och tilltagande ålder darrande röst:

Cresson de fontaine !
La santé du corps !
Quatre liards la botte !
Quatre liards la botte !

Han har tagit vänstra alléen och stannat utanför alla portar; och alla portierernas fruar ha nickat afvisande, ty de yngre och starkare ha redan varit uppe i tid och försett dem med dagens behof. Han har kommit till Porte Maillot och ser nedåt avenuen, som skenbart ändlös sträcker sig ända ned till Seinen. Han tar af sin svarta bomullsmössa och torkar pannans svett med sin blåa blusärm. Skall han nu vända och taga högra sidan, eller skall han sträfva in i Paris och söka sin lycka, den stora lyckan att förtjäna de sous, som fordras för att han skall få kraft att släpa sin kärra i morgon med? Skall han riskera sin sista franc vid tullen och sedan kasta sig i okända öden? Ja, han vedervågar försöket, betalar sin oktroj och drager in på Avenue de la Grande-Armée.

Solen har stigit, och gatstenarna äro varma sedan gårdagen; den granna staden stinker af sängkamarluft, som ingen vind sätter i rörelse, när den strömmar ut genom de öppnade soffrummens fönster, och solstrålarne glödga dammet, som ryker från de skakade mattstumparna; vespasiennerna lysa af nyklistrade cirkusaffischer och lukta kväfvande ammoniak; cigarrstumpar och tobakssaliv, hästspillning och apelsinskal, selleristjälkar och pappershögar kvälla fram mellan kvarglömda sophögar i en tjock ström, när vattumannen släpper på ur röret och spolar alltsammans ner mot kloakgallret. Gubben ropar, men öfverröstas af omnibusar och forvagnar; och ingen

köper. Trött och öfvergifven sätter han sig på en bänk under platanerna. Solen hittar honom ändå genom de dammiga löfven och bränner honom fläckvis. Så trist solen skiner för den trötte, som så gärna skulle se himlen mulen och känna ett slagregn släcka den olidliga branden, som tar kraften ur nerverna och torkar senorna.

Men genom hettans plågor tränga hungerns och oron för morgondagen. Han stiger upp och tar skalmarne igen, släpar uppför den tunga backen mot triumfbågen, alltjämt ropande: »Quatre liards la bottel!»

Vid sista grändhörnet köper en sömmerska två knippor.

Och så drager han ner genom Champs-Elysées och möter den rike ynglingen, som bakom en engelsk kusk åker ut till Boulogner-skogen för att grubbla öfver tillvarons ändamål. Palatsen och de stora restauranterna handla ingenting, men solen börjar bränna på krassen, och blomkålshufvudena sloka sina långa, gröna öron, så att han vid fontainen på Rond-Point måste friska upp dem med vatten. Det är middag, när han passerat Place de la Concorde och kommit in på Quaierna. På trottoarerna déjeunera herrarne; några ha redan kommit till kaffet. De se mätta, men bekymrade ut, såsom om de uppfyllt en sorglig och smärtsam plikt att hålla tillvaron i stånd. Men gubben ser på dem såsom sälla dödliga, hvilkas dödsfall blifvit uppskjutet på sex timmar, under det han själf

känner sitt jag krympa ihop såsom ett torkadt äpple.

Kärran skallrar framåt förbi Pont-Neuf, och han känner hvarenda gatsten stöta mot hjulen och rista de trötta armarnes muskler och nerver. Han har icke ätit eller druckit sedan morgonen, och rösten är tunn som en lungsiktigs, så att ropen numera låta som nödskrik med små förslag af suckar i djup andnöd. Fötterna bränna och händerna skälva; ryggen är het som om ryggmärgen ville smälta, och det tunna blodet hamrar i tinningarnas pulsar, när han viker af till la Cité och söker skuggan utmed Quai de l'Horloge. Vid Place du Parvis stannar han utanför ett brasserie och öfverlägger om han skall köpa ett glas vin för sina sous. Men så fattar han sig och drar vidare, fram förbi Notre-Dame och till La Morgue. Han kan icke gå förbi det hemlighetsfulla lilla envåningshuset, där så många lifs gåtor ha blifvit lösta, och han stiger in. Hvad det ser svalt och skönt ut därinne, där de döda ligga på marmor som den rike ynglingen, och där rimfrosten skimrar i hår och skägg som på en vacker hälsosam vinterdag. Somliga se missnöjda ut, emedan det gjorde ondt att få vattnet i lungorna, knifven i hjärtat eller buken; en ler som om han vore glad åt att det tog slut; en ligger och ser indifferent ut som om det just var detsamma; problemet var i alla fall löst: han hade lefvat tills han dog. Inga kläder, ingen mat, intet husrum mer! Inga

bekymmer, inga sorger. Alla hade nått lifvets högsta goda: ett lugn, som icke kunde rubbas af nöd, dålig årsväxt, sjukdom, dödsfall, krig och örlig, amerikanska spannmålen eller den järnhårda lagen för arbetslönen. En sömn utan drömmar, huru ljuft, och utan uppvaknande, huru härligt!

Gubben måtte ha afundats dem, ty när han gick, vände han sig om för att ännu en stund uppfriska sina ögon med åsynen af de sälla, som sofvo svalt innanför de stora glastrutorna.

Därpå drog han fram på andra sidan den stora kyrkan och kom upp till hufvudportalen. Han bad reliksäljaren ha ett öga på kärran och gick in. Med högra handen rör han om i vigvattnet och svalkar panna och läppar. Det är friskt därinne och solen tränger ej igenom de kulörta fönstren. I predikstolen står en liten abbé, som nyss rakat sig och ännu har poudre de riz i den blåa skäggbotten; och han talar och gubben lyss.

— Ser på liljorna uppå marken, — säger han, — de sy intet och spinna intet och ändå var icke Salomo i all sin härlighet som en af dem! Ser på fåglarna under himmelen: de så intet och samla icke heller i ladorna och ändock föder dem vår himmelske fader. Hur mycket mer ären I icke än de!

— Huru mycket mer äro icke vi än de!
— suckar gubben.

— Söker först efter guds rike och hans rättfärdighet, — säger abbén, — så faller eder allt detta andra till.

— Allt detta andra, — suckar den gamle. — Allt detta andra! Först guds rike och så allt det andra.

Men vid en pelare i sidoskeppet står den rike ynglingen med en Bædeker i hand och söker i det förflutnas byggnadskonst leta lifsprocessens sammanhang och väsen. Han tror icke på Guds rike, men han grubblar öfver tillvarons ändamål och kan icke förstå hvarför man skall ha besvär att döda tiden tills man blir sjuttio, högst åttio år. Om det hade passat sig, skulle ynglingen ha gått fram till den gamle och sagt till honom som hade sin vegetationsperiod bakom sig:

— Säg mig lifvets gåta!

Och om gubben då icke varit förgjord af hunger och törst, skulle han svarat:

— Lifvets gåta, som jag hittills löst, har för mig varit att uppehålla lifvet.

— Bara det? — frågar den rike ynglingen förvånad.

— Bara? Är det icke nog? — säger gubben.
— Bara?

— Vi förstå icke hvarann, — säger den rike ynglingen.

— Nej, vi förstå icke hvarann, — upprepar gubben; — vi ha aldrig förstått hvarann.

— Därför att du är en gammal egoist, som bara lefvat för dig själf, — fortfar den rike ynglingen. — Men släktet, mänskligheten . . .

— Herre, — svarar gubben, — jag har också lefvat för släktet, för jag har försörjt och uppfostrat fyra barn; det var ett problem som kanske var svårare att lösa än edra, hvilkas lösning ni köper färdiga i boklådan. Ja, herre, gack bort och sälj allt hvad du hafver och gif åt de fattiga, så får du sedan se om lifvet räcker till något annat!

Men den rike ynglingen ville hellre ha problemet olöst och behålla sin rikedom, och därför fortsatte han att läsa i boken och frågade aldrig den fattige grönsakshandlaren om lifvets uppgift.

Men gubben slapp också rubbas i sin tro, och med abbéns trösterika ord: »sörjer icke för morgondagen!» gick han ut ur kyrkan och spände sig för kärran igen och drog öfver åt vänstra stranden.

I hörnet af Boulevard S:t Michel fick han sälja för underpris till tolf sous värde. Därpå drar han vidare och tar af in på rue Bonaparte. Det är eftermiddag, den tristaste tiden på dagen, då solen är på nedgående, men mörkret ännu icke fallit rogifvande öfver de trötta människorna, som nu skulle behöfva hvila och leka, innan de gingo till drömmarnes och minnenas kvalfulla sträckbänkar.

Han sätter sig på en trappa och räknar sina pengar. Åttio centimes är tjugu mindre än den franc, han gaf ut vid stadsporten. Hur skall han kunna betala trädgårdsmästaren sex francs; hvad skall han äta, hvad skall han dricka, och hur skall han komma tillbaka till Suresnes innan aftonen? Han ser för sig det ändlösa Champs-Elysées, den långa Avenue de la Grande-Armée, den förfärliga Neuilly-Avenue. Nej, det är för långt att gå tillbaka, för långt.

Han tittar omkring sig som om han letade något, och hans skumma öga bländas af apotekarens blåa och röda glaskupor, som lysa i solskenet på andra sidan gatan. Där stå hela hyllor med flaskor och dosor; droger mot dålig matsmältning, piller för bristande aptit, pulver för brända hjärnor, som grubblat öfver tillvarons ändamål; där ligga preservativ mot öfverbefolkning eller den tilltagande fattigdomen, migränstift för den sociala frågans lösare, sminkdosor för nattvak, pastiljer för nervlidande och ekonomiskt oberoende. Där finns allt.

Gubben reser sig häftigt, som om han sett en köpare vinka, och går in på apoteket.

— Var god och gif mig för tolf sous Laudanum, — säger han, — min hustru ligger i kramp.

Och för att bekräfta sitt tal lyfter han sin högra hand för att visa och själf se hvar ringen

sitter på andra fingret. Men där syns bara en hvit rand med en fördjupning i den bruna huden.

Men apotekaren, som kanske också väntat sin köpare, observerar det ej, utan fyller en liten flaska med den begärda vätskan, slickar på en etikett, tuggar på en kork, tar emot pengarne och sätter sig åter öfver sin farmakopé såsom om han tänkte: — Hvad rör det mig?

Men gubben går ut med sin flaska i fickan, tar kärran än en gång och drar ett stycke uppåt gatan. Därpå stannar han utanför en boklåda, och liksom för att pröfva en lycka han ej mer trodde på, ropar han för sista gången:

Quatre liards la botte!

Quatre liards la botte!

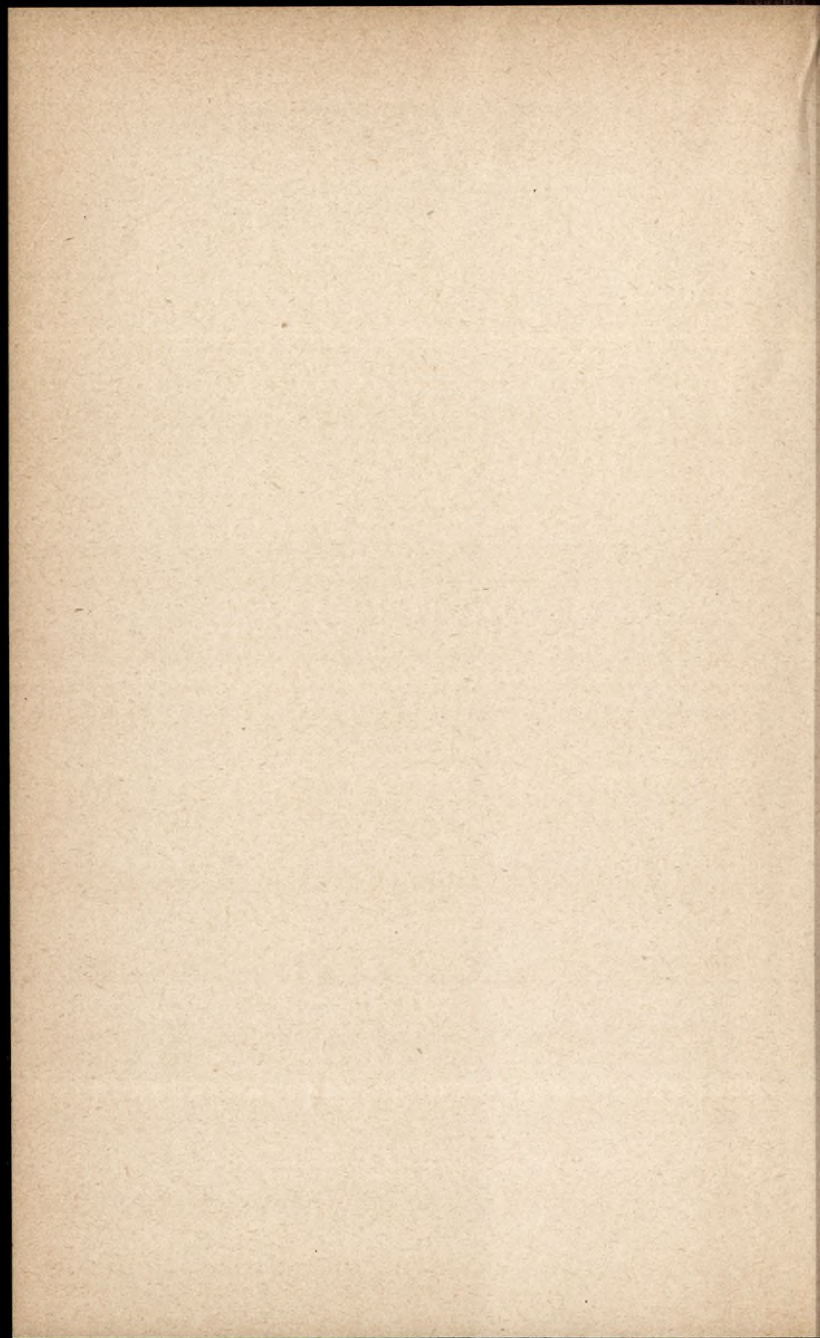
Och såsom om han vore rädd att någon skulle hinna vinka till svar, sätter han flaskan för munnen och dricker den mörkröda drogen, girigt liksom för att släcka en brännande törst. Pupillerna krympa ihop, som om han sett midt i solen; en häftig rodnad stiger på kinderna, knäna vika sig ihop, och han faller på rännstenskanten. Först höras några snarkningar som om han skulle sjunkit i en djup sömn, huden svettas starkt, och det rycker i vadorna. När polisen hunnit fram, är han alldeles stilla, men hans ansikte talar ännu hans sista tankar: »Lifvet var godt ibland, ondt under stundom, men det här sista

var bäst. Lifvets gåta löste jag efter förmåga, och det var icke litet, fast den rike ynglingen inte tyckte det var nog. Men vi förstodo icke hvarann. Det är skada att människorna icke skola förstå hvarann.»

1886.

ROM PÅ EN DAG.

et var för fjorton dagar sedan i S:t Gallen. Jag hade begifvit mig dit för att studera forntidens idyller och denna guldålder, som ställes så högt af fienderna till enskild äganderätt.

Tänk er hvilken missräknig. Jag mötes af anarkistiska upprop, klerikala proklamationer, elektriserande anslag på knutarna.

Befolkningen var orolig.

Efter en kosmopolitisk middag, en produkt af fransk, tysk och italiensk kokkonst, gick jag ut för att bese staden. Jag betraktade det hus, där Gustaf den IV Adolf dog. Jag kastade mina blickar uppåt och nedåt, kors och tvärs, då en manlig röst tilltalade mig på ren svenska.

— Är det ohöfligt att interpellera er om hvad ni gör här i S:t Gallen?

— Jag studerar den sociala frågan. Och ni?

— Jag är på väg till Neapel.

— Öfver Rom?

— Alldeles! Öfver Rom.

— Godt! Låt oss resa tillsammans. Jag är nära fyrtioalet och måste se den där sta'n, innan jag dör. Mina föräldrar anbefalla mig det, min sociala ställning fordrar det, mitt litterära samvete pockar på det. Men jag kan inte uppoffra mer än en dag. Tror ni det är tillräckligt?

— För mycket!

— Bravo! Jag tycker inte om hundfröjderna, jag afskyr krukmakarbutikerna, jag vämjes vid amulettkrämeriet. Men det gäller min heder! Trettiotvå timmars lidande för ett lif af ära: Mod och till järnvägen!

Och så: klickti-klickti-klickti-kla! Trettiotvå timmar. Klockan ringer, pipan hvisslar, och maskinen flåsar tolf tusen gånger, tolf tusen gånger dag och natt.

Konversationen har upphört, innan vi hunnit till Gotthard, man meddelar sig med tröga ögonkast, betraktar hvarann som två kadaver, och förtviflan målar sig i de svettiga ansiktena. *Si cambia convoglio! Partenza!*

Man är i Italien! De lombardiska popplarna förfölja oss som elaka drömmar. Mullbärsträden fortfara som de eviga straffen, och så detta ihjälpinande klickti-klickti-klickti-bum-bum-bum.

Man går in i en sofvaggon och lägger sig för att inte stiga upp förrän man är i Rom.

Konduktören kommer och underrättar om den snara framkomsten. Man drar undan gardinerna. Klockan är ungefär fem, och morgonen är vacker! Ett svagt, gulrött ljus visar, hvar solen skall gå upp. Man ställer sig i kö för att komma åt tvättfatet. Jag känner noga på pulsen. Ingen feber! Jag lyssnar på hjärtat. Ingen bultning! Och ändå skulle vi inom fem minuter skåda Uppenbarelsebokens stora sköka.

Ångvagnen blåser och börjar bromsa. Två lysande punkter stirra på mig genom rutan. Två elektriska lampor. När kom ljus från Rom? Prästhålan, gardistsamhället, bränvinsadvokaternas högkvarter, alias påfvedöme, romerska eröfvingarna och romerska rätten(!) Bromsarna gnissla, tåget glider in på bangården. Vi äro i Rom! Men det är alldeles som på Östra eller Lyonerbangården i Paris. Ingen lokalfärg! Försvunnen med romantiken! Kuskarna äro inte en gång ohöfliga och bärarna inte alls näsvisa.

Gatorna äro öde och de stora butikerna ännu stängda. Vi gå förbi ett palats.

— Palazzo Barberini, — underrättar min vän, som har fått sin konstnärliga uppfostran i Paris. — Thorvaldsens staty!

Jag vänder mig bort för att dölja min blygsel. Stackars Thorvaldsen, hvad jag har miss-handlat dig! Men du var tillräckligt stor utan mig; jag vill inte göra mig olycklig på dig en gång till!

Så fort vi kommit till hôtel Vittoria via de' due Macelli, äro vi hemma i Paris igen. Man talar franska, man serverar oss café au lait och œufs à la coque.

Klockan sju väntar vagnen vid porten. Framåt till verket!

Rom byggdes inte på en dag, men kan expedieras på en. Det är ett hårdt arbete, men angår mest hästen och kusken. *Jag har inte kommit för att se. Jag har kommit hit för att ha sett.* Kör!

— Stanna! *Capitolium!*

Vackra palmer och kaktusväxter. Dioscurerna äro där, och vargarna må förträffligt. Godt! Vidare!

— *Forum!*

En ganska vacker grop, litet skräpig bara!

— *Vespasianustemplet!*

Tämligen enkelt, *einfach*, bara tre kolonner. Men präktigt i alla fall.

— *Den heliga vägen!*

— Ingenting är heligt för en sappör. Hvad ha vi se'n?

— Ni tycks känna till allt det här?

— Utantill. Jag bara konstaterar fakta. *Concordiatemplet. Saturnustemplet.* Allt på sin plats. Vidare!

— *Colosseum!*

— Är man tvungen stiga ur?

— Ja visst.

— Alldeles nödvändigt.

— Ja, man får lof att gå in.

Ganska storartadt, men jag föredrar fotografierna. En karriär rundt omkring teatern. Och se'n? Historier. Åh, så många historier. Underklassen blöder offentligt under applåder. Det var rent spel åtminstone.

— *Triumfbågarna.*

— Småsaker! Går inte upp emot l'Étoile.

— Kör på, kusk! Till S:t Peter!

Kupolen höjer sig i den azurblå luften som en *kupol*, men tornet är för litet. Det liknar en fågel, känd under det ryktbara namnet Rördrum. Ett alltför litet hufvud på ofantliga axlar. En rymlig byggnad, men (alltid men) på långt när inte så hög som Mont Blanc.

Den stora polypen sträcker ut en klo, som omfattar en obelisk omgifven af en kompassros, symboliserande världens fyra hörn, hvilka bidragit till att göda den heliga klon.

— Måste man gå in?

— Åh, min herre!

— Men jag går aldrig i kyrkan.

— Ja, men tänk på era stackars föräldrar, er sociala ställning, ert litterära samvete . . .

— Sluta då! Vänta ett ögonblick, kusk!

En glad konsertsalong.

— Känner ni er inte öfverväldigad, — frågar min vän.

— Jag känner ingenting. Men jag är förskräckligt hungrig.

— Tyst! Man håller på med några dumheter i ett afskildt kabinet till vänster. Man sjunger? Eller hur?

— Det tycks så.

— Det är kvinnor?

— Åh, min herre!

— Karlar?

— Nej då, det är hur skall jag säga?

— Emanciperade?

— Låt gå för det. Emanciperade!

— Hvad sjunga de för något?

— Troligen den Obefläckade Afelsen. Det ligger för deras röst.

— Det är mycket religiöst, men inte så vidare moraliskt. Stackars kräk! De skulle kunna gå in i ett kloster utan att aflägga kyskhetslöfte.

— Det kan inte förnekas.

— Drottning Kristinas af Sverige graf. Det var då en, som inte var emanciperad. Något tvetydigt anlagd, men i alla fall dotter till den store Gustaf Adolf (inte den i S:t Gallen).

— Är detta allt?

— Kanske ni vill stiga upp i kupolen?

— Aldrig i lifvet! Åh, mina stackars föräldrar, förlåt mig för er kärleks skull! Allt hvad ni vill, men inga kupolbestigningar. Och den beskedlige kusken, som sitter och huttrar därnere. Var nu förståndig!

Min vän tog nu sitt förnuft till fånga, och för att inte vara sämre tog jag mig för att svälja Vatikanen på fastande mage.

Nu kom det högtidliga ögonblicket. Min reskamrat hade underrättat mig, att den goda takten fordrade, att alla nykomlingar smälte i tårar framför Herculestorson. Han påminde sig till och med, att två hans kvinnliga landsmaninnor hade fattat hvarandras händer och gråtit som ett par barn vid åsynen af denna så sorgligt stympade människokropp.

Vi bestiga kullen kantad med pinier, och med nådigt tillstånd från vår portvakt på hôtel Vittoria (säkerligen en mycket mäktig man) gjorde vi vår entré i den fula byggningen, ett af den civiliserade världens underverk.

— God dag Laocoon! Jag tycker mera om dig i gips. Det är snyggare. Man har påstått, att du skriker. Möjligt, men jag har ingenting hört.

En gammal bekantskap i Sergels Faun, n:o 36 Braccio nuovo vid Nilen. Det är verkligen inte bara för nöjes skull, som skulptörerna ha studerat i Rom. Bra studeradt, min vän!

— Herculestorson. »Här gråtes!»

— Ni tycks vilja skratta?

— Oh, det är rörande! Nu förstår ni väl orsaken till de kära flickornas bedröfvelse.

— De bästa bitarna ä' borta. Stackars Hercules! Den heliga biskopsstaden har ej så

koncentrerat smaken på det sköna som på det starka.

Sixtinska kapellet! En rektangulär låda, komprometterande likt en gammal teater.

Slutomdöme: Någoting mycket blått och mycket fult. Illa hopsatt med ideliga återupprepanden. Kristusfiguren liknar en af dessa hafvande kvinnor, som förekomma i kopparstick på titelbladet till sjuttonde seklets tryckalster.

— En vidskeplig fantasi.

— Antar ni, att Michel Angelo målat på god tro?

— En tarflig tro, enär intet har beröfvat honom den! Ty det är sådana tragedier, som krävas, när man vill verka för folket! Hvad frågar kyrkan efter, om sanningen ligger gömd, endast lögnen firar seger. Bort med snillet! Skaffa hit en gycklare, som kan skrämman barn!

Låt oss titta i taket! Hvilken blandning af grof realism och falsk idealism. Sådana små, goda genretaflor, trogna, enkla som sanningen själf. Det är orsaken, hvarför de inte äro så berömda. Han måste ha varit bra olycklig den där artisen: ett lejon i prästkappa, en Hercules i trasor, en snöpt jätte. Vidare!

Rafaels stanzer. Ganska bra målade väggar, fastän litet för mycket öfverflöd på teologi.

— Ingenting att anmärka?

— Ingenting.

Rafaels loggier.

Vaktmästaren jagar oss skocktals. Man måste låta föra sig upp på en bår för att bli i stånd att läsa Rafaels bibel. Låt gå för bibeln. Men så arabeskerna också, troligen ganska vackra, förutsatt att man kunnat se något af dem. I trots af allt har jag ändtligen sett dem. Det var nödvändigt, att jag skulle se dem.

Vatikanen var lyckligen avslöjad, och vi taga oss tid att äta frukost. »Macaroni à *pomi d'oro*, *finocchio*, bisstecca, chianti» och till dessert tidningar med socialism. »*I poveri, i ricchi.*» Och så redogörelse öfver karnavalen, ty vi äro i början af fastan.

Än en gång: kör!

I förbigående en hälsning åt Stockholms slott, kalladt Palazzo Borghese. Hvad jag känner väl igen den där lilla flygeln motsvarande den, som vetter åt Logården. Där låg kungliga biblioteket.

Till *Monte Pincio*. Piazza del Popolo. Corso.

Karnavalen. Hvad är karnavalen för något? Tre amerikaner kasta krita i ansiktet på en fredlig vandrare. En arbetare företar sig att stuka hatten på en välklädd främling. Denne kastar sig öfver sin angripare, hugger honom i strupen och slungar honom till marken. Handklappningar! Balkongerna stå nästan öfvergifna. Kungen består musik. Folket förhåller sig trumpet, klädt i blusar, och tar ingen del i upptågen. De påfliga tidningarna påstå, att det är kolerans skull. Demokratiens organ kommer

fram med brödfrågan. Panis et circenses! Besynnerligt! Världens sorg är för närvarande öfverflöd på bröd. Kamrarna votera om tulltaxan för att trycka ned det hotande öfverflödet, och i samma ögonblick faller folket i förvåning öfver att se till så litet däraf. Åh, du motsägelsernas värld.

Efter att ha konstaterat Qvirinalens tillvaro återstår oss ändtligen ingenting annat än Pantheon.

— En rotunda? Eller hur?

— Jag är frestad att tro, att det är den rundaste rotunda jag någonsin sett.

— Rotundorna höra inte till era svaga sidor?

— För att vara uppriktig föredrar jag en god supé, en mandolin och en tarantella.

— Vackra pretentioner! Nog får ni besvär med att leta fram en mandolin i detta positivens århundrade.

Då supéen var expedierad, började vi hetsjakten efter en mandolin, ett företag, som endast inbragte oss svullna fotsulor. Det är verkligen slut med mandolinspelarna. Vi hade, för att tala med en hotellvärd, genomvandrat alla osterior i Ripetta, alla krogar i Trastevere.

Utmattade kommo vi åter till vår boning, och det dröjde inte länge, innan sängarna omfamnat oss med sina däfna, svalkande lakan.

Jag hade inte längre håg att tänka på någonting, men min reskamrat ville aldrig sluta med att undfägna mig med sin outtröttliga vältalighet.

— Voro romantikerna bedragare eller be-
dragna med afseende på deras Rom på 1830-
talet?

— Ingendera delen! Rom har gjort sitt
bästa och vi också. Hela saken är, att våra
förfäder hade hjärninflammation, så att de togo
talgdankar för elektriskt ljus.

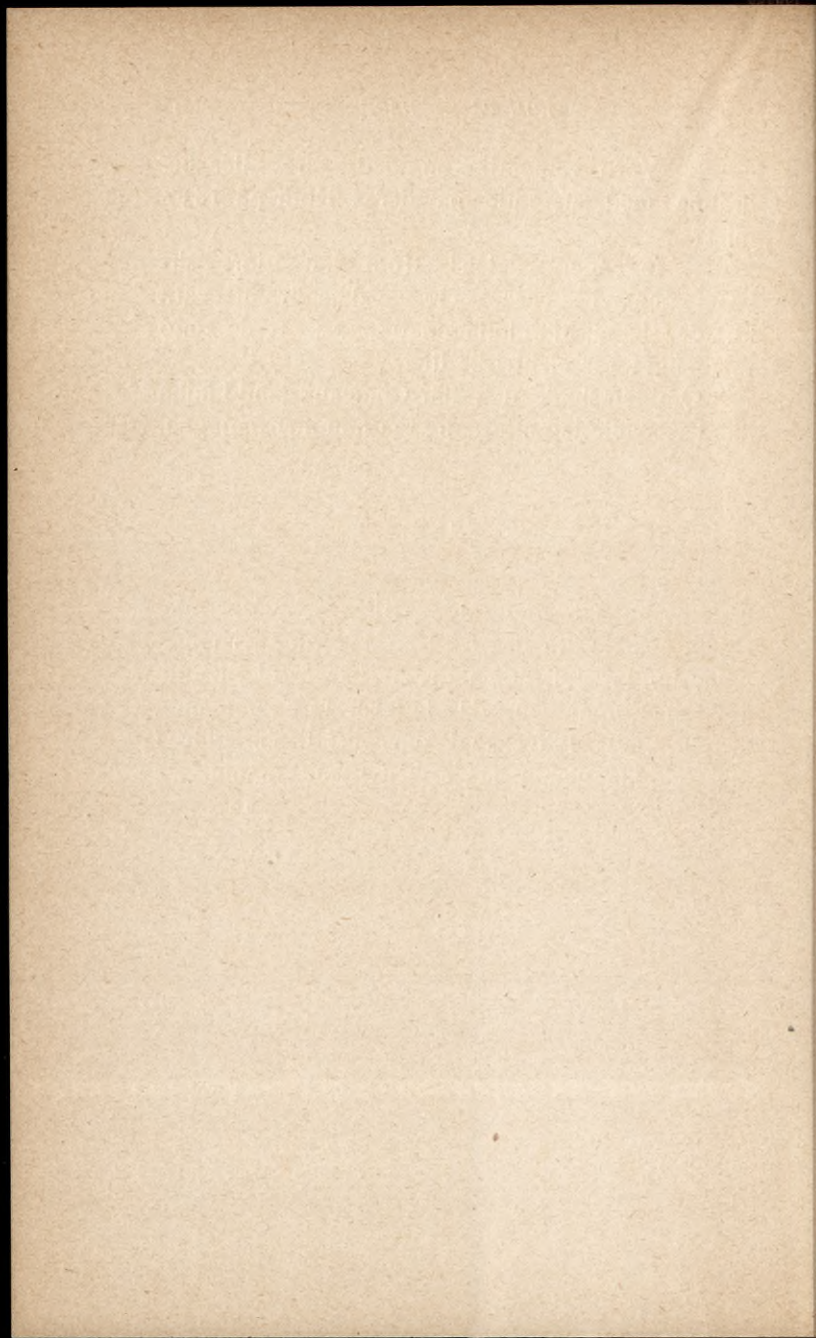
Om jag hade den där Chateaubriand i mina
händer, skulle jag minsann säga honom sanningen.

* * *

Då man bestigit Mont Blanc, skyndar man
sig att bekräfta det med en inskrift. Samma-
ledes for jag följande morgon i traf till Skandi-
naviska Föreningen, där jag till förekommande
af allt slags tvifvelsmål om mitt besök gjorde
mig odödlig genom att inskrifva mitt namn.

1885.

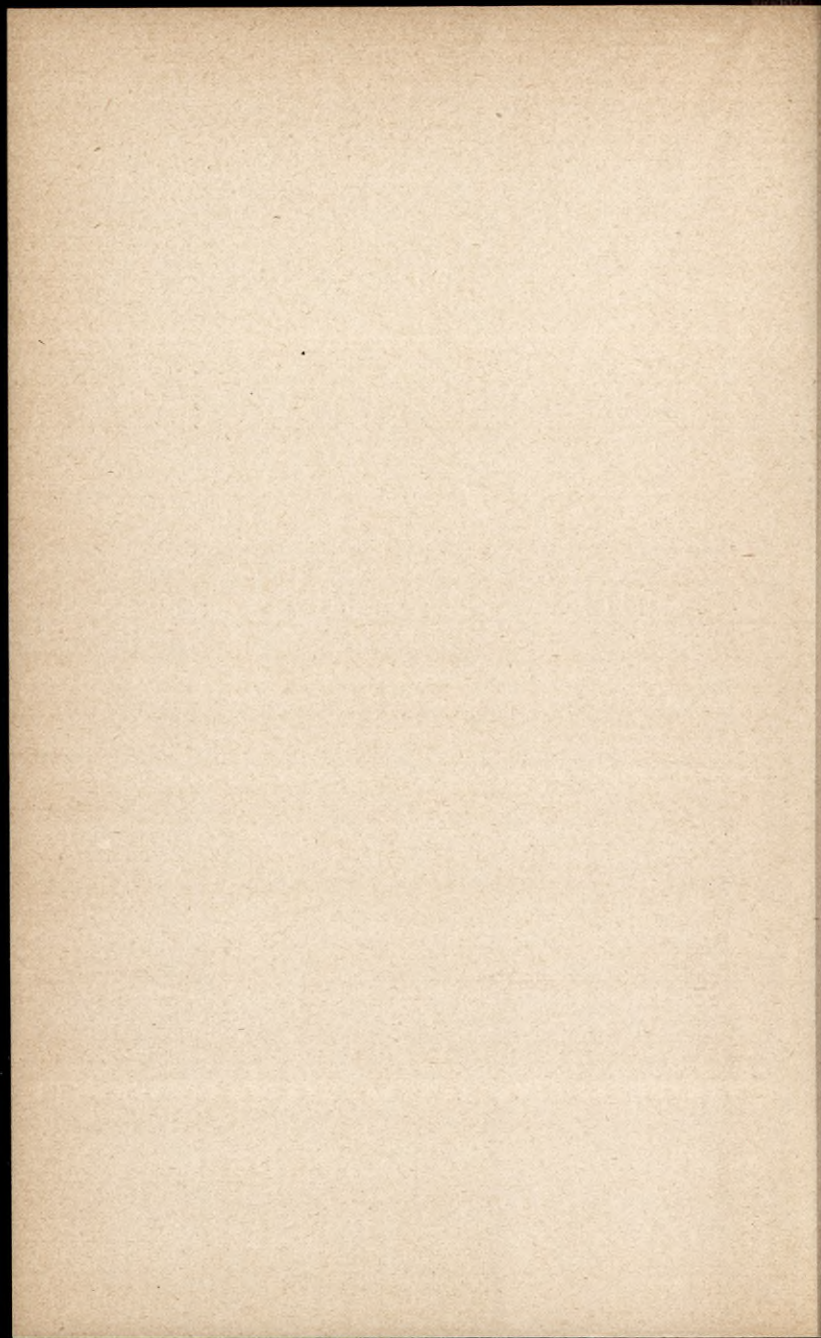

MITT VENEDIG.

Jag sitter inne hos barberaren på Marcus-platsen under de nya Procuratiernas galleri. Mellan fönsterhyllornas eau Botot-flaskor, cosmétiqueburkar, pomador och en perukstock ser jag Marcuskyrkan. Genom det halfimmiga fönsterglasat liknar den långsträckta façaden, utan torn, stora operan i Paris, en industriutställningsbyggnad med dess obligata flaggstänger; ett romerskt, gotiskt, orientaliskt potpourri af seralj och rådhus, term och kyrka, men mycket litet kyrka. Världslig och glad, nästan munter, har den vändt ut och in på sig, så att altarnischen kommit ofvanpå portalen, och den visar sina målningar ut åt torgbesökaren. Neros fyrspann, lejon och påfåglar, Josefs drömmar och yttersta domen vittna om pendylsmaken hos en aristokrati af skeppsklarerare, kofferdikaptener och varuexportörer.

Färgimpressionen mellan pomadburkarne blir vaxgult, köttrodt, bokryggsguld och kortlek.

Nu är jag intvålad och måste hålla hufvudet bakut på stolputan; men mellan barberarens finger och rakknifven ser jag de gamla Procuratierna. Om jag inte visste huru gamla de äro, skulle jag tro att de stodo på rue de Rivoli. Ett hus utan väggar, bara fönster vid fönster som gjorda efter en chablon; en enformighet utan hvila; en torgdekoration, ett *grand magasin*, med cigarrbodas, juvelerarbutiker, pariserkaféer, skräddarfönster under arkaderna. Och detta hus är bygdt på fjortonhundratalet; och i detta bodde justitieborgmästarns, dogens, nio illitterata rådmän! Fordom!

Jag ligger i mitt fönster på hôtel Luna och ser öfver kungliga trädgården ut öfver lagunen till Lido. Marssolen skiner, men jag har eld i kaminen, och nere i trädgården glöda inga oranger, dofta inga mandelblommor; där grönskar endast lagern, järneken, mahonian och Evonymus, alldeles som på Klampenborg midt i januari. Himmeln är ljusblå som i Nyköping, och lagunen speglar himmeln som sjöars och strömmars vatten pläga göra det. Lido ligger grå med aflöfvade träd såsom bruket är om vintern.

Jag halfligger i gondolen, den något oväntadt svarta gondolen, och ser ryggen på en karl, som är iförd mollskinnshbyxor, schoddykavaj, becksömsstöfflar, röd yllehalsduk och hundskinnsmössa; han heter gondolier på svenska och

barcajuolo på italienska. Framom hans rygg skyymta de forna boningshusen, i hvilka skepps-klararerne bodde och som nu kallas palats. De som äro från gotiken äro byggda i gotisk stil, det vill säga: hafva spetsbågiga fönster. Murar, tak, trappor och fundament ha ingen stil alls. De åter, som äro från renässansen äro byggda i renässansstil.

Där ligger poliskammaren, fordom Palazzo della Cà Grande. Där ha vi Palazzo Ferro, numera Grand Hôtel; Foscari eller Handelsskolan; Tiepolo Zucchelli eller Hôtel Britannia; Corner della Regina eller Pantlånekontoret; Manin eller Riksbanken; Fondaco de' Tedeschi eller General-tullstyrelsen.

Jag vänder mig om åt Rialtobron, och med annotationsboken i hand skrifver jag upp hvar-enda färgton i panoramat för att icke låta mig sedermera narras af minnets förgyllande förmåga.

Om verkligen till en början palats stod invid palats, skulle perspektivet vara opåtaldt vackert; men nu passerar man tre rysliga ruckel, höga, fyrkantiga som lådor, med fyrkantiga hål utan en list eller en konsol och med låga tak, som ligga direkt på muren som lock och på hvilka står en enda skorsten ut i takkanten, hvilket ger huset ett uttryck af dumhet. De gotiska husen äro sköna genom sina fönster och balkonggrupper, loggier, men renässanshusen se alldagliga ut, därför att stilen är så divulgierad in på våra dagar.

Nu till färgen! Vattnet är grönt, smutsigt såsom vid Röda bodarne eller än värre, ty canal grande är en cloaca maxima, rännsten och kloak på en gång, i hvilken både slaskrör och andra rör mynna. Jag refererar därför majskolfvar, apelsinskal, kålblad, linnelappar, hyfvelspån och annat som hvarken ökar färgverkan eller kan refereras. De svarta gondolerna ge en djup svart fläck här och där, men angöringspålarna (pali) med sina urregnade, merendels hvita och blårandiga vertikallinier stå icke fram så bjärt som på målningarna, utan ögat måste leta upp dem.

De gotiska husen se ut som rostigt järn med stora fläckar af möglik blomkruka, och renässanspalatsens marmorplattor äro kartlagda af järnoxidul, lafvar, dam, sot, hvilket allt sitter påsmetadt ojämt, i störande räta linier när smutsen runnit, och i smackor när smutsen blåst till stället. Gammal marmor är fulare än gammalt kalkputs, hvilket slår an som en väl rökt sjöskumspipa eller ærugo nobilis på antik brons. Men färgen? Hvar är Palms lysande orientaliska färgprakt i dessa hängande turkiska mattor från balkongerna, gondolierernas skärp och hattband, draperierna i loggierna!

Jag kan i hela dessa längor af rost, sot och grått icke se annat än ett par blåa rullgardiner af papper, som kosta två kronor i Stockholm; en förfärlig amerikansk flaggskylt, som annonserar för White Star Line; en lång röd affisch

om utförsäljning af glasvaror; en blå sköld, lockande till lif- och sjöförsäkring. Hvarken Generaltullstyrelsen eller Assistansen ha en enda färgklick på sina hus, och i hotellen stå portierer i dunkla livrén endast med blanka knappar. På balkongerna hänga i fattigmanshus halfrent linne, ett par jägerskjortor, hvilka äro normalt färglösa, och hos de rika köpmännen hänger en sägmatta eller en madrass ute att luftas!

Mer kan jag inte se!

Hur kunde Palm se husen brandröda och gröna, melongula och azurblå? Han hade fantasi, säger den vise, och det saknar du, det vill säga jag! Nej, det senare är icke sant, ty jag skulle kunna måla gondolerna som kameler och husen som hvalfiskar, men det behöfver jag inte, ty jag tycker om dem sådana de stå där, men det kunde inte Palm, och det var hans svaghet. Han tyckte att de voro fula och därför målade han på dem! Men för mig äro de icke fula, fastän de icke äro granna. De stå där som de stå, och de förarga mig icke, göra mig icke ledsen; de skänka mig tvärt om ett stort nöje, och mina vänner målarna, som ha sinne för fina halftoner, ja kvartstoner, de se vårt Venedig mycket finare om ock icke så grant. Om det vore så bjärt som vi trodde, skulle man bli orolig och icke trifvas så väl i den staden som man gör, sedan man nämligen reducerat alla äldre värden, stämt om sinnet för andra fordringar, anlagt helt andra synpunkter. Man går där lugn

öfver att poliskammaren icke mera står i förbindelse med blykammaren eller Suckarnes bro, lugn öfver att inga storgubbar sitta och tjurhålla palatsen, utan att man kan få hyra ett sådant för 800 francs om året; lugn öfver att man, om man är målare kan slå sig ner med sitt staffli och sin stol i Marcuskyrkans högkor, så att nattvardsgästerna få maka åt sig.

* * *

Jag sitter på bibliotekstrottoiren och beundrar rådhuset eller dogernas palats. Jag vill förflytta mig till Orienten för att få stämningen af denna sköna byggnad, jag vill blunda och tänka på Rom, men kommer icke ur fläcken, jag vill ur minnesmagasinet leta fram något från Frankrikes byggnadskonst, men utan framgång! Hvar har jag sett denna höga brandmur af tegel med gotiska fönster och runda lunetter? Hvar dessa spetsiga arkader? — Jo, nu kommer det fram — örat hör gnissel af tåg och tjut af ångwinchen såsom i en annan sjöstad, näsan känner doften af *helles Bier* och Fladstrandsostron, ögat ser en nordtysk tegelkyrka, smala hus med trappgaflar och Erker, och nu — det är rådhuset i Lübeck med sin oförgätliga Rathskeller! Men det är också rådhuset i Stralsund, i Rostock, i Bremen! Det är ett nordtyskt Rathhaus i renaste stil. Teglet är icke roströdt som i Lübeck, icke halmgult som ofta i Danmark, icke smutsgult

som holländsk klink; men det är svagt urblekt, rödgult som gammalt tegel, hvarmed man lappar på nya hus i Stockholm, och mosaiken, som är så grann på de kolorerade afbildningarna af palatset, är endast en svag aftoning i teglets färg, och rutningen framkallas mest af skuggor genom stenarnes intällning. Huru denna nordbo kommit hit ner, där kelter, illyrier, goter, romare och österländare bastarderat, kan jag ej förklara, men troligen har den gått samma väg som Otto Wilhelm von Königsmark, hvilken icke gått samma väg som runlejonet utanför arsenalen, in i hvilken Königsmark lär ha ett monument.

* * *

Jag går på Marcusplatsen och ser gummor sitta på pallar och sticka strumpor, omgifna af tusentals dufvor. Man hör sina egna steg, de promenerandes röster och dufvornas kurrande. Man förvånas öfver tystnaden och att man kan föra ordentliga samtal utan att behöfva skrika eller gestikulera, öfver att man kan gå arm i arm midt på gatan utan att skingras! Icke för att vilja förstöra njutningen, utan tvärt om öka den genom att få veta hvarför, frågar jag mig: hvadan denna tystnad och denna frid? — Och tystnaden svarar: det finns inga hästar och vagnar! — En stad utan hästar och vagnar, det var Schopenhauers dröm, och därför har Venedig äfven varit uppsökt af kompositörer och skalder, som älska

människors sällskap lika mycket som tystnaden. Men det är äfven därför gatan och torget är rent som ett sopadt golf, och det är därför man kan sitta på trottoirkanten och därför som stadsfullmäktige måste mata sina dufvor klockan två hvarje dag, till åminnelse af de brefdufvor, som i början af tolfhundralet förde depescher från Candia, som då intogs af amiralen Dandolo.

Det är afton, och vi ha fått ett absintbord utflyttadt på själfva Marcustorget, ett godt stycke utanför trottoiren.

Vi ha haft tur, ty i afton öppnas karnavalen och midt på torget är en estrad uppslagen och prydd med alla slags flaggor, till och med en blågul, hvilken icke lär vara svensk, utan veronesisk från äldre dagar. Masker börja samlas och musikkåren, klädd i hvitt som pjerrots, spelar upp Carneval de Venise, och så dansas det som det dansas på en maskerad. När musiken tystnar, hör man ett sorl af människoröster, skratt och skrik, såsom inne i en stor sal.

Tungsinta nordbor sitta och klunka absint och tala om hur det skulle se ut på Gustaf Adolfs torg, om man fick slå upp en dansbana och flytta ut småbord från Hôtel Rydberg och Operakällarn, men medan de fundera öfver denna quadratura circuli, stiger röken upp från marechalerna på Marcustorget, musiken spelar *An der schönen blauen Donau*, och öfver en röra af masker och kostymer, genom det stumma töcknet från rökande lampor och dåliga kroncigarrer

ser den tungsinte nordbon Marcuskyrkans mosaik af yttersta domen och blir ändå tungsintare, när han tänker på dessa vällustens många blåsbälgar, som den allena saliggörande kyrkan satt i gång denna afton och hvilka den själf trampar nu i åtta dagar, för att värdigt bereda allmänheten att fira Kristi lidandes fest.

* * *

Det är gemytligt i Venedig, därför att ingen partikularism gör främlingen illa sedd, och staden har varit under de flesta europeiska nationer, utom Englands och Rysslands. Det ligger äfven något af Orient i den somnandes frid och sorglöshet. Venedig är ju en småstad, med tjugufem tusen invånare mindre än Stockholm. Den är på återgång som handelsstad och ägde i slutet af förra århundradet två hundra tusen invånare; men den är äfven på retur som turiststad, så att en mindre bemedlad kan få en ordinär femfrancs-pension.

Det är gemytligt i Venedig, men kallt. Och när man varit där ett par dagar, känner man sig hemma, helst när man snart ledsnat på vattenkommunikationerna. Då går man och går, och hur man går, kommer man alltid till Marcusplatsen. Där har man sin salong, sin promenad, sin restaurant, sitt kafé, sitt läsekabinett. Och när man så raderat ut alla äldre målarbegrepp om den vackra, ovanliga, rena och tysta staden,

så är man bättre belåten med sitt Venedig sådant det verkligen nu går och står, än sådant det ut- och påmålades förr.

Den nya bilden jag nu bär i minnet med mig af Venedig, är mig som en palimpsest, där jag skrapat ut barbarisk munkskrift och behåller urtexten på klassisk romarlatin; en vatikanstaty med borttagna fikonlöf; en klädståndstafla, under hvilken jag hittat en Rafael; en cremoneserfiol, af hvilken jag skrapat fernissan.

Och jag sitter ibland i dimmiga höstdagar ute på landet och halfflängtar efter pessimistens idealstad utan vagnsbuller och gatsmuts, utan spårvagnsklockor och gatulokomotiv, där fridens dufvor sitta på Stortorget, där man dansar utanför kyrkdörren och inför yttersta domen, där man stundligen får en glad påminnelse om den sista färden, när man stiger ner i den flytande likvagnen och paddlat ut på det stora vattnet!

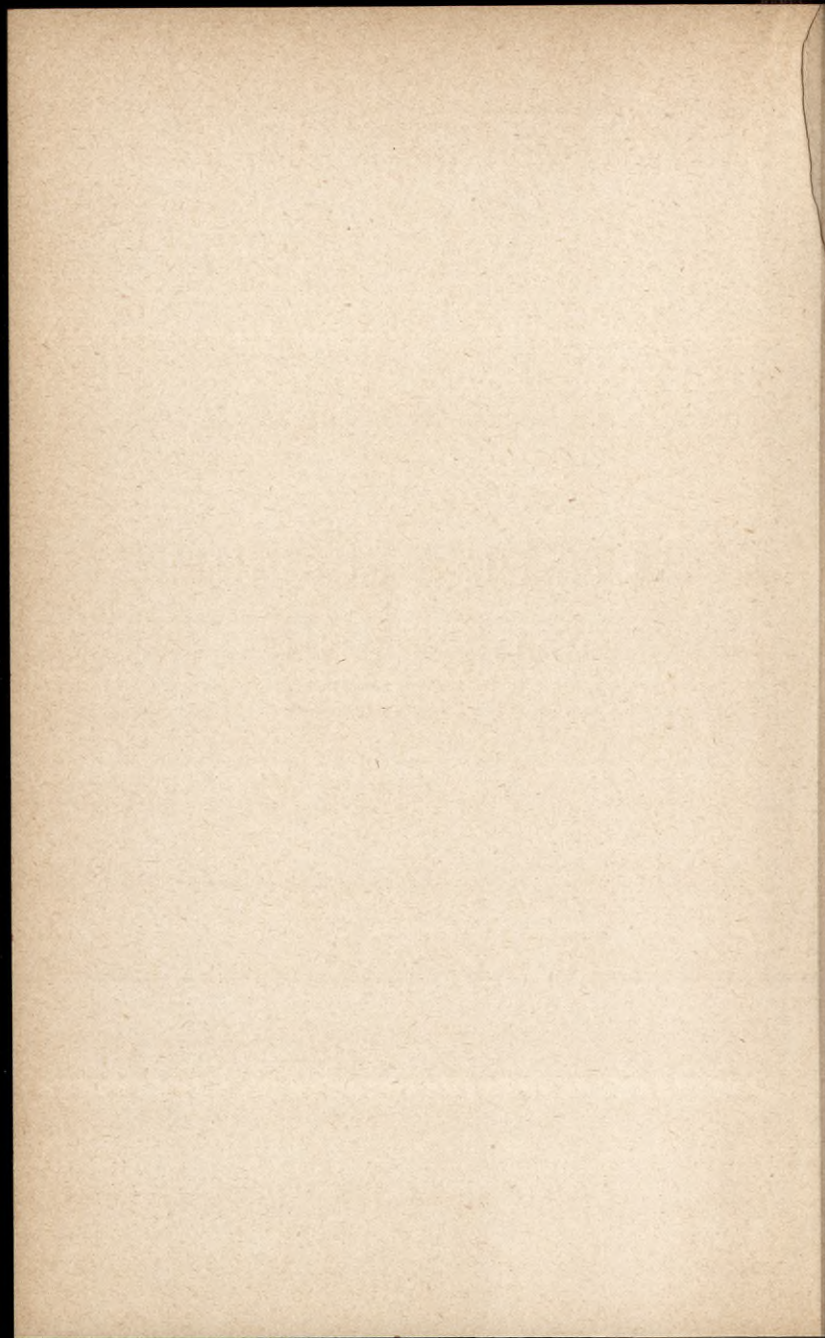

♦

ANTINGEN – ELLER!

BÅDE – OCH!

♦

Redan Adam Smith, som anses före Cobden vara frihandelns uppfinnare, hade en stark aning om att generaliseringar af teorier icke alltid äro så välgörande vid tillämpningen. Han finner därför nödigt göra följande tillägg till sina frihandelsläror, hvilka dock endast ingått som ingredienser i hans filosofiskt-ekonomiska system: *Wealth of nations*, som i våra dagar icke undgått ödet att söndergranskas.

Han säger nämligen: »man bör respektera bestående förhållanden och privilegier, ej endast rent individuella, utan ännu mer sådana, som tillhöra hela grupper och klasser af samhällsmedlemmar; och ehuru man anser dem i viss mån skadliga, dessa privilegier, bör man nöja sig med att inskränka hvad man ofta icke kan tillintetgöra utan att begå våld, och då man icke kan

åstadkomma den bästa lagstiftning, bör man, likt Solon, försöka åvägabringa den bästa, som folket kan fördraga.»

Adam Smith var sålunda frihandlare i princip, men godkände ej öfverallt sin teori i tillämpningen, likasom vårt landtmannaparti enligt 1867 års program.

* *

Samma berömvärda realism har äfven stadsmannapartiet, efter Gripenstedtska frihandelsfilosofiens antagande i princip, ådagalagt, och när helst någon större eller mindre stadsnäring (leksaker, läder m. m.) hotades af det idealistiska systemets principer, lämnades teorin, och ett litet tillfälligt skydd beviljades af de alls icke så småaktiga bönderna, hvilka en gång gåfvo läderhandlarne lof att tvinga hela nationen köpa sämre läder för högre pris än bättre.

* *

Nu är böndernas spannmål hotad af utländsk konkurrens, och nu begära bönderna en liten tull till skydd för sin lofliga näring för att kunna komma öfver krisen. Hvad svarar nu det frisinnade stadsmannapartiet? Nej, svara de och dra fram med det filosofiska systemet! Råg är mat! Ja, godt, men råg är också pengar och står än i dag i markegångstaxorna noteradt.

Råg är för bonden en bytesvara såsom läder och leksaker! Hvad är skillnaden?

* * *

Jo, svarar man: mattullar kunna medföra hungersnöd! Nej, det kunna de ej, ty skyddstullar äro ej införsel förbud, och de kunna mycket lätt afskaffas i händelse af dyrtid.

Mattullar höja brödprisen, säger man. De kunna göra det, men i Frankrike och Tyskland, där spannmålstullar existera, *har brödpriset ej stigit.*

För öfrigt: dyrt läder, dyrt bröd! För att kunna betala den skyddade läderhandlarn måste råghandlaren ha betaldt för sin råg!

* * *

Det finns en modern sällskapslek, som går så här förrädiskt till. Man lämnar en kompass åt en person, som ser mindre skarpsinnig ut; ber denne gå in i ett mörkt rum och sedan svara om han sett rödt *eller* blått ljus från kompassnålen.

Har man nu misstagit sig på personens omdömesförmåga, så svarar han: ingendera! ty magnetnålen ger intet sken alls. Men har man valt ett lämpligt subjekt med tillräckligt mjuk hjärna, svarar han: antingen rödt eller blått!

Detta antingen—eller är en logisk snara och kan i fråga om frihandel *eller* skyddstull med stor fördel användas vid valkampanjer (likasom septennatsfrågor). Man tvingar svaga hjärnor att bestämma sig för endera af de två, ehuru *tertium* och äfven *quartum*, i detta fall, *datur*.

* * *

Alla Europas civiliserade länder och republiken Amerika hafva öfvergifvit det rena antingen—eller i denna fråga och hafva i fullt modern realistisk anda antagit både—och!

Furst Bismarck har förklarar, att han hvarken är frihandlare eller protektionist och att han begagnar skydd vid kris eller då det gagnar hans nation.

Fursten anser nämligen nationen vara ett slutet sällskap — tills vidare. Hvarför? Därför att nationen *är* ett slutet sällskap — tills vidare.

* * *

Skyddstullar äro (i princip) ett barbari (Henry George), emedan de i längden förorsaka arbetsförlust och kraftslöseri. Men i kritiska tider får man tillgripa utomordentliga (barbariska) medel, och ett sådant ganska lämpligt är *fallande* skyddstull (efter *échelle mobile*).

* * *

Emellertid förvånar det något en f. d. utopist att finna samhällsbevararne i spetsen för en rörelse, som ytterst är en afläggare af universalrepublikken och allt det där, som vi diktare ha drömt om, och vi ha svårt att tro så mäktiga anhängares varma stöd vara att lita på.

Det förvånar oss äfven att finna socialisterna i frihandlarsekten, då socialisterna, de tyska åtminstone, ideligen begära skydd, ja, pensioner till och med, alldeles som gamla ämbetsmän.

Att arbetarne låtit lura sig af det vackra ordet frihandel (på råg nämligen, inte på läder och leksaker), beror väl däraf att ordet börjar med stafvelsen fri, alldeles som frikyrklig, frisinnad m. fl. nya ord, som datera sig från kvar-tärperiodens början.

* * *

Så kommer en liten bifråga, som kanske borde tagas med i räkningen. Gagnar den påtänkta frihandeln (på råg) landet? Hvad är landet? För det första är det väl icke utlandet! För det andra är det väl majoriteten, eftersom de flestas lycka är det högsta, vi kunna komma till, då allas är omöjlig.

Nu uppgifver Sidenbladh (själf) i 1878 års utställningskatalog för Paris, Sveriges befolkningsförhållanden sålunda: 86 % landtbor och 14 % stadsbor.

Gagna nu rågtullarna 86 och skada 14, så voterar jag för de 86 såsom utilist (Mill'ist, Spencer'ist; m. m.).

Sedan frågar jag mig, för att vara rättvis: är den skada, som tillfogas de 14 (plus norrlandsbönderna, som äta korn och hafre) större, proportionsvis, än det gagn, som tillfogas de 86? Därpå ha vi förut svarat nej, då det visat sig i Tyskland och Frankrike, att spannmålstullar ej höjt brödden!

Och tillägger: Skadan som tillfogas de 14 % godtgöres därigenom, att de »skyddade» bönderna bilda åt industrimännen dugligare köpare, än de oskyddade bönderna.

Kommer en ny fråga: ha spannmålstullarna gagnat landtbefolkningen i de länder, där de varit tillämpade?

Härpå har man med den skälmaktiga statistiken svarat: i sådana länder (Tyskland!) har det visat sig, att efter spannmålstullarnas införande böndernas villkor försämrats. Detta är ett vanligt logiskt knep att sätta två på hvarandra följande händelser i kausalsammanhang.

Efter, men icke i följd af! I Tyskland har industrien till exempel efter skyddstullarnas införande uppdrifvits till sådan höjd, att själfva Articles de Paris numera tillverkas i Tyskland. Här skulle en frihandlare vilja slå mig med mina egna vapen och invända, att detta ej behöfde vara följd af skyddstullarna. Låt vara, svarar jag, jag släpper efter det taget för att få fatt i

det förra: nämligen att en närings förfall ej *behöfver* bero af skyddstullar, och därmed förefaller hela striden ekonomiskt likgiltig.*

* * *

Kanske den har ett annat syfte; ett politiskt till exempel! Är det vårt septennatspel som drivves? Säkerligen! Under den skyddande likheten med friheten har reaktionen och monarkien velat spela upplysta despoter, göra sig till frihandels martyrer och därvid lyckats lura med sig arbetare och socialister, röra ihop partierna till en oredig massa, ur hvilken skall med öfverraskning framdestilleras en trycktvångslag och något mera! Kanske en liten fortifikationsfråga också! Eller en unionsfråga?

Det var landtmannapartiets sprängning möjligen! Men hvad få vi i stället! Frihandlare (på råg)! Är det så säkert att frihandlarna äfven vilja gifva bokhandeln fri, ordet fritt, tanken fri? Är det så säkert att det gamla landtmannapartiet var så konservativt? Det kastade af sig 40 % af grundskatterna för att få igen dem utdelade på — 86 % landtmän och 14 % stadsmän. På hvilka »vräkte» de då sina bördor? Till största delen på sig själfva! De beviljade

* I tyska riksdagen är denna tullfråga en reaktionär junkerfråga, emedan i Tyskland knappt bönder finnas; i Sverige är den en ren bondefråga!

utsträckt beväringstid. Hvem föll största bördan på? De 86 naturligtvis! Det var egoism! Hvad är *icke* egoism? Tull på läder!

* * *

Det var också bondeegoism att hålla efter ämbetsmännen i dyrtidsdagarna, men den egoismen ansågs då mycket frisinnad!

* * *

Det var icke egoism att ge ett nytt bibliotekshus åt Stockholm, nytt universitetshus åt Upsala, nytt kyrktorn åt Linköping; men den liberalismen hälsades då som konservativ!

* * *

Och pudelns kärna? Kampen om makten!
Kampen om att få göra det liberala programmet!
Kampen om att få skapa konservativa!

Söndra och härska!

Söndringen har lyckats! Hvem skall nu härska?

* * *

— Är du frihandlare eller protektionist? —
frågar läsaren.

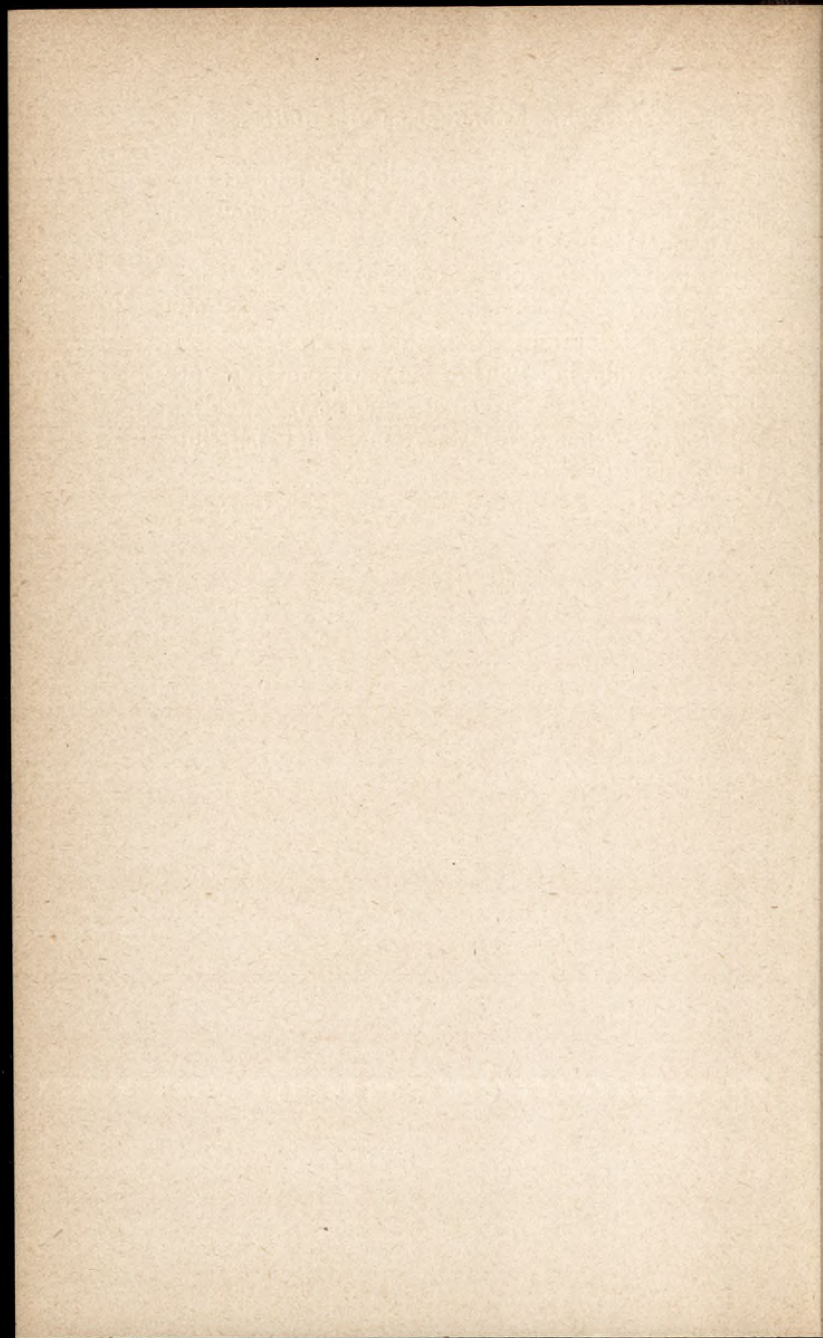
Därpå svarar jag: — det hör inte *hit!*

— Är du protektionist eller frihandlare? —
frågar läsaren än en gång (alldeles som han om
kompassnålen).

— Jag är ingendera och kan vara bådadera
— svarar jag. — Om jag vore rågbonde, skulle
jag vara protektionist i detta fall; vore jag korn-
bonde, skulle jag kanske vara frihandlare; vore
jag stadsbo (och riksdagskandidat) vore jag
säkerligen frihandlare! (Annars blef jag inte
riksdagsman!)

1887.

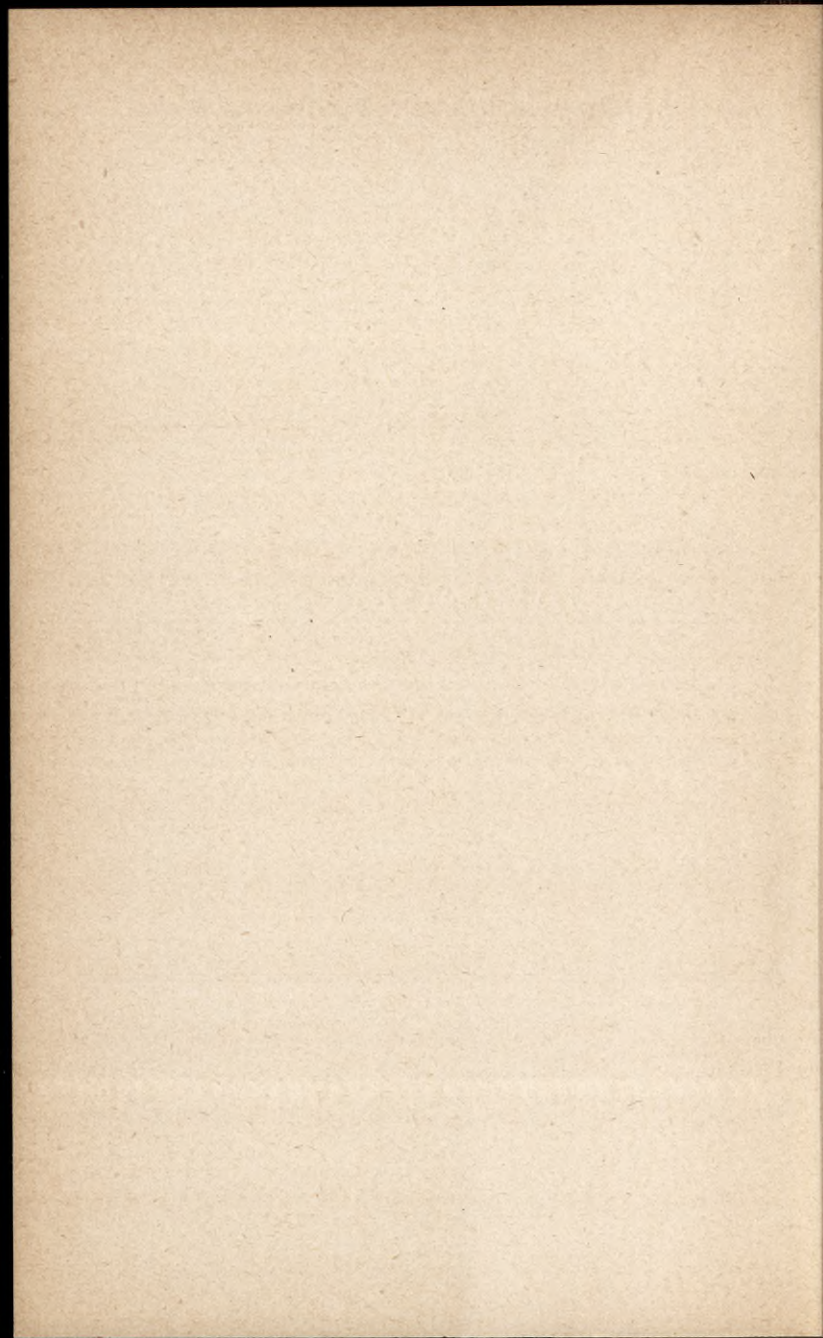

✧

SJÄLAMORD.

(Apropos Rosmersholm.)

✧

Finns det än inga absoluta sanningar, så finns det till gengäld likväl alltid periodens genomsnittssanning, tidsålderns normalförnuft, dagens bindande åskådningssätt eller den så kallade allmänna opinionen. Den människa, som är öfver eller under normalgenomsnittet, anses för att vara »inte riktigt klok». Galilei var sålunda inte riktigt klok, när han i motsats till den allmänna opinionen på sin tid antog, att jorden gick rundt omkring solen.*

Hvarje genomsnittsmänniska skall, när han hör en ny tanke uttalas, ett ögonblick stå villrådig, om det är han eller tänkaren, som är förryckt. Vanligtvis antager han, att den andra är

* Sålunda är Ibsens *Rosmersholm* obegriplig för teaterpubliken, mystisk för den halfbildade, men alldeles klar för den, som har kännedom om den moderna psykologien.

galen, ty en individ, som icke själf tänker, har just därför en stark tro på sig själf. Det är därför mycket lätt att bli ansedd som galen. Allt som avviker från det normala är förryckt för de mindre bildade, och det nöje, fastlandets barn, stora och små, ha af engelsmännen på grund af deras ovanliga klädedräkt och uppträdande, kommer af den oförgrifliga meningen att de äro galna.

Klyftan mellan kloka och dårar är i många fall icke stor, och nyare franska författare upptogo för fem år sedan bland symptomen på galenskap grubbleriet öfver ett perpetuum mobile och världsspråket. Icke dess mindre finns i Berlin ett perpetuum mobile i form af ett ur, som är inmuradt i en vägg och drar upp sig själf genom temperaturväxlingen mellan dag och natt etc. Och Volapük har redan vunnit så mycket insteg, att man sjunger på världsspråket vid Münchenkonserterna, och vid universitetet i Wien doceras det af professorer.

Det är därför farligt att så där utan vidare kalla något för galenskap, i synnerhet i vår tid, då allting går så fort, att hvad man i går ansåg för en utopi, i dag har blifvit en banalitet. Ännu så sent som i fjor upptogs i en i Paris utkommen bok »*Du délire chez les dégénérés*» (Om de urartades sinnessjuka) som symptom på vansinne: osällskapligt lynne, böjelse för vegetarianism, djurskydd, idéer om en världsrepublik, afväpningspropaganda, världsförbättrar- och jäm-

likhetssträfvanden och dylikt. Det kan icke nekas, att många af vår tids världsförbättrarbegär härröra af nervositet, brist på förmågan att tåla, och att en stor del af den lidande mänskligheten, som förorsakar oss neuropater så mycket bekymmer, borde inrangeras under den kinkiga mänskligheten.

Maudsley, kanske den förståndigaste af alla dårhusläkare, fastän också han ser dårar, där måhända inga äro (i olydiga barn, missnöjda revolutionsmän, äregiriga och starka naturer), har förträffligt förklarat det psykiska vansinnets vanligaste orsaker: »En individ, som vill lefva lyckligt, måste antingen vara så böjlig, att han kan finna sig till rätta i omständigheterna, eller också stark nog att leda förhållandena efter sitt hufvud. Kan han hvarken det ena eller det andra eller genom *bon sens* och en inflytelserik ställning få till stånd en kompromiss, så blir han galen, begår själfmord, blir förbrytare eller slutar på fattighuset.»

Författaren har därmed antydtt det intima band, som förenar individerna till den grad, att hvarje försök att frigöra sig från sin krets vill bli straffadt med galenskap. Ett isolerad lif kan strängt taget icke föras. Har man icke människor, så måste man ha böcker eller en stor samling minnen att sysselsätta sig med. Att stå ensam med sin åsikt är lika farligt som att ha fiender öfverallt, att vara underkufvad, fångslad.

Ensamheten injagar fruktan, och därför lefver gudsbegreppet längre i landsbyarnas isolerade lif än i städernas folkmassor. Fruktan är en yttring af själfupphållelsedriften; öfverdrifven fruktan en följd af isoleringen och första orsak till vanvettet; misstänksamhet och förföljelsemani aflas med nödvändighet, när samfundsmänniskan trädt ut ur de skyddande omgifningarna. Af brist på en måttstock, af oförmåga att bedöma sitt eget jags relativa storhet, uppstår då sedermera lätt antingen öfverskattning-storhetsgalenskap eller underskattning-mikromani. Till sist mister stora hjärnan eller själfmedvetandet all kraft att möta, all förmåga att bedöma farorna, all behärskning af drifterna; och nu reagera rörelse- och känselnerverna för de första intrycken. Falska orsaksförknippningar, felaktiga föreställningar, slutsatser utan tillräcklig grund, syn- och hörselvillor och till slut ursinne eller en ständig försvarsmani, som ger sig luft i angrepp, infinna sig snart.

Alla dessa förelöpare förekomma nu enstaka och i ringare grad hos alla människor, ty äfven om uppfostran gjort människan till människa, så är likväl uppfostran blott ett löst påhäng, som under starkare lidelse kan falla af som ett löst klädesplagg. En högt och fint bildad människa kan sålunda under ett anfall af vrede bli rå, pöbelaktig, våldsam, ja, till och med begå en förbrytelse. En svärmisk natur kan bli exalterad; konstnärer och författare kunna själfva

framkalla hallucinationer; krigaren väpnas under inflytandet af sin fruktan med ett mod, som blott är afvigsidan af feighet och som lätt kan bli djurisk mordlystnad. Klyftorna äro därför icke så stora, och många ha blifvit vansinniga af för snar inspärning. Och det tycks icke alltid vara omsorg för patienterna, som föranleder inspärningen, hvilken i regeln först äger rum, när hans uppförande blir till skada för andras intressen. Det är sålunda först, när dåren blir farlig, som han göres oskadlig, och dårhuset är därför faktiskt detsamma som ett fängelse. Men faran härvid är, att mången förbrytare, som med förlusten af ett par års frihet skulle aftjäna sitt straff, på dårhuset blifvit beröfvad bruket af sitt förstånd. Man har sett oförståndiga eller elaka släktingar rädda familjeäran genom att skicka den skyldige till hospitalet i hopp om att de snart skulle fritagas från ansvaret och den sjuke komma oskadd ut därifrån, när felsteget väl var glömdt. Det är denna allmänt antagna åsikt, att dåren i motsats till förbrytaren är otillräknelig, som gett anledning till så många ledsamma hospitalshistorier, hvilka gå lika mycket i svang nu som förr i tiden. Men den nyare tidens läkare för själssjukdomar ha visat tendens att räkna förbrytare och dårar till samma kategori af lågt stående individer, hvilka bägge äro otillräkneliga, emedan deras förmåga att behärska sina passioner är lika litet utveck-

lad. Fråga kan också bli, om icke förbrytaren af nöd (tjufven i många fall) är mera ansvarsfri än dåren af otyglad njutningslystnad.

En annan sida af vanvettet, mindre beaktad kanske af den grund, att den först nyligen blifvit iakttagen, är hvad jag skulle vilja kalla moderna själamord och psykiska själmord.

Ibsen har omedvetet, tycks det, i Rosmersholm berört det förstnämnda fenomenet.

Kampen om makten har från att ha varit rent kroppslig (fängelse, tortyr, död) småningom utvecklats till att bli mera psykisk, men därför icke mindre grym. Förr i tiden regerade despoterna med muskelstarka och järnbepansrade män, nu regera majoriteterna (eller minoriteterna) med hjälp af tidningsartiklar och röstsedlar.

I forna tider dräpte man sin meningsmotståndare utan att ha öfverbevisat honom, nu skapar man en majoritet emot honom, »öfverbevisar» honom, blottar hans afsikter, pådiktar honom andra afsikter än han har, beröfvar honom hans existensmedel, nekar honom socialt anseende, gör honom löjlig, med ett ord pinar och ljuger ihjäl honom eller gör honom galen i stället för att dräpa honom.

Orden »pinad till döds», »gjort honom galen», »tiga ihjäl», »boycottad», »ödelagd» bli mer och mer alldagliga, och de små oskyldiga orden dölja eller röja lika många och lika stora förbrytelser som feodalborgarnes slottshäkten.

Ett exempel. I staden X. dräptes nyligen en stor skådespelare på följande sätt. Han hade rivaliserat med en teaterdirektör om en ung flicka och blifvit föredragen. Direktören lockade honom därefter att skriva under ett ytterst för delaktigt kontrakt på tio år. Det första året fick offret ingen roll. Publiken tror, att han är på retur. Det andra året får han en, som icke ligger för hans begåfning, och han gör fiasco. Så fick han icke alls några flera roller. Han är en slagen man. Direktören drar därpå fram en yngre, som han strax genom reklamer gör till en storhet, och vänjer publiken vid honom, under det den andre begrafves. Nu bryter denne sitt kontrakt, får sig en process på halsen, mister som kontraktsbrytare sitt anseende och får icke vidare något engagement. Han var ihjälslagen! Detta förfaringssätt är för resten icke ovanligt för stora teaterdirektörer, som ögonblickligt locka till sig en konkurrerande teaters stjärna för att *skrinlägga* honom, som det heter på teaterspråket. Påminner icke denna metod om bakhåll och rån, såsom de praktiserades i den gamla goda tiden?

Samma taktik kan också med en smula förändring användas af en tidningsredaktör och kallas i Amerika: handbunden. En valkampagne förestår. En inflytelserik politisk skribent förpliktar sig genom kontrakt att endast skriva i den eller den tidningen. Han skrifer, får betaldt, kvitterar, och hans manuskript gömmas i en bordslåda tills alltsammans väl är öfver. Detta

är ett fullt lagligt mord. Om den mördade söker processa, tappar han och blir utskrattad, därför att han låtit draga sig vid näsan; begär han kontraktsbrott, blir han »boycottad» och finner för framtiden ingen förläggare. Det ges också en utveckling af »handbunden», när det kombineras med ihjälpinandet.

Som bekant verkar ingenting så ödeläggande på tankemekanismen som svikna förhoppningar, och en högt utvecklad form af denna tortyr kan framkalla vanvett. Man lofvar och lofvar, skjuter upp och skjuter upp, tills offret tyckes vanmäktigt, och när lifsandarna hota att alldeles tyna bort, upplifvar man den döende med ett nytt löfte, som strax efteråt brytes, och så allt framgent, tills blott en skugga återstår.

Långt simplare former af att pina ihjäl folk kunna också ingå som beståndsdelar. Man låter ett manuskript eller två gå förloradt. I en författaresjäl uppstår då ett tomrum; det blir ett afbrott på linien, så att ledningen råkar i oordning; utvecklingskedjan är bruten, så att när han nästa gång tar pennan i hand, vet han icke hvad han skrivit (och fått tryckt) och icke skrivit. Hans författareskap går i tu, och han kan icke mera samla sina åt alla väderstreck kringspidda tankar.

På andra mera intima områden af det sociala lifvet föres kampen mellan hjärnorna lika hetsigt. Föräldrar, som vilja kufva vissa anlag hos sina barn eller drifva upp andra, som endast

finnas i frö; barn, som plåga lifvet af sina föräldrar genom att kompromettera familjenamnet, blott för att pressa ut pengar; äkta makar, som kämpa om makten öfver penningpungen, tjänstfolket eller barnen äro dagliga företeelser.

Fallet i Rosmersholm är mera ovanligt, men ytterst intressant. Rebecka tycks vara en omedveten kannibal, som slukat den förra hustruns själ. Hennes uppförande har varit i hög grad misstänkt, då hon gått omkring med omedvetna planer om att tillskansa sig väldet i huset. Frun hyste misstankar mot henne, det vill säga, genomskådade henne, och Rebecka döljer sin plan och räddar sig genom att inbilla henne, att hon led af »misstänksamhet». Naturligtvis stegras hennes mistänksamhet genom hennes förökade iakttagelser och omöjligheten af att få bevis. Och därigenom blir sannolikheten för, att frun lider af mistänksamhet, ännu större. Det är då en lätt sak för Rebecka att göra henne galen.

Ordet mistänksam riktadt mot en annan person är i högsta grad misstänkt, och skälmar genera sig icke för att kasta det i ansiktet på den, som gripit dem på bar gärning. En person, som stal 500 francs af mig, påstod ända till sista stund, att jag var mistänksam, och hotade mig med polisen!

Jago mördar Othello utan att begagna värja eller dolk, endast genom att väcka hans mistänksamhet, som ökas af Desdemonas fria och

koketta, utbudande, uppförande, så att hon *också* har andel i dubbelmordet, äfven om hon icke är brottslig.

Franz Moor är den typiske medvetne lögnaren, som förgiftar faderns hjärna genom att väcka hans misstänksamhet.

Erckmann-Chatrian behandla i en novell ett tema, som i vår tid med vår hypnotism och suggestion (ingivelse) icke längre förefaller mystiskt. I en liten stad lägger man nämligen tid efter annan märke till, att personer befinnas hängande på skylten till ett visst värdshus. En psykolog anställer efterforskningar från värdshusets fönster och upptäcker i huset på andra sidan om gatan en gammal gumma, som om natten ställer upp sig med ett ljus och förhäxar en resande, som bor i värdshuset midt emot, och för att uppnå sin afsikt har hon klädt ut sig och maskerat sig som den olycklige. Sedan hon dragit till sig offrets uppmärksamhet, får hon honom småningom med hjälp af efterhärmningsdriften att upprepa hennes rörelser, tills den förhäxade går ut genom fönstret och hänger sig på skylten. Psykologen gör sig till en kvinnlig marionett och tvingar häxan genom »suggestion» (ingivelse) och efterhärkning att kasta sig ut genom fönstret (eller hänga sig i fönsterposten).

Sådana vakna suggestioner utöfvas också under det populära namnet »dåliga exempel», och jag har själf sett en ung fideikommissarie

bli mördad med sina stallbröders tillhjälp alldeles som de sista merovingerna.

Hur Rebecka burit sig åt med sitt mord, får man icke veta i Rosmersholm, men just detta förlopp kunde ha utgjort den dramatiska handlingen i dramat, som nu går i en annan riktning. Hon har förmodligen använt den gamla kända metoden att inbilla den svagare hjärnan, att den var sjuk, tills den blef inbilladt sjuk, och sedan har hon »bevisat» henne eller fått henne att tro, att döden var en lycka. Eduard von Hartmann var ju nära att få sig en process på halsen, därför att man ansåg, att han varit anledning till ett själfmord genom sin lära om lifvets uselhet och glädjen att dö.

Men troligtvis har Rebecka gått omedvetet fram eller först inbillat sig själf, att det var ett lofligt förehafvande, ty själfbedrägeriets ännu oförklarade makt är oerhörd, och jag tror, att många fall af galenskap härröra af själfbedrägeri eller äro rena själa-själfmord.

Då kampen från att vara våld blef lagliga öfverenskommelser, måste individerna söka dölja sina afsikter; förställningen blef nödvändig och utvecklade sig till instinkt eller omedveten drift. Det kan heller icke nekas, att språket, som naturligtvis uppstod af önskan att kunna utbyta tankar, också utvecklades med hänsyn till att kunna dölja tankarne; däraf komma ordens mångfaldiga och växlande betydelse. Den klokaste eller den, som bäst kunde maskera sina verk-

liga afsikter, segrade i kampen. Ridderlighet, ett öppet väsen kunde utan fara endast finnas under en starkt smidd rustning, och ädla känslor blott hos den, som hade rätt att bära vapen. De små, de underkufvade blefvo mera slutna af sig, och ännu den dag i dag är finner man den mesta misstron och den mesta lögnen hos den lägsta samhällsklassen. En bonde är i allmänhet en mästare i förställningskonsten, men därför kan han naturligtvis ändå bli narrad.

Om man påminner sig våra dagars upptäckter af samhället som en väfnad af omedvetna bedrägerier, behöfver man icke anse människorna för (medvetna) skurkar, äfven om man icke kan förneka, att det finns medvetna skurkar, i synnerhet i de högsta samfundslagren. De som stå öfverst bryta lagarne efter behag och de lägre stående kringgå dem så godt de kunna eller falla i de utlagda snarorna. Den som har egendom behöfver ju icke stjåla, han skyddar sig blott mot angrepp genom att till nödvärn stifta lagar om äganderätten. Flere af lagarne borde utan uppskof förändras, antingen till fördel för dem som tränga på nerifrån eller också för att hindra ytterligare kringgåenden. Uppfinningsförmågan härvidlag har utvecklats sig i otrolig grad, och att lögnardriften blifvit omedveten och automatisk, visar sig därutaf, att människorna bli kallade upptäckare (reformatorer), när de kunna påvisa några punkter, hvarpå lögnen lagt sig alltför tjock. Men en nödvän-

dig följd häraf är de gälla fasans skri, som hälsa hvarje sådan upptäckt, då därvid andra intressen motverkas och en massa existenser hotas. Någon aning om bedrägeriet måste emellertid människan ha, då man nästan enstämigt fordrar, att frågan skall läggas å sido efter en längre tids bråk, emedan man är rädd att se hela uselheten (sanningen) blottad, och det är icke utan orsak, som sanningen anses för cynisk, rå, farlig. Att vara sann, visa sig sådan man är, säga sin mening så som den spontant föds i hjärnan, det är lifsfarligt, och de försök, som gjorts, ha alltid haft ledsamma följder. När Rousseau är oklok nog att tala om, att han i sin ungdom stulit en liten bandbit, så användes denna bandbit sedermera till att strypa hela hans tänkarexistens.

Alla försök att få folk att vara ärliga ha strandat på den hårda lagen, att man måste dölja sina afsikter, och Europas berömdaste statsman, som hedrade sig själf med namnet en oppriktig politiker, en ärlig medlare, måste dölja sig bakom oppriktigheten och sedan taga sin tillflykt till lögnen, såsom det klart visade sig under det sista septennatskriget. Att vara oppriktig är detsamma som att låta narra sig, att sträcka vapen, att öfverlämna sig på nåd och onåd.

Därför ha förställning och simulation trängt in genom alla porer i den mänskliga naturen, och de äldsta kulturfolken ha i den konsten

nått längst. Orientalen är en mästare i medveten list, och européen lefver ännu i ett barn-domstillstånd af enfaldig sanningskärlek, under det hans utvandrade ättling, amerikanen, gått tillbaka till det mera primitiva våldet (revolvern).

Många äro de masker, som nödtvånget att hyckla pålagt människan. Begäret att säga andra sanningen, att röja andras hemligheter har dolt sig under många förklädnader. Då man såg, att ansvarsfrihet medgafs dåren, men icke förbrytaren, simulerade man dåren. Medeltidens narr var en sådan skenbar dåre, som af furstarne användes både som spion och sanningssägare, när fursten icke själf hade mod att säga sin mening rent ut, eftersom han kunde ådraga sig ansvar och revanche. Narren blef en ansvarig utgifvare, som gjorde sig oansvarig genom att ställa sig som idiot. Och man må icke tro, att det till narrar valdes kretiner eller dumhufvuden. Att döma af de få uppgifter, som finnas om deras föregående ställning, tyckas de hufvudsakligen ha lämnat skollärarens och soldatens mödosamma kall för att kunna njuta af ett dagdrifvarlif, som icke var alldeles utan ett sken af makt. Läto de en gång emellan ett skarpt ord falla till fursten själf, så förstod han att taga bort det sårande genom att själf skratta med, men narren fick efteråt smaka piskan och kom sålunda under fund med, att han icke var

satt på sin plats för att säga sin herre sanningen.

Döljer sig humoristen icke på samma sätt under ett låtsadt skratt öfver sina egna svagheter, hvarvid han både skenbart gör sig till medbrottling och på samma gång slugt fritager läsaren från besväret att hålla räkenskap med honom? Men det är ju dumt att skratta åt sig själf, och det är icke en gång allvarligt menadt, ty om blott en annan skrattar med, blir humoristen vid dåligt humör. Satirikern går då mera öppet till väga, ty när han går löst på fienden och gör honom löjlig, ställer han sig öfver honom och talar icke om sig själf och sina egna svagheter. Öppenhjärtig, om man vill kalla hans enkla svek öppenhjärtigt, i jämförelse med humoristen, som är dubbel.

Hamlet låtsar, som han vore galen, för att ansvarsfritt kunna uttala sina tankar och samtidigt utspionera. Men Hamlet begick därmed ett psykiskt själfmord, ty han förlorade till sist sin omdömesförmåga och sin vilja. Hamlettypen slog emellertid starkt an på den nyromantiska ungdomen, som under påtaget världsförakt och simulerad tungsinnighet måste dölja sitt missnöje med restaurationen, och i sitt hjärta sannolikt läto sitt förakt drabba den då rådande världssordningen, icke världen i dess helhet, ty anförarne för riktningen, Byron och Musset, satte högt pris på världen och dess fröjder.

Hamlets idé att skydda sig genom låtsadt vanvett var icke något originellt eller ett undantag. Människor med nya tankar tvingas af faran att förställa sig, och det säges till och med nu, att Rabelais i full afsikt att dölja sin verkliga mening om ett öfvermäktigt prästerskap utarbetat den vanvettigt dunkla stil, som råder i hans arbeten och som orsakat språkforskarne så mycket besvär. Hvad skulle han göra? Ge sig ut för klok hade varit detsamma som att bestiga det bål, de kloke hade rest!

Men den af nödvändigheten framkallade Hamletismen har haft sina faror, och utvecklad till kronisk sjukdom har den haft följder, som endast kunna jämföras med själfmordsmanien.

Därom en annan gång.

1887.

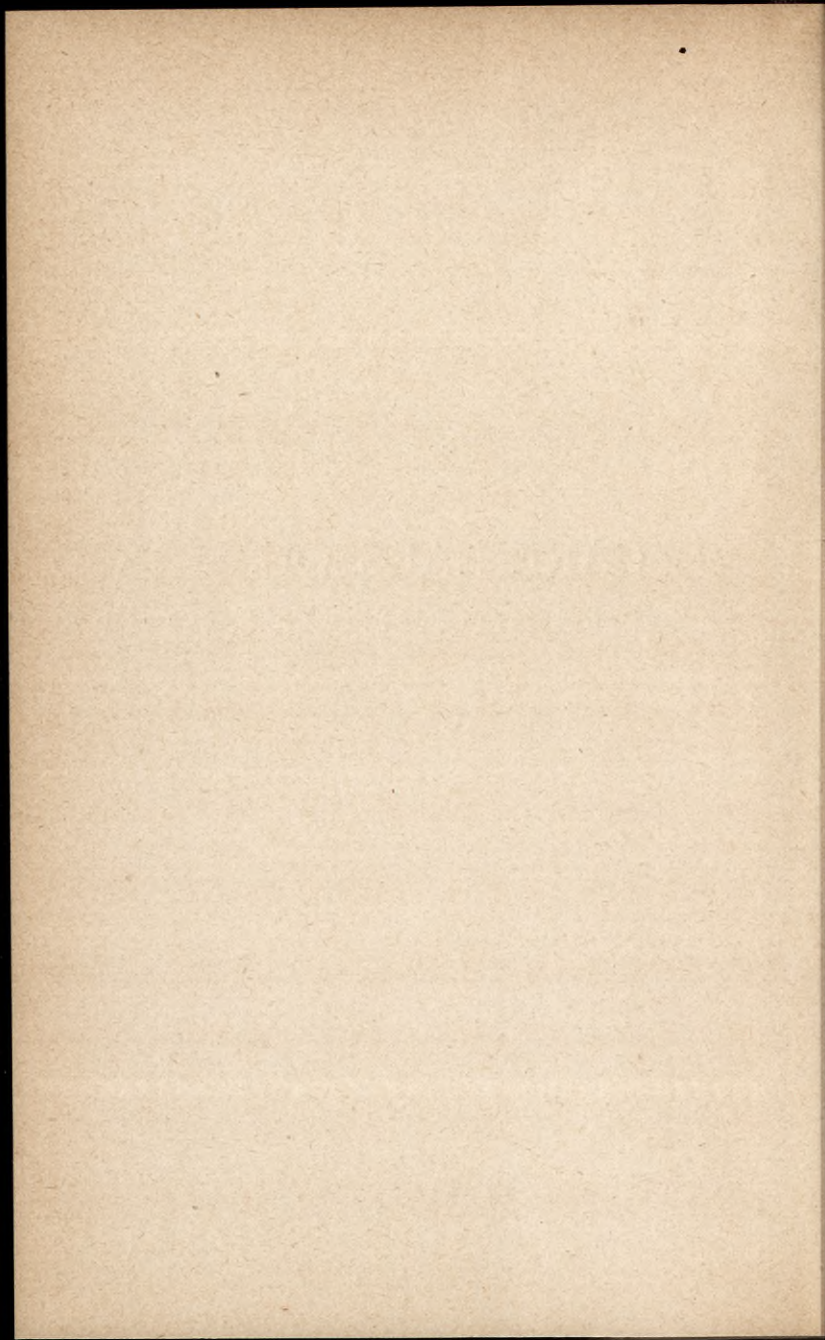

✻

CARL LARSSON.

Ett svenskt porträtt med fransk bakgrund.

✻

är tid har lämnat åt dem som äro akter öfver att utleta huruvida män äro stora eller icke; själf vill hon icke döma, utan endast förklara, och detta icke minst på den grund att man genom långvariga iakttagelser och djupgående tankakter trott sig ha funnit att den enskilde »store mannens» arbete är ett samverk af hela det lefvande och alla de döda släktena tillsammans. Att meddela bilder af ryktbarheter skall sålunda för det kommande släktet endast hafva den afsikten att visa i hvilket förhållande deras arbeten kunna stå till personligheten, för så vidt denna tagit sitt uttryck i ansiktet, kroppens ställning, rörelse, och så vidare.

Att åter igen skärskåda en i utveckling stadd personlighet medför den svårigheten, att resultatet af lifsverket ännu icke föreligga i sin helhet, att dessa möjligen icke komma att mot-

svara förutsättningarna, då ju oberäkneliga inflytanden kunna komma att tränga sig emellan och medföra rubbningar, hvilka förmå omintetgöra profetior. Jag kan sålunda härvidlag endast betrakta det första skedet i Carl Larssons utveckling, ty han är ännu blott halfvägs på lifvets bana, om nu människans lif efter en ansedd auktoritet skall räcka sextio, högst sjuttio år; och skäl förefinnas verkligen hvarför Carl Larssons lif och gärningar böra framdragas mer än andra artisters och detta just nu då en ny tid håller på att bryta in med nya tankar och nya känslor. Carl Larsson framstår nämligen för mig, ofärgad af den personliga sympatien, som den nya tidens artisttyp. Han har utgått från arbetet, framgått genom arbetet, utan stipendier och lån, utan beskyddare, och trots akademi; han har på denna lofliga bana gått om sina jämnåriga kamrater och står vid denna tidpunkt utom den inhemska afundens skotthåll, då han ju blifvit en »europeisk ryktbarhet», fått pris på salongen, som hans gamle lärare icke kunnat få, med ett ord vunnit utlandets erkännande, det enda inför hvilket den inhemska afunden tiger, om icke den böjer sig.

Konst lär härledas af verbet *kunna*. I längst förflutna tider måste man också kunna något innan man blef konstnär; man måste nämligen kunna efterbilda naturen. »*Ars est imitatio naturæ*», yttrade redan blygsamt Aristoteles, som har yttrat så många förståndiga saker. Och

så trodde man helt enfaldigt ända fram till Rafael, som började rifva färg och slutade med att stryka väggar i rum. Men några mörka hufven upptäckte en dag att naturen var ett fuskverk (af Vår Herre) och att människan »ur djupet af sitt medvetande» kunde skapa en mycket finare natur än Gud själf, och så målade man hemma på sitt rum ur djupet af sitt dunkla medvetande, eller också tog man sig för att putsa upp den stackars naturen. I stolt själfkänsla af sin öfverlägsenhet öfver naturens herre, blef också artisten snart en öfvergud, med hvilken en stor del af de maktägande fann i sitt intresse att stå i nära beröring. Men begäret att bli en sådan öfvergud tog snart öfverhanden, och tilloppet blef så stort att gudarne fingo svälta. Så gjorde de ännu i vår ungdom, några göra så än. Då uppfann svälten tiggeriet, i form af stipendier, understöd eller lån; men den nya tiden, som icke trodde på gudar, uppfann arbetet. Konsten, som förr varit herrgårdarnes och slottens hemvän, kunde icke fortfara att vara aristokratisk då hela tiden blef demokratisk; konsten kunde icke lefva i molnen då släktet blef nog ödmjukt att finna behag i »Guds» skapade verk: konsten gick ut bland massorna mångfaldigad genom tryckpressen och konsten återvände till alltings upphof, sin eviga urkälla, naturen. Och där äro vi nu, det vill säga — snart! Det gamla släktet skall nämligen släpas genom öknarne ännu en trettio år, eftersom de

icke vilja eller kunna följa med, och deras ben skola hvitna i ökensanden innan Kanaan får intagas af de kommande.

Carl Larsson har först sett det nya landet från höjderna och han kan därför visa vägen åt de unga. Samhället, som har en oemotståndlig lusta att stämpla, rubricera, klassificera sina medlemmar, hade en gång för alla gjort sitt fack och sin etikett åt honom med påskrift »vår skicklige tecknare», men Larsson, naturligtvis barn af sin fåfänga aristokratiska tid, som ansåg det högre att komma med en målning på grosshandlarens salongsvägg än att i tusentals exemplar spridas och bli känd bland dem som bäst behöfva konstverk, sträfvade följaktligen dit där man utpekade höjderna: han ville bli målare. Trots afrådningar, trots kritiken som alltid såg den skicklige tecknaren i hans målningar men aldrig ville se färg, besteg Larsson dock ofolvandes höjderna och tog sig friheten bli målare med pris på salongen. Och samhället stod der med sitt tomma hyllfack och har ännu icke morgnat sig så mycket efter öfverraskningen, att det beställt ett nytt åt den nyförvärfvade målaren, och den patriotiska kritiken har icke heller kommit sig för att hedra honom som spridt ny glans åt det kära fosterlandet. Men underliga äro ödets vägar och ännu underligare de andliga strömmar, som likt vädret, som blås hvart det vill, gå igenom människornas själar. Nu har Larsson, sedan han sma-

kat erkännandets och ärans fadda dryck, som ej kan släcka en djupare andes törst, fått ögonen öppna och insett, att det höga han förut blifvit narrad att sträfva efter, ej var det högre; han har kommit till klarhet om att det är lägre få en medalj och stanna inom den rike mannens välslutna dörrar än att gå ut bland folket och lära; han har insett att konsten icke får fortfara att vara en kottorisak om den vill ha berättigande och långt lif, och han förkunnar högt, att han icke kommer att åtrå målaräran, utan att han vill sätta som sitt högsta mål att bli »vår skicklige tecknare», hvartill han endast begagnar målningen som studier — och ett nöje på lediga stunder. Och detta med fullt medvetande om att han skall anses som den där valt det sämre, då han lämnar tillfälle och utsikter att göra en lysande ekonomisk framgång med sitt nyförvärfvade målarnamn, då han öfverger det klassiska staffliet och återtar sin gamla vanda plats vid det prosaiska arbetsbordet och på sina hårda buxbomsbitar arbetar åt sig en mager, hårdförvärfvad vinst, där endast det samvetsgranna, de många timmarnes arbete duger, i stället för att med en flott pensel göra en hastig färgutsväfning, helst utan innehåll och framför allt utan tanke. Detta är ett öfvertygelsens offer, som en mindre skeptisk än jag skulle vilja kalla med namnet stort i vår eljes så lilla tid med sina stora idealskelett från en stortalig period i vår historia, som börjar med

idéen och det absoluta och slutar med humbug. (Det är nämligen de öfverlevande gamle som hafva gjort »det nya riket», hvilket de unga nu bära händer på.) Den som icke finner godt eller ondt, stort eller litet i människors handlingar, utan endast nödvändiga följder af tillräckliga grunder skall i denna egendomliga konstnärsutveckling, hvilken lockat mig till behandling, se bevis på, att det nu uppfödda släktet födes med andra föreställningar om världen och hvad uti den bor än våra förfäder gjorde. Sålunda skall man se att äran förlorat sin retelse, att nutidsmannen genomskådat dess tomhet, att för honom endast uppfyllandet af andens kraf verkar framåt drifvande och lockande, att idealen förändrat sig och blifvit andra, att uppriktighet i känslan börjar åter blifva natur och att med densamma sanning och tro åter skola bli nödvändiga verkligheter och icke som förr, då de voro sällsyntare, dygder.

* * *

De yttre omständigheter under hvilka Carl Larsson utvecklat sig äro tämligen lika de vanliga artistsagorna om den fattige gossen, med en skillnad likväl, som jag särskildt vill framhålla, att han icke träffade sin Mæcenas eller råkade ut för några romantiska beskyddaräfven-

tyr som togo sig väl ut i biografier förr i tiden och hvilka skulle bevisa att artisterna stodo under försynens särskilda hägn och att artist-anlagen voro några särskilda mycket sällsynta frön som borde tillvaratagas hvarhelst de funnos. Nu vet hela världen att alla människor utan anlag kunna uppdragas till medelmåttiga artister, hvarpå det väldiga diletteriet ger ett talande vittnesbörd, och ingen tror mer att snillet är en gudagåfa som skänkes fullfärdig. Redan Cuvier insåg att snillet är flit, hvilket i våra dagar blir öfversatt med arbete och något modifieradt: arbete under gynnsamma omständigheter jämte anlag, ärfda eller ej. Larsson som är född 1853 af ett fattigt arbetsfolk, synes af sin mors fader, en ämbetsmålare och konterfejare vid namn Stålberg, hafva ärft en viss tillböjlighet att efterbilda de omgifvande föremålen. Åskådandet af morfaderns taflor och dennes förfärande vid målningen tyckes hafva hos honom väckt lusten att göra dylika, hvilken lust först yttrade sig i att ur papper utklippa afbildningar af lefvande väsen, och senare, i Ladugårdslands folkskola, genom att ägna en god del af tiden till ritning, i hvilken färdighet han snart utmärkte sig så, att han vann lärarnes uppmärksamhet och vid tretton års ålder blef utsedd till en af de tre, som årligen ifrån folkskolan sändes till »ritarakademiens» principskola. Detta, jämte föräldrarnes små villkor föranledde hans skolstudiers upphörande; och snart måste han

söka sin utkomst som retoucherare på en fotografisk atelier. Härifrån, från detta förut så förbisedda, ja ringaktade, oartistiska mekaniska arbete, anser han själf att hans studier begynte; och säkert är att detta granskande i de minsta dragen af det mänskliga anletet skärpte hans blick för liniernas hemlighetsfulla spel och gaf honom en säker uppfattning af själslifvets uttrycksmedel i hud och muskler; och detta mer än de skematiska kopieringarna af akademiens liflösa etyder. Vid sexton års ålder tog han anställning som ritare i skämttidningen Kasper och arbetade därstädes i fem år, samtidigt med att han fortsatte studierna vid akademien. Här, i en tidning som med satirens skärpta ögon följde dagens händelser, hade han tillfälle att göra studier på verkliga lifvet, att fritt tillämpa hvad han förut på akademien och fotografiateljeren kunnat lära och iakttaga. Liksom hela den betydelsefullaste nylitteraturen har sin naturliga rot och upprinnelse ur samtidens periodiska historia, eller tidningarna, tyckes oss äfven vår populäraste artist hafva ätit sin lejonmärg ur densamma, och säkert är, att när dessa källor en gång blifvit rensade, skall sanningens ord småningom försmå skönhetens retande men döljande omhölje. Men en naturlig godmodighet och en viss barnafromhet i sinnet blef Larsson aldrig under denna sin tidningsverksamhet bödel annars än då han såg intigheten uppträda med anspråk på att vara allt, eller där han fann ett påstådt arbete för

allmänt väl vara ett hemlighetsfullt knåp med enskilda intressen; men där blef han obarmhärtig som man måste vara om man icke som en stum iakttagare vill göra sig medbrottslig. Samtidigt härmed fann redaktören af nämnda tidning, hvil-
kens verksamhet som författare pågick bredvid den publicistiska, ett tillfälle att införa Larssons ritpenna i »litteraturen», då ju tidningen som sådan ännu icke erhållit burskap inom litteraturen. Gustafssons sagor, illustrerade af Carl Larsson, mottogos med stort bifall och Larssons namn blef känt. Påverkad af den stora rörelse inom världslitteraturen där tidens trängtan efter åskåd-
ligheter, realiteter, gjort sig gällande, och hvilken yttrade sig i ett allmänt behof att se levande bild bifogadt det tryckta ordet, började äfven vår bokvärld riktas med illustrerade arbeten, och snart lämnade Larsson tidningen för att uteslu-
tande kunna utföra de många beställningar som nu föllo öfver honom. *Andersens sagor* blef honom en vederkvickelse från dagens ettriga strider och i Snoilskys öfversättning af *Goethes Ballader* badade han sin fantasi i friskt vatten efter att ha suttit i dagens tunga och hetta. Men under allt detta skötte han troget sina akademi-
studier i målningen, hvilken alltid lekte för hans af ungdomliga föreställningar om det »högre» intagna håg, och de estetiska kamraternas ring-
aktning för hans praktiska illustratörsverksamhet sporrade honom att i akademiens prisämnen i målning visa, att han äfven kunde sköta färg

och pensel om han ville, och detta med en framgång, att han år 1876 vid 23 års ålder erhöll kungliga medaljen, det vill säga förklarades som målare. Stipendiet, som han samtidigt sökte, uteblef, men med besparingar från sitt arbete reste han ut. Att Paris blef målet föll af sig själf. Fri från det dagliga timarbetets tvång, löst från alla hemmets tryckande småförhållanden, tog sig hans fantasi, uppfostrad under ett tidehvarf som nu går i grafven, ohejdad frihet, och i den inuppfostrade föreställningen om konstens uppgift att i det dunkla okända frammana andar, började han i sin målning söka inlägga gåtor, allegorier, tankar; och han hemskickade också några taflor, vackra och liffulla men med bisyften och obegripligheter, hvilka måste tolkas i långa underskrifter för att kunna förstås. Underskrifterna, deviserna innehöllo förklaringen, hvilken just därför måste underskrifvas, emedan den saknades i målningen, som därigenom erkände sin brist. Att kritiken, som numera icke hade illustratören Larsson mellan fingrarne, skulle bli orolig inför hans målningar blef följd, men den hämnades genom att i L:s målningar alltjämt se den talangfulle illustratören och ett och annat vänskapligt råd till skomakarn att bli vid sin läst lät också läsa sig i tryck. Föga uppmuntrad häraf och med pengarnes sluttagande återvände Larsson efter ett och ett halft års frånvaro till hemlandet, där han åter igen måste taga sig till att rita. I *Blomsterkonungen* och *Dödens Ängel*

återfann publik och kritik sin gamle Larsson, men nu mogna ännu förut och med utbildad färdighet, och glädjen öfver återfinnandet blef så stor att man kreerade Larsson till »Vår Doré». Hemma hade emellertid konstens utförande i lifvet och införande i hemmet blifvit både predikad och satt i verket. Detta i förening med de goda tiderna gjorde att de artister som ville gå med i den nya riktningen kunde få arbeten som väl gäfvo pengar, men en ännu omtvistad ära. Larsson ansåg icke under sin artistiska värdighet att åtaga sig takmålningarna i Bolinders hus. Där återvände han till den antika världens glada skönheter, som vi, för detta idealister, hafva så svårt att skiljas vid, men som vi känna både plikt och trängtan att begravva, emedan de hvarken äro sanna eller nyttiga numera, och de skola också dö när förutsättningarna snart falla bort, de skola bli oförstådda när deras modersmål latinet och grekiskan ej mer förstås af nordens barbarer.

Här är just punkten att påpeka den tvåfaldighet man kan spåra i Larssons konstnärsvärksamhet och hvilken gör honom typisk för den intressanta öfvergångsperiod i hvilken vi nu lefva. Å ena sidan hans inärfda kärlek för det sköna, det fantastiska, »de gamla idealen», å andra sidan hans förvärfvade nytidsblick på verkligheten i hela dess oändliga rikedom. Han älskar det gamla såsom barndomsminnen, men det nya tager honom med sina starka armar; det nyras logik

söker binda hans känslor, öfverbevisa hans fantasi, och mellan dessa slitande makter arbetar han, alls icke så harmonisk eller så lätt färdig som man ville döma af hans verk. Mest synes denna strid i »Dödens Ängel», där till och med konstens, hans egen lefnadsuppgifts intighet föresväfvat honom, och därför är detta verk det intressantaste af alla hans, emedan det ger illustrationer, icke blott till det stora poemet från 1830-talet, utan till en kämpande andes efter 1870. Svårt skall därför bli för partibildaren eller den systematiserande estetikern att kunna med stämpeln påtrycka Larsson namnet idealist eller realist, ty han är hvad man menar med båda de namnen.

Emellertid, utrest för andra gången, utan stipendium eller beskydd, jag skall icke tröttna att upprepa det, afrådd från att måla af auktoriteter, som aldrig bort röra vid en pensel, försökte sig Larsson i akvarellfärgernas och pastellkritornas luftiga lekar och han lyckades, men där bredvid smög han in en och annan mindre oljefärgsmålning, hvilka dock verkade som vanligt på kritiken, nämligen som röda skynken för tjur. Det fanns intet fel på dem, men Larsson fick icke måla. Doré var en skicklig tecknare men dålig oljemålare och Larsson måste vara detsamma. Hemkallad för att teckna till det stort tillämnade, men tack vare en hel mängd ogynnsamma omständigheter, alls icke efter planen fullbordade arbetet, som själf kallade sig den sven-

ska bildningens och sedernas historia, men af den då gängse förfalskningsmanien omdöptes till Svensk Historia för att kunna falla under historicis domvärjo, hvilka icke skulle kunnat rå på en bildnings- och sedehistoria. Larsson återreste till Paris vid första häftets utkomst och fortsatte där att teckna, ett arbete som just icke var det gladaste under det hällregn af okvädinsord som han fick dela med författaren. Några af dessa teckningar räknar han emellertid bland sina bästa och detta med rätta, ehuru det ännu lär dröja innan han kan få detta medgifvet. Men jämnlöpande med detta utförde han äfven ett par hundratal teckningar till *Fältskärens berättelser*. Detta hindrade icke den flitige mannen att våren efter hafva tre salongtaflor färdiga, en i olja och två i akvarell, af hvilka senare en tog tredje medaljen. Det är icke någon djupsinnig tafla, men den är vacker, och det vackra dyrkas än i Paris, endast dock i det fall att det är sant; och Larssons tafla är sann och enkel. En bit af pensionsträdgården i den lilla byn Grez par Nemours där han slagit sig ner i ro från Parisbullret; ett trädgårdsland med gula pumpor, en gumma som står i begrepp att välja den största och gulaste, några äppelträd och som bakgrund ett stycke af pensionens flygelbyggnad. Detta är allt! Med de loford som landsmän alltid vinna då de hedra gamla Sverige inför utländingen, blandades som vanligt talet om att nu skulle Larsson vara förlorad för den svenska konsten. Härutinnan kan jag med

anspråk att bli trodd, skingra farhågorna, ty Larsson själf tillmäter icke sitt salongspris någon för hans utveckling epokgörande verkan; han har tvärt om återgått till sina buxbomsstockar och illustrerat Böghs kända arbete, på svenska: *Sanningens vallfärd*, hvilket vid detta lag bör vara både bekant och berömdt. Och hans planer äro, såsom jag ofvan antydt, icke att söka lyckan, äran och rikedomen i Paris som målare, utan att så snart han anser sig ha fulländat sina studier som tecknare, återvända till det fattiga hemlandet och på allvar bli illustratör, kanske han till och med går så långt att han själf kommer som etsare att utföra det handtverk som förut var jämte en del af hans artistöde lämnadt i träsnidarens omilda händer, och därför böra landsmännen, om det är möjligt, vara tacksamma mot Carl Larsson.*

* * *

Bland de många kolonier, där skaror af svenska målare och bildhuggare slagit sig ner i Frankrike, är *Grez par Nemours* för närvarande den

* Sedan detta skrefs i Grez 1884 hafva sju år förgått. Författarens profetior hafva mot all vana besannats och Larsson har sedan dess just som illustratör af Fru Lenngren och som dekoratör af Fürstenbergs galleri (triptyk), af Göteborgs Flickskola och i skizzerna till förstugan i — Nationalmuseum visat sig som häfdaren både af den moderna och i motsats mot veder-sakarne af — den stora konsten.

Förf.

mest berömda, och det är där Carl Larsson med sin unga fru Karin Bergöö, sedan närmare två år, sommar och vinter, dragit sig undan Paris och där han i en tämligen ofördärfvad natur kan arbeta i lugn och hålla sig obesmittad af alla dessa artist-manier, mode-nycker inom konsten, som så ofta verka förförande i själfva täflingens brännpunkt. Grez är ett förträffligt valdt ställe. En by, några mil söder om Fontainebleau, med sina gator, sina små stenhus, blindade åt gatan, endast klädda med det oundgängliga vinrankspaljeret, sin maire som kläder plank och portar med valmanifest, sin kyrka, sitt kloster, sin restaurant, med biljard, kryddbod, tobaksbod och sina två pensioner. Som jag endast känner den ena af dessa senare, den där Larsson slagit sig ner, kan jag endast yttra mig om densamma. Ett gammalt stenhus med en tillbyggd sommarflygel inhägnad af en mur; på gården dufvor, höns och gäss. Man passerar förbi det snygga köket, där den elegante, vitklädde kocken härskar, och inträder genast i det stora samlingsrummet som också är matsal. Ett långt matbord med platser för en trettio personer och öfverhängdt med tre lampor prydda med kinesiska skärmar, går midt igenom rummet. Spiseln med sin pendyl är inredd till skåp där pensionärernas enskilda tillhörigheter såsom bränvinsbuteljen och ansjoviskaggen äro inhysta; pianinot, tidningshyllan, skänken, jämte några soffor fullborda möbleringen. På väggarna synas kvar-

glömnda färgstudier och till och med ett par taflor, hvilka göra det stora rummet särdeles hemtrefligt. Innanför detta ligger biljardrummet, hvilket begagnas som atelier af både målare och bildhuggare när det är fullt väder, ty eljes målar och skulpterar man i regeln ute. Sedan äro pensionärernas rum, hvar de kunna, med en enkel hotellmöblering, och alla med utsikt åt trädgård, flod och landskap. Trädgården sluttar och är byggd i terrasser ned till floden; men midt i första terrassen är ett hvalf med trappnedgång, hvarur en ypperlig källa framrinner och bildar en damm där fiskar gödas. Trädgården erbjuder intet märkvärdigt i anseende till alstren. Murarna äro visserligen klädda med vinrankor och persikor samt skydda en enslig fikonbuske, men vackrare spaljer af dessa sorter hafva vi sett i mellersta Sverige. Blommorna äro gamla bekanta: dalier, dubbla prästkragar, sammetsrosor, saponaria, skarlakanspelargonier, solrosor; löfkojorna äro ytterst tarfliga och förvåna den, som nyss förut i Stockholms skärgård uppdragit de praktfullaste jättearter på kalljord. Frukträden ge ringa och tarflig frukt, de äldre äppelträden äro i anseende till jordmånens styfhet döda, men hafva på målarnes uttryckliga anhållan fått stå kvar, emedan de äro så förträffliga att måla, hvarförutom de begagnas att fästa tvättstreck i. Grönsakerna öfverraska icke heller hvarken genom rikedom eller fruktbarhet; sparris, kronärtskockor, blomkål, fyra slags salat (*chicorée, romaine, laitue, escarol*)

hvilka utgöra dagligt bröd, morötter, gröna och hvita bönor äro de hufvudsakliga. Nedanför trädgården flyter floden, en liten biflod till Marne, och på dess andra strand beta kreatur på gröna ängar, kantade med hagtornshäckar; synkretsen begränsas af popplar i tre arter, hvilka gifva landskapet ett parklikt, för nordbon något för täckt utseende för att göra intryck af natur.

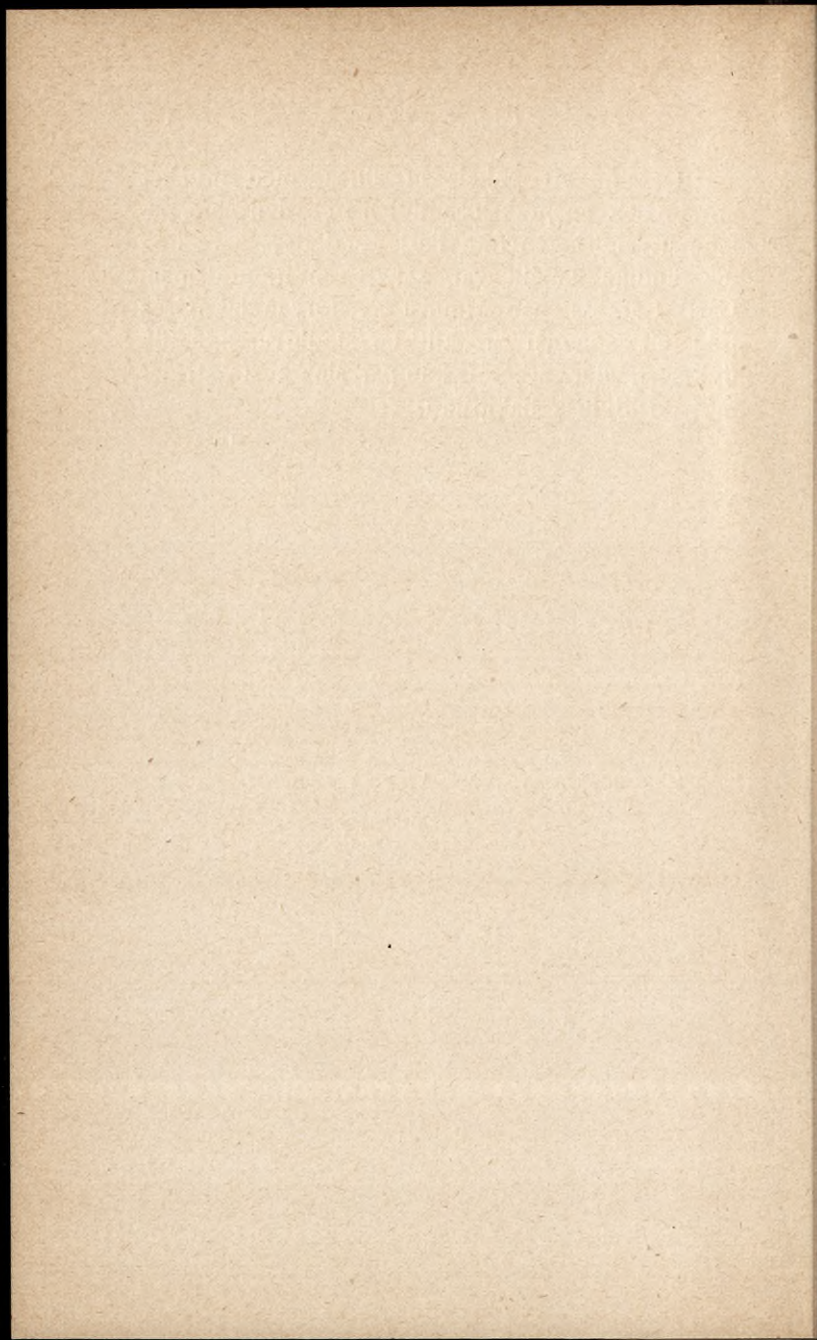
I denna omgifning föres emellertid ett fritt, från konvenans nästan främmande lif. I pensionen bo engelsmän, amerikaner, norrmän och svenskar. Amerikanernas frigörelse från en hel hop socialt tvång har gifvit en ton af otvungenhet, som är en hvila för den trötte. Hvar och en kläder sig på sitt sätt efter sin smak; en går i knäbyxor och baskisk mössa, en annan i träskor och nattrock med segelgarn om lifvet samt japansk hatt; att komma till bordet i tofflor är hvars och ens ensak. Som intet badhus finnes afkläder man sig i sitt rum och vandrar i en enkel simskolsdräkt, med möjligen något öfver axlarna, om det är kallt, genom matsalen och trädgården ned till bryggan där man kastar sig i. Vid bordet ser hvar och en till att han får sitt, obekymrad om sin granne antingen denna är dam eller herre, och begås någon oartighet är det garçonens fel, som bjuder omkring. Man hälsar en gång om dagen utan att vara föreställd och för öfrigt passar man på matklockan; den ena bryr sig icke om hvad den andra gör. Om skandinaverna vid sin bordsända fira en namns-

dag med en sup och ansjovis samt sjunga »för helan», lyssna möjligen amerikanerna på sången, men göra inga reflexioner, och om en amerikan behagar äta råa tomater och dricka konjak till maten samt därefter lägga hämlarna på en spiselkrans eller en klädhängare, anse skandinaverna att det icke rör dem. På detta sätt vidmakthålles en förträfflig sämja, hvilken stundom tar ett ömmare uttryck i en gemensam dans efter dinern. Nöjena, hvilka först komma efter slutadt dagsarbete och diner, äro enkla och oskyldiga. De äldre damerna sitta med sina handarbeten eller böcker vid det stora matbordet; en stolslängd därifrån sjunga skandinaverna (norrmän, finnar och svenskar äro alltid goda vänner och tala aldrig politik) sina gamla kvartetter, Suomis sång, Vårt land, Norges beste o. s. v.; vid pianot kan så någon ung dam sjunga en opera-aria, och därpå frambringa skandinaverna en enkel instrumentalmusik af kornett, flöjt och gitarr eller sjunger den vidtbereste Spada sina italienska och spanska romanser förträffligt till gitarren. Sällan behöfva några starka drycker lifva sången, och vankas något är det mest öl. Vid notiden börja de sömnigaste troppa af och vid tiotiden är det vanligen tyst i huset. Promenader till de angränsande byarna företagas stundom före dinern, då man möjligen hvilar på byns restaurant vid en vermouthe och kanske förkortar vägen med en gemensam sång.

Det är ett enkelt lif alltså, med mycket arbete och anspråkslösa nöjen och den som påfann utvandringen från Paris med dess nära nog nödvändiga kafélif var säkert en framtidsman. Carl Larsson har åtminstone förvandlat Grez från ett sommarnöje till en stadigvarande tillflyktsort, där arbetet kämpar sina tysta strider mot en idyllisk bakgrund.

1884.

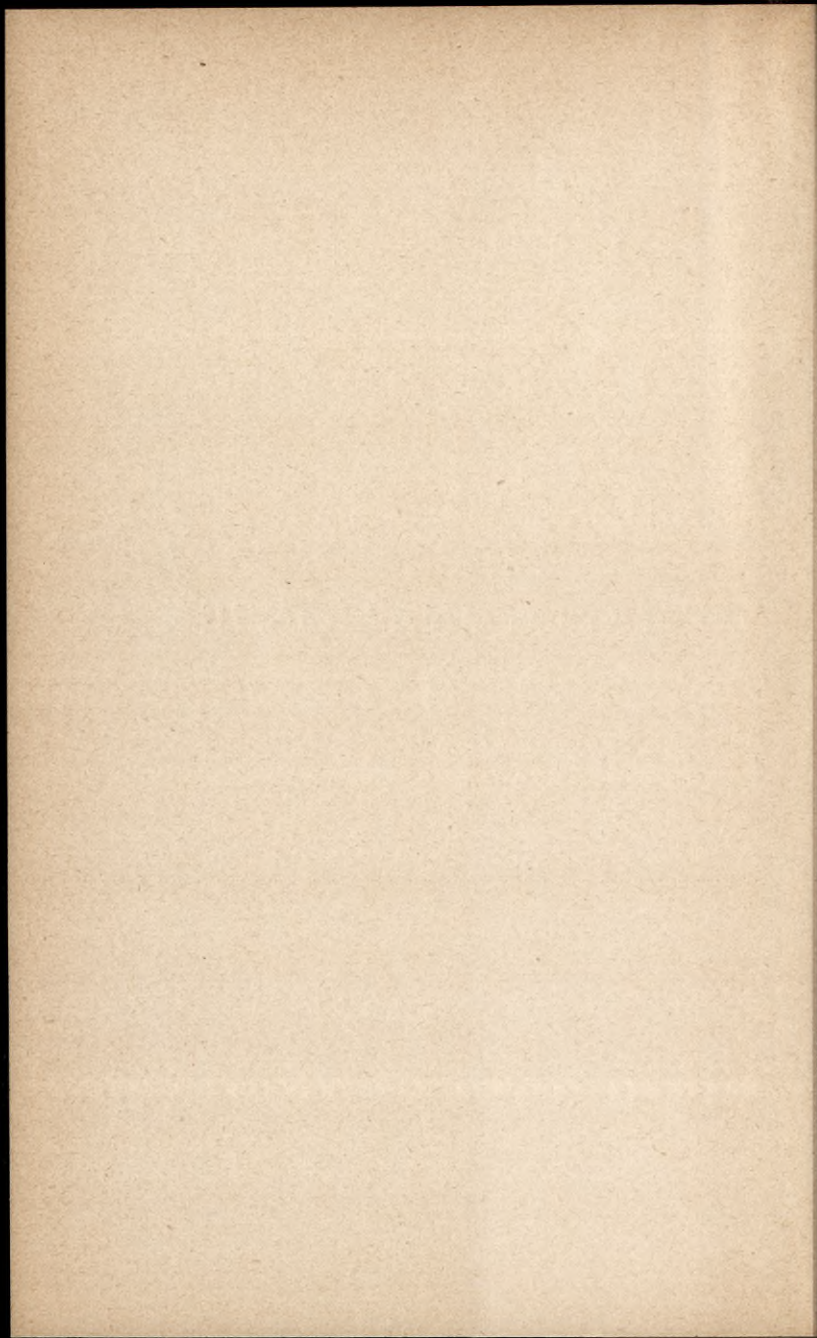

✻

HALLUCINATIONER.

✻

Herrn kom hem en kväll med ett not-häfte och sade till frun: — Efter maten ska vi spela *quatre-mains*.

— Hvad har du där för ett nytt stycke? — frågade frun.

— Jag har köpt »Romeo och Julia». Känner du till den?

— Ja, visst känner jag till den, — svarade frun, — men jag vet inte, om jag någonsin sett den uppföras.

— Åh, det är härligt! Jag minns den som en ungdomsdröm, men jag har inte hört den mer än en gång, och det för tjugu år sedan.

Efter kvällsvarden, sedan barnen blifvit lagda till sängs och det var tyst i huset, tände herrn ljusen på pianinot. Han läser på det grant litografierade titelbladet: »Romeo och Julia».

— Det här är Gounods vackraste komposition, — säger han, — och jag tror inte, den är alltför svår.

Frun öfvertar som vanligt primostämman, och så börjar man. D-dur, fyra fjärdedels takt, *Allegro giusto*.

— Det är vackert, hvad? — säger herrn efter Ouvertyrens slut.

— Åh ja, — medger frun, om också något motsträfvigt.

— Låt oss nu taga *Marciale*, — säger herrn, — det är något extra fint. Jag minns de präktiga körerna på kungliga teatern den tiden, då ännu Söderman var i lifvet.

Marschen börjar.

— Nå, är det inte ståtligt? — säger herrn triumferande, som om han hittat på »Romeo och Julia».

— Jag tycker, det låter som mässingsmusik, — svarar frun.

Herrns manliga ära och goda smak stå på spel, och han letar efter månskensarian i fjärde akten. Efter långt sökande stöter han på en stor sopranaria, det måtte väl vara den rätta.

Och han börjar på igen: Tram-tramtram, tram-tramtram, så låter det i basen, som är mycket lätt.

— Vet du, — menar frun, när det är slut, — musiken är bra tarflig.

Herrn är helt nedslagen och medger, att det låter positivaktigt.

— Det är just hvad jag tyckt hela tiden, — erkände frun.

— Jag tycker också, det låter så förlegadt. Tänk bara, att Gounod så fort kunde bli gam-

malmödig, — räddar han sig. — Vill du spela mer? Låt oss taga igenom cavatinan och terzetten, jag minns där särskildt fru Michaeli, som var gudomlig.

Efter den biten ser herrn verkligt bedröfvad ut och lägger bort häftet, som om han ville stänga dörren efter det förflutna.

— Ska vi inte dricka ett glas öl? — säger han.

De sätta sig vid bordet och dricka ett glas öl.

— Det är ändå märkvärdigt, — börjar herrn, — jag hade inte trott, att vi blifvit så gamla, ty vi ha verkligen åldrats i kapp med »Romeo och Julia». Tänk bara, det är tjugu år, sedan jag hörde den operan för första gången. Jag hade nyss blifvit student, hade vänner, och framtiden log så ljus och glad emot mig. Sedan kort tid ståtade jag med en gryende mustasch och studentmössan, och i synnerhet kommer jag ihåg den kvällen, då Fritz, Philip och jag gingo på operan. Några år förut hade vi gjort bekantskap med »Faust», och således voro vi stora beundrare af Gounod. Men »Romeo» öfverträffade likväl våra förväntningar, och vi blefvo alldeles hänförda af musiken. Och nu äro bägge mina vänner döda. Fritz, som sträfvade uppåt till de högsta platser, dog som sekreterare, Philip som medicine kandidat, och jag, som ville bli statsråd, måste slutligen nöja mig med att vara regementsauditör. Hvad åren ha försvunnit, utan att vi märkt det! Vål har jag sett, att rynkorna

kring mina ögon blifvit tydligare och att håret grånat vid tinningarna, men att vi redan hunnit så långt på vägen till kyrkogården, det skulle jag inte ha trott.

— Ja, min vän, vi ha blifvit gamla, det kan du ju se på våra barn. Och äfven på mig ser du det, fast du tiger med den saken . . .

— Ack, hur kan du säga något sådant!

— Det vet jag mer än väl, kära du, — fortfarande frun i vemodig ton, — jag vet nog, att jag börjar bli ful, att mitt hår glesnar och att jag snart måste låta draga ur mina framtänder . . .

— Men betänk då, att ingenting varar numera, — afbryter henne mannen. — Det tycks nu för tiden gå mycket fortare att bli gammal än förr. I min fars hem spelades ännu Haydn och Mozart, fastän de voro döda, långt innan han föddes. Och nu — nu är Gounod redan gammal! Det är sorgligt att möta sitt ungdomsideal igen på det viset! Och hvad det är hemskt att känna, att man blifvit gammal!

Han stiger upp och sätter sig åter vid pianot; han tar nothäftet och bläddrar däri, som om han letade i en skrifbordslåda efter ungdomsminnen, hårlockar, torkade blommor och bandstumpar. Hans ögon stirra på de svarta noterna, som se ut som små fåglar, hvilka klättra upp och ner för ett stålträdsgaller, och han försöker i dem lyssna sig till vårtoner, älskogslock, jublande drillar från den första kärlekens rosenröda dagar. Men allt blickar honom så främmande till mötes,

som om minnet af ungdomens blomstringstid vore öfvervuxet af ogräs. Ja, så är det: strängarna äro täckta af damm, resonansbotten har torkat in, filten nöts af.

En suck ljuder genom rummet, tung som ur ett ihåligt bröst, och så blir det alldeles tyst.

Plötsligt hör man mannen säga:

— Men underligt är det ändå, att den härliga prologen saknas i det här klaverutdraget. Det var, som jag bestämdt kommer ihåg, en prolog med harpackompanjemang och en kör, som lät så här:

Han gnolar sakta melodien, som väller fram likt en bäck ur en bergsklyfta; den ena tonen ger den andra, hans ansikte klarnar, munnen ler, rynkorna utjämnas, och händerna falla ner på tangenterna, som kraftigt, ungdomligt och smekande återge de härliga tonerna, och med stark, klangfull stämma sjunger han baspartiet.

Hans hustru har vaknat ur sina svärmodiga tankar, hon lyssnar med tårade ögon och frågar förundrad:

— Hvad är det?

— Romeo och Julia! Vår Romeo och Julia!

Och han springer upp från stolen och lägger nothäftet framför den förvånade unga frun.

— Ser du! Det var våra farbröders och fastrars Romeo, det var ... läs bara ... Bellini! Åh! Vi äro således inte gamla ännu!

Frun blickar på den trettiosexåriga mannens tjocka, ännu glänsande hår, på hans släta panna och eldiga ögon. Och hon säger glädjestrålände:

— Ja, du ser nästan ut som en tjugufem-åring, du?

— Och du? Du ser ut som en ung flicka. Att vi kunde låta narra oss så af den gamle Bellini! Jag tänkte strax, att det inte hängde rätt ihop.

— Nej, kära vän, det var jag, som tänkte det först.

— Sannolikt därför att du är yngre än jag.

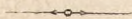
— Nej, du . . .

Och så sitta man och hustru där och tvista lekfullt om, hvem som är äldst utaf dem, alldeles som ett par barn, och de undrade öfver, hur de förut kunnat upptäcka rynkor och grå hår, där inga funnos.

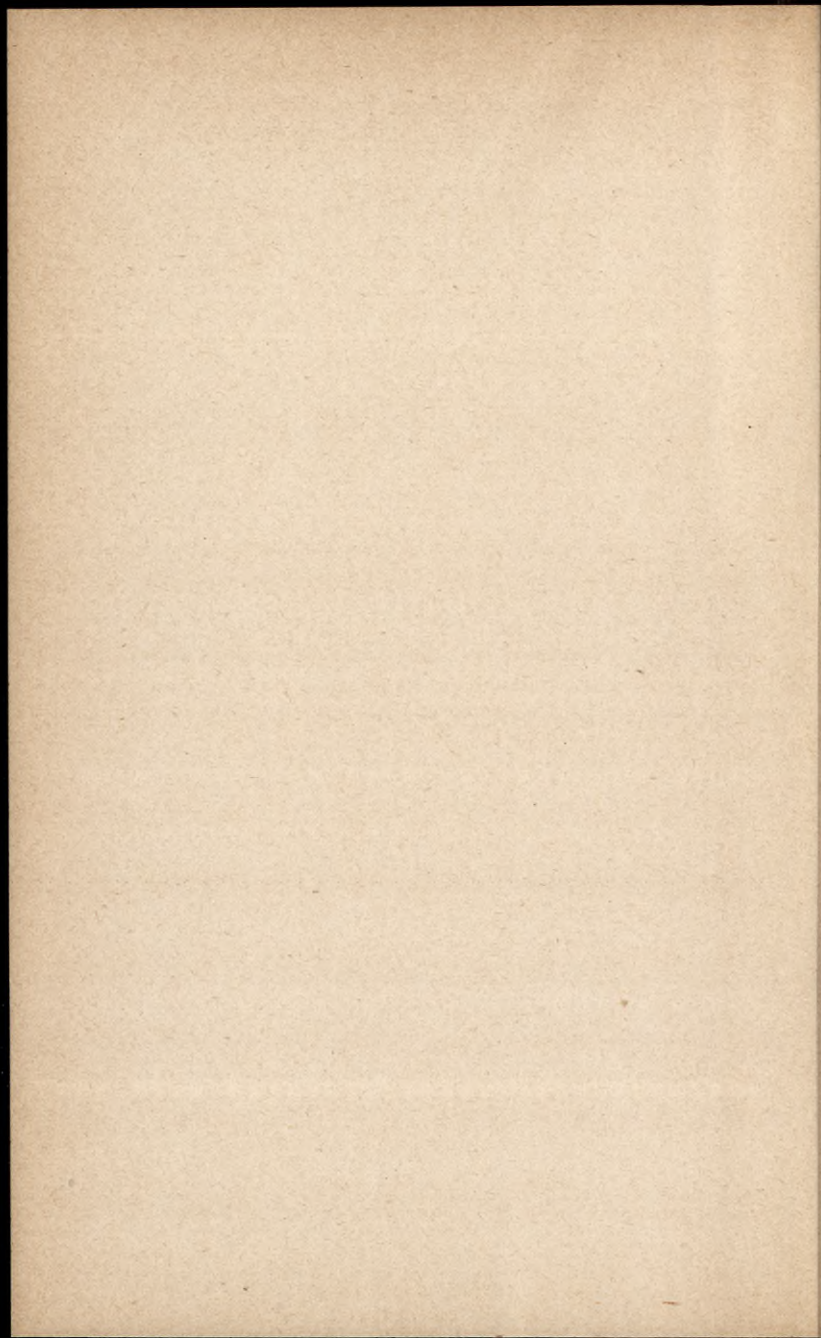
* * *

Jag, som känner de båda offren i detta äfventyr, kan intyga, att de ännu befinna sig på trettioalet och se ut, som om de nyss fyllt tjuguar. Det var alltså en hallucination, framkallad genom ett nothäfte, och tonernas bedrägliga makt kan hvar och en pröfva på sig själf, om han går och hör »Romeo och Julia» på en operascen, där primadonnan räknar sina modiga femtio vårar.

(Neue Freie Presse, 1888.)

FABLER.

Måsarna.

Det var om våren. En gammal fiskmåsmamsell, som kallades fru Gall, hade församlat alla måsfruntimmer från staden Genève och omnejden på Nitonklipporna, utanför Sjöträdgården, för att öfverlägga om husliga angelägenheter för den stundande sommaren. Det hade nämligen under de senaste årens lopp yttrat sig misshälligheter i måsriket, man visste icke riktigt hvarför. Måsfruntimren (man säger aldrig honor i dessa kretsar) hade anført klagomål mot måsherrarne på grund af upprepade försummelse i dessas värf såsom fäder och äkta män, i det att sagda herrar funnit lämpligt att helt ogeneradt sticka af, så snart som fruntimrens barnsängar voro öfverstökade.

— Det är förskräckligt, — kacklade fru Gall.

— Rakt emot sunda förnuftet, — genmälde ett gammalt fruntimmer, mor till trettiosex barn.

— Emot naturen, — försäkrade en tredje.

— Helt visst, emot naturen, — började åter den gamla mamsellen, som fann det stridande mot sin natur att få ungar. — Det var just dit jag ville komma. Hvarför skall ni behöfva bringa till världen fyra trillingar om året, rufva under tre veckor, uppfostra under fyra och släpa dem med er hela vintern för att lära dem fiska? Ha vi inte nog med måsar? Och se nu de där så kallade skapelsens herrar. Under smekmånaden framjama de dumheter och kuscha för oss och kunna inte lefva utan oss.

— Åh, vi låta inte narra oss mer.

— Hvad vill ni göra åt saken? — dristade en flicka fråga.

— Vi måste återställa jämlikheten mellan bägge könen. Vi måste strejka.

En förfärlig tystnad uppstod, då fru Gall yttrade dessa ord. De unga flickorna hängde läpp, de äldre fruntimren skakade hufvudet.

— För alltid? — mumlade den första ungdomen, som redan i förväg hade knutit en farlig förbindelse.

— Det besväret blir förgäfves, — invände den gamla med sina sex års erfarenhet.

Då hördes ett stort gny från Nyonhållet, och en flock måshannar (*sit venia verbo*) nalkades plötsligt Nitonklipporna.

— Hvad är det nu den maran kraxar om?
— begynte den äldste bland desse herrar.

— Kom hit och hör, — kacklade den unga.

Men gamlingen, som vädrade argan list och ej var hågad för ett nappatag med näbbar, höll sig på behörigt afstånd, i det han flög af och an omkring klippan.

— Så'n usling! Så feg han är! — skrek madam Gall det värsta hon orkade. — Kom hit bara!

— Jag vill inte ha er, mamsell Kjortellös, men skicka hit sötungen där, jag har så'nt som kan blända damerna.

— Ha, den oförskämde, han gör narr af oss, men han skall få igen det! Strejkom, mina damer, strejkom!

Och alla fruntimren reste sig mot den objudne. Men han skrattade allt våldsammare och slog sig ned på klippspetsen.

— Låtom oss skärskåda saken sansadt, mina damer. Ni vill alltså strejka?

— Inga män mer! Och jämlikheten skall återställas!

— Jämlikheten, mina damer, hur så? Är det då jämlikhet att fruntimren godta sig i det varma boet, under det att vi få skaffa födan?

— Naturens lag, min herre!

— Just en skön natur, som ändrar sig smått alltefter som det faller sig! Skön natur, som fordrar af strutshannen att han skall rufva på

äggen! Skön natur, som befäller vildanden att kila sin väg just när fruntimrens värpning slutat!

— Jag har allt skäl att tro, min herre, att er natur skall ändra sig genast, — invände madam Gall. — Förr i tiden var det er natur att hålla era fruntimmer sällskap, att vårda dem under barnsängstiden . . .

— Fullkomligt sant, mamsell. Men vi måste taga spørsmålet vetenskapligt. Mina damer och herrar, i nationalekonomien liksom annanstädes finns det en järnlag, som grundar sig på *tillgång och efterfrågan*. I min ungdom hade man ganska litet föda att tillgå, enär Genève-sjön var uttömd genom ohejdadt fiske. På den tiden lefde man för dagen och hvar för sig, och följaktligen fingo fruntimren lifnära sig så godt de kunde. Men andra tider, andra seder. En klok lagstiftning befolkade å nyo sjön, som snart började vimla af foreller, braxnar, barber, abborrar et cetera. Från detta ögonblick tillväxer alltjämt den äktenskapliga och faderskärleken; bekymret för uppehållet är ej längre så tungt, att det ej lämnar en smula tid öfrig åt familjen. Olyckligtvis finnes det också en guldlag, beslutad af Förbundsrådet, jag menar lagen om frihandeln, i kraft af hvilken den förstkommandes rätt upphäfves af den starkares rätt. Tack vare denna filantropiska inrättning äro vi nu tvungna att föra krig, det så kallade frihandelskriget, mot trutarna, som, hitlockade i massor genom de stora kantonälradens fiskodlingsåtgärder, icke

dröjde att låta naturalisera sig i Schweiz. Jag vill ej tänka på hvad det skulle ha blifvit af oss, för framtiden bragta till tiggarslafven, om icke slumpen hade kommit oss till hjälp. Genève, som är en mycket rik stad bevars, men som hyser en inrotad motvilja för tiggare, hade nyss inträdt i en fredsperiod. Öppnandet af Mont-Cenis-banan var den stora vändpunkten i dess liksom i vårt lif. Järnvägen drar hit en massa utlänningar, staden blir vaken, affärerna gå framåt, ångbåtarna myllra, och en tokig engelsman hittar på tidsfördrifvet att kasta bröd till oss från Mont-Blanc-bron. Alla människor skola nu kasta bröd åt fiskmåsarna. Vi äro på modet. Vi slipper fiska i onödan, vi slipper slåss med trutarna. Hvilka angenäma stunder vi tillbragt under bron och i ångbåtarnas kölvatten! Man behöfde bara öppna munnen, medan man gassade sig i solen på de kopparblå vågorna. Stor nedgång i fadersplikterna! Och ni, mina damer, ni långt ifrån gjorde oss några förebråelser för vårt uteblifvande! Ni höll tvärtom mycket god min. Därifrån datera vi vår emancipation, det är från den tidpunkten som vår frihet såsom män, före detta mödotyngda män, husliga män, härleder sig. Mina damer och herrar, kalasdagarna äro till ända, och Schlaraffenland är nu blott ett ljuft minne. Det hade gått mycket bra dittills, men man måste låta ödet gå i fullbordan. S:t Gotthard-banan blir en verklighet, och det är ute med Genève och Cenis. Affärerna stå stilla,

utländingarne försvinna, och inga engelsmän kommer och kastar bröd längre. Allt försvinner, och å nyo proklameras järnlagen: enhvar sörje för sig! Men evolutionen har redan försiggått. Vanan vid oinskränkt frihet har ingått i våra seder, i vårt blod, och det står ej till att vända om igen. Med ett ord, vår natur är förändrad.

Madam Gall, som hade lyssnat till denna långa harang med större tålmod än man skulle ha väntat, hakade sig fast vid järnlagen och skyndade att affyra sitt svar. — Just det ja, min herre, enhvar för sig, och följaktligen: strejk mot männen! Gå och roa er i ensamheten, herrar frihandlare, ni med er vetenskapliga metod!

— Frun vill alltså göra uppror mot sina herrar, skapelsens sannskyldiga herrar? Akta er!

— Tvi, herrar! Om jag också lefde i hundra år, skulle jag omöjligen kunna erkänna sådana där dumskallar för herrar.

— Man måste studera frågan, — framstammade han.

— Efter vetenskaplig metod . . . , — ifyllde mamsellen.

— Det är oeftergifligt. Men låt oss vara förståndiga, mina vänner, och värdigas lyssna till det förslag, jag nu vill underställa edert upplysta rådslag! Mina damer och herrar, vi äro här inbegripna i en allvarlig tvist, som tvifvelsutan ej skall medföra något resultat, så vida vi

inte komma öfverens om att utreda frågan i all vänskaplighet. Nå väl, om ni gå in på det och mot villkor att strejken uppskjutes till min återkomst, skall jag åtaga mig en vetenskaplig beskickning för att i grund studera kvinnofrågan. Ha ni lust till det, hvad?

— Topp, saken är afgjord, — svarade alla måsarna i korus, mycket glada öfver att se ett slut på dessa tråkiga diskussioner, — men ve dem, som bryta öfverenskommelsen för att öfverlämna sig åt förbjuden älskog!

— Välan då, grip er an med ert arbete, — inföll madam Gall med ett försmädligt leende.

— Välkommen tillbaka, min herre, och ge er nu i väg!

— Ge er i väg, — uppstämde alla de närvarande i korus.

Och den gamle naturforskaren gjorde ett språng uppåt, tog luft under vingarna och flög bort åt staden till.

* * *

Det var en vacker morgon som vår resenär slog ned på en ö utanför Toscanas maremmer. Uttröttad och vid mycket dåligt lynne, emedan han icke iakttagit någonting som hade sammanhang med ändamålet för hans utflykt, började han plocka musslor vid hafsstranden för att stilla sin hunger. När detta var undanstökadt, ville han taga i tu med sina sociala studier. Men

huru skulle han bära sig åt därmed? Han kunde ej upptäcka en levande varelse och var nära att förtvifla, då han fick höra snattrandet af en dykand, som i full fart strök utmed kusten.

— Hallå, dykand! — ropade måsen, glad öfver att träffa på en följeslagare.

— God dag, mås, — svarade andhannen och slog ned vid måsens sida, — hur står det till? Och hvad gör du här?

— Jag studerar kvinnofrågan.

— Och har du kommit långt med den? — genmälde dykanden med förbehållsam uppsyn.

— Ja då! Och du, har du redan kilat ifrån dina fruntimmer?

— Jo, vackert kilar man, käre vän, när man blir bortkörd.

— Bortkörd? Jag faller i häpnad. Man hade sagt mig, att andmännen äro så elaka äkta män, att de öfvergifva sina hustrur just i det ögonblick dessa slutat sin värpning.

— Man säger, ja... Man säger så många grofva lögner på de stackars äkta människors rygg.

— Hvad för slag, lögner?

— Åh, de kvinnorna, hvad jag känner dem väl! På vårsidan, när det blir varmt under vingarna på dem, då är det ett jamande så man kan baxnas åt det, men bara älskogstiden väl är öfver, så adjös med er, lymlar! Just en skön lott att vara äkta man! Allt ideelt och upphöjdt i vårt lif är oss förnekadt.

— Men hur tusan kommer det till att de affärda er på det viset i stället för att hafva er kvar som försörjare?

— Hvilken rörande enfald! Så vet då att de ha på förhand provianterat för sin liggtid, att de ej vilja ha någon medkund och att slutligen vår närvaro skulle utsätta dem för faror genom vårt ständiga gående och kommande.

— De äro minsann praktiska, edra fruntimmer!

— Det vill jag lofva. Men, när allt kommer omkring, hvilken förödmjukande ställning för oss! Vet ni, att ett fruntimmer, som är ganska kvickt för resten, har gjort en bra witz genom att sålunda definiera ordet äkta man: »Hannen,» sade hon, »är personifikationen af kvinnans oförmåga att göra ungar själf.»

— Hvilken cynism! Hvilken brutalitet! Kvinnans hannel! Men är det så stäldt med dina äktenskapliga förhållanden?

— Det är likadant öfverallt.

— Är det sant?

— Var viss på det.

— Men hvarför inte hålla dem kort, de för-
mättna?

— Man slår inte fruntimmer.

— Hvarför inte?

— Jo, därför att de äro starkast.

— Starkast?

— Ja, herre. Det fordras mer styrka till att värpa fyra ägg än till att inte värpa något.

Honan rår alltid på hannen, såsom du snart skall få se. Men du får lof att börja dina undersökningar *ab ovo*.

— Hör på, dykand, det är just för uräggets skull som jag har kommit hit.

— Ingenting annat? Jag spisar några millioner sådana till morgonfrukost.

— Ack, jag skulle vara dig mycket tacksam, om du ville skaffa upp ett prof åt mig, för själf känner jag att jag inte orkar dyka.

— Ja, men man kan inte se infusorierna med blotta ögat, och för öfrigt är det ingenting att se. Det är ett ägg, som alldeles ensamt framalstrar sig och rör sig, det är hela saken. Om du däremot har lust att göra bekantskap med en urkvinna, som gör en konst i karlarne . . .

— Ja, det vill jag visst se . . .

— Som du befäller, då.

Sagdt och gjordt. Dykanden störtar sig i hafvet och är om ett ögonblick åter vid måsens sida, där han släpper ned ett litet djur på en klappersten.

— Här ha vi en bläckfisk, ett mycket primitivt djur. Det tjänar till ingenting att fråga detta fruntimmer hur hennes herr man mår.

— Emedan? . . .

— Emedan hon ingen har . . . Hon gör sina ungar själf.

— Alldeles ensam?

— Alldeles ensam! Visa mig den karl, som kan göra det!

— Ack, sådana bedragare! Och den där historien om kvinnan, som utgått ur mannens refben... Har en man satt ihop den?

— En, som är mera än en man: en man i kjolar, en präst. Om du vill stiga upp för evolutionsstegen och på nära håll betrakta människans första skapelse, så har du blott att följa mig.

Dykanden flög i väg, med måsen i hämlarna, och stannade snart vid ett öfversköldt fartygsskrof i en liten hamn.

— Vänta en stund, så skall du få se. — Och anden uppträdde åter som dykare för att efter ett ögonblick komma upp, bärande med sig från kölen ett besynnerligt djur, som liknade en tulpan.

— Se hit, mås! Här har jag en rankfoting af crustacéernas ädla familj. Titta bara: vi se här det svaga könet stort som en tulpan.

— Men det starka könet, då?

— Ack, hvad skapelsens herre beträffar, så kasta en blick på denna mammas rygg! Du ser den lilla börsen, som är fastnaglad därpå.

— Den här lilla kappsäcken, ej större än en knapp?

— Just den. Det är äkta mannen. Ser du, det är inte stort att skryta med för att vara en karl, men det är i alla fall bitar af en äkta man, så trogen som trots någon. Alltså, respekt för damerna!

Fiskmåsen kände sig mäktig generad, när han påminde sig hur han tagit munnen full under diskussionen vid Nitonklipporna.

— Låt oss nu sluta, om möjligt, — sade han. — Så vidt jag inser, måste världen vara upp- och-nervänd, när allt kommer omkring.

— Ganska visst; vet du inte att föremålen afspegla sig omvända innerst i ögat?

— Hvad du är full med vetande! Men för att återkomma till vår stackars äkta man, det är således kvinnan, som har gjort sin make?

— Utan tvifvel — bland Sjötulpanerna! Men fortsättom våra studier.

— Räcker det länge än?

— Framåt, så skall du få se!

Anden uppnådde hafsstranden och slog sina lofvar kring branten, alltjämt åtföljd af måsen.

— Nå se, här ha vi hvad vi behöfva.

Han landade på en hög torra blad, där två sniglar lågo.

— Vill du vara så vänlig och betrakta detta fullkomligt lyckliga äktenskap.

— Det är verkligen ett nöje att få se en frö man.

— Män? Minst af allt! Nej, två män-kvinnor, som sinsemellan hjälpas åt med kärleksbesväret.

— Således en fullständig jämlikhet; ingen delning af det angenäma arbetet.

— En fullständig; här finns det inga hannar, som slå dank.

— Men det är emellertid osedligt, helt och hållet stridande mot naturen, herre.

— Naturen är aldrig osedlig, herre, och naturen gör ingenting stridande mot naturen, fastän hon är ganska invecklad.

— Det är sannerligen ofattligt.

— Hur stor amatör af könet man än är, så nog låter man bli att brösta sig efter sådana erfarenheter. Ser du, man måste vänja sig vid den tanken, att kvinnan är den första och att vi alla utgått ur en moders sköte, innan någon far fanns till. Spindlarna skall i det fallet ge dig nya bevis. Den här stora besten, som hänger i nätetts midt, är honan. Och den här lilla beskedliga prissen, som ser så rädd ut, är friaren eller snarare supplikanten. Stackars skapelsens herre, hvad han ser dum ut! Tyst, han närmar sig. Kvinnan ger honom en sidoblick. Hon tar inte gärna emot besök af den där anemiske kautschuksfiguren. Se nu bara, hur hon störtar sig öfver honom, genomborrar honom, rullar in honom i nätet och suger hans blod!

— O ve, en sådan megära! Sådan Blåskägg i kvinnohamn! Åh, de där historierna, som man sätter i barn!

— Tro inte på några historier, utom oanständiga historier: sanningen är alltid oanständig.

— Det här är ju riktigt amazonernas rike!

— Nej, det ha vi gömt till sist! Se så, framåt nu!

De lyfte, fördjupade sig i den närgränsande skogen och gjorde halt vid en ofantlig myrstack.

— Betäck ditt anlete, dödlige, inför det fullkomliga samhället! — deklamerade dykanden.

— Det fullkomliga samhället? — upprepade måsen.

— Ja, idealstaten, där kvinnorna åter intagit den ställning, som af naturen tillkommer dem.

— Tvi naturen! — utropade med matt röst en liten eländig varelse, som kröp på toppen af myrstacken.

— Ursäkta, min herre, — utlät dykanden sig, — skulle ni vilja vara så god och inviga den här kamraten i ert idealsamhälles organisation; han längtar mycket att få veta något om er.

— Kanske herrn där då vill komma närmare för att kunna höra bättre, ty jag är förbjuden att taga ett steg utom huset...

— Skulle min herre händelsevis inte vara fri? — frågade måsen.

— Inte synnerligen, såsom herrn snart skall kunna döma af min redogörelse. Till en början är idealstaten grundad på arbetets fördelning, och konstitutionen är könlös.

— Ni menar snöpt?

— I det närmaste, enär den härskande klassen utgöres af afkönade honor eller kvinnliga eunucker, som bilda haremsvakten.

— Jaså, har ni sultaner? Man behöfver då bara bli turk...

— Nej, herre, här äro sultaninnorna själfva . . . sultaner, och vi män få endast förrätta makens äktenskapliga arbete.

— Kors för fan! Och den vise Salomo, som har gett oss det ryktbara rådet: »Du lättjefulle, gå och betrakta myrorna, och måtte anblicken af deras flit lända dig till bättring!»

— Den hedersmannen har icke ljugit; ty det går inte att latas, när hvarje kvinna äger ett hundratal gemåler.

— Hvilken afgrund af osedlighet! Och ni, mina herrar, innehar ni ingen syssla, ingen tjänst? Äro ni blott en tropp hållherrar?

— Det är ty värr sant det ni säger; vi arbeta aldrig och aldrig kvinnorna heller. Alla sysslor äro inkräktade af eunuckerna.

— Och har det alltid varit så stäldt?

— Nej då! En evolution har ägt rum i vår stat så väl som annanstädes!

— Just en skön evolution!

— Den är inte alltid skön, i synnerhet när den går bakåt.

— En evolution bakåt? Går inte!

— Jo, efter hvad de lärde säga, blir det mer uppenbart för hvarje dag, så att t. ex. musslan bara är en utveckling bakåt af snigeln, i det att denna förlorat hufvudet, o. s. v. Akta er, mina herrar, för att betrakta hvarje evolution som ett framsteg.

— Nå, jag måtte säga!

— För att ge er en kort historisk öfversikt af vår evolution, må nämnas att styrelsen fordom låg i kvinnornas hand, alldeles som hos er.

— Hos oss?

— Ja, herre, och etymologien bevarar ännu spår däraf: är det kanske en slump att man säger myran, tärnan? Nå väl, kvinnorna regerade och männen styrde: männen utöfvade makten och kvinnorna gäfvo föreskrifterna. Kvinnorna, jag menar honorna, stannade hemma för att vårda ungarna, och männen skickades ut för att anskaffa föda, kriga, taga slafvar och allt sådant samt voro alltjämt sina makors ödmjuke tjänare. Man hade en konung, men han var blott till för syns skull, enär drottningen var försedd med alla medel att göra sin vilja till den gällande, och allt var i proportion därefter. Där hade vi nått kulminationspunkten. Till följd af de ständiga krigen, i hvilka kvinnorna ej togo del, började de genom omåttligt arbete ryggbrutna hannarna att blifva till antalet underlägsna kvinnorna. Öfverflödet på dessa senare medförde uppkomsten af en klass ogifta kvinnor, ett starkt släkte, hvilket var blottadt på alla de känslor, som skulle kunnat motsätta sig deras inträde i det offentliga lifvet. Alltsedan dess duka de urartade männen under i striden, och de ogifta kvinnorna inkräkta alla sysslor, till och med krigets. Efter sitt makt-tillträde började de, som dessutom blifvit på ärftlig väg afkönade, att nedbringa antalet honor genom sådana medel, som äro kända under benämningen

malthusianska, och därifrån härleder sig den nuvarande samhällsförfattningen, den så kallade idealstaten.

Måsen kunde ej låta bli att tänka på fru Gall och den strejk, som utbrutit i deras lilla samhälle vid Genève sjöns strand, då man hörde ett buller inne i myrstacken och en ström af myror plötsligt störtade ut, somliga med vingar, andra vinglösa. Han, som höll det historiska föredraget, hann icke maka sig undan och fick en örfil af en fet eunuck.

Måsen och dykanden flyktade bakom en brakvedsbuske och kunde där i godt mak betrakta det sorgliga skådespel, som tedde sig för deras förbluffade ögon.

Först kommo några tjugotal bevingade honor ut ur stacken, och efter några förberedande åtgärder höjde de sig i solskenet ofvanför toppen af en stor gran. Hvarpå några hundratal likaledes bevingade hannar lämnade sitt fängelse för att fylla sin dystra bestämmelse.

— Detta är bröllopsutflykten, — sade dykanden till förklaring.

Hvad som tilldrog sig ofvanför granen var insvept i själfva det moln, som de små varelserna bildade, och doldt för hvarje dödligt öga, endast utsatt för den alstrande solens blickar.

När en timme förflutit och bröllopet var slutadt, nedstego honorna och trädde åter in i modershuset, hvarest arbeterskorna ryckte af dem vingarna, som hädanefter voro dem till ingen nytta.

— De fallne änglarna fälla oskuldens vingar,
— deklamerade dykanden.

— Och mordänglarna, hvad är det de göra där? — frågade måsen förskräckt, då han såg arbeterskorna kasta sig öfver hannarne, som, utmattade, ej ägde mod att nalkas myrstacken, utan stannade hjälplöst i gräset rundt omkring.

— De göra blodbad på hannarne, som nu blifvit öfverflödiga.

— En sådan oerhörd brutalitet! Komma och säga att kvinnorna äro förslafvade! Det skulle behövas en förening för mannens rättigheter. Stackars män! Jag har fått nog af idealstaten.

— Hvad vill man göra. Det är deras natur.

— Det kan kallas en tillbakaskridande utveckling. Jag hoppas du inte vill neka till att afkönade varelser äro urartade.

— Det lider intet tvifvel att de äro urartade, och det är just en evolution...

— Är urartningen? Nå ja. Lyckligtvis finner man ännu hos de högre djuren skapelsens herrar i bättre villkor.

— Hvar då, om frågan inte är ogrannlaga?

— Jo, hos hönsen, till exempel.

— Ack, tror du att tuppen är en kejsare? Misstag! Se då, hur han följer efter honorna, hur artig han är, när han släpper ifrån sig godbitarna, när han krafisar upp jorden åt damerna. Det är han, som får vara nattvakt, skildtvakt,

fältvaktare. Han är, med ett ord, kvinno-
hällets factotum och kommissionär.

— Du går väl ändå in på att mormonismen
är omoralisk.

— Tycker du då verkligen det är bättre att
ha afkönade kvinnor än befruktade? Jag för
min del tycker hönshuset är bättre än myrstacken.

— Vet du, dykand, att från denna stund
håller jag inte på någondera. Naturen är lika
bräcklig öfverallt. Det är lika så godt att taga
verkligheten sådan den är som att annanstädes
söka efter idealet. God kväll och tack och heder!

— Lycklig resa! Kom nu väl ihåg de lär-
domar, jag har gifvit dig!

Reskamraterna skildes åt, och måsen flög i
väg norr ut. Som det var i solnedgången, brydde
han sig icke om att ge sig ut till hafs, utan
höll långt in åt landsidan. Inemot midnatt hade
månen gått upp, och måsen såg för sina fötter
ett långt ljusstreck, likt två silfvertrådar, slingra
sig från norr till söder. Han följde i höjden
järnbanan, hvars skenor lyste af daggen, i det
han inandades en luft, fylld af orange- och
magnoliablommornas doft, och fick syn på en
stor rundel fullsatt med fläckar af gula bloss.
Det var en stad. Nyfiken på att få veta huru
de tvåhändta varelserna buro sig åt med hänsyn
till täcka könet, gjorde måsen sitt inträde i staden,
hållande sig afsides för att icke utsätta sig för
en närgången uppmärksamhet. Han fick då se
en stor byggnad, upplyst af armstakar med elek-

triskt ljus, ur hvilken en helgdagsklädd hop trädde ut; kvinnfolken främst och männen bak- efter bärande deras schalar.

— Där ha vi mannen-drängen, — grumsade måsen.

Han flög och gömde sig på en takränna. Därifrån kunde han iakttaga dem, där de vandrade åt olika håll. Kvinnfolken gingo där raka som drottningar, och kavaljererna gjorde dem sin kur med hatten i hand, bjödo dem armen på ett förekommande sätt och visade alltjämt led-sagarinnan små omsorger, utan att man kunde upptäcka en enda dam, som gjorde något sådant för en kavaljer.

— Jämlikheten är icke införd här, — yttrade måsen.

Han blickade öfver till ett fönster midt emot, där man hade glömt att fälla ned gardinerna.

En ung kvinna satt där på en hvilsoffa och betraktade med ett kallt, högdraget leende en ung man, som bönfällande böjde knä för henne på en matta.

— Hvad begär han där annat än att hon skall gifva honom det, som hon kommer att sälja åt honom?

Måsen flög upp och steg högt i luften för att kunna upptäcka sin väg mot hemmet.

I månskenet föll honom en stor byggning af hvit marmor i ögonen. Krönt med tornspiror i oändlighet, prydd med tusentals statyer, blom-mor, blad, väderflöjlar och gaflar, erbjöd den en

ojämförlig anblick. Måsen gled ned på sina vingar för att titta på statyerna. Män och kvinnor, ungmör och ålderstigna om hvarandra. Men midt i denna skog af minareter höjde sig en kupol, högre än alla de andra, och däröfver, högst uppe på spiran stod en kvinna af koppar, hvilken vaggade på armarna ett nyfödt barn.

— Ett tempel helgadt åt kvinnokulten, — sade måsen för sig själf. — Denna här är då åtminstone moder. Mycket bra!

I samma ögonblick som måsen beredde sig att draga sina färde, hördes en harmonisk sång ur katedralens djup. Ackorden trängde genom taket, och midt igenom orgelns stormbrus uttalade människoröster ord, som gjorde ett lifligt intryck på den gamle farfarsmåsen. Rösterna sjöngo:

Ave Maria, gratia plena,
Dominus tecum,
Benedicta tu in mulieribus
Et benedictus ventris . . .

— I trots af sin helt idealistiska realism är denna visa, att döma efter allt hvad jag nyss fått lära mig, mycket juste. *Ave mater!* Hell moderskapet!

Och måsen satte i väg, gräpen af en plötslig hemlängtan.

Sedan han passerat Mont Cenis efter en lätt frukost i Annecysjön, återkom han till Genève's hamn på morgonkvisten.

Stor blef hans öfverraskning, då han icke såg till ett grand af sina strejkkamrater. Han flög rundt fjärden utan resultat, genomsnokade vassen vid Coppé, Thononklipporna och Nyon-träskan, men utan framgång. Bittra misstankar började uppstiga i hans själ, då han, åter anländ till Genève's hamn, trodde sig se fru Gall nerhukad på en bjälke vid lastageplatsen Collonge. Hon såg snopen och generad ut och gaf inte vidare akt på resenärens återkomst.

— God dag, frun, — ropade denne på långt håll. — Hur går det med strejken?

Den gamla ändrade knappast ställning och svarade, i det hon såg på sned på honom:

— Så där tämligen. Allihop ha rymt i all stillhet.

— Tillsammans?

— Huller om buller.

— Förbannadt! Och det utan att låta mig ana ett grand!

— Det är rätt åt er, gamla bock!

— Ser ni det, hur mycket ni också predikade mot naturen, så finns den sunna naturen ändå kvar!

— Och den osunda naturen?

— Den finns där också, men kommer i andra rummet. Jag beklagar er af fullaste hjärta, gamla Gall, men en puckelrygg skall aldrig ha rätt att göra propaganda för ryggradskrökning.

Den heliga oxen eller lögnens triumf.

faraonernas land, där brödet var så dyrt och religion fanns i oerhörd myckenhet, där allting var heligt, utom de skattdragande, där den heliga tordyfveln rullade ihop sina heliga träckkulor under den heliga religionens heliga beskydd, där stod en ung fellah en vacker dag, då den heliga Nilen hade afsatt sitt helgade slam vid foten af de vajande palmträden, och åsåg den fröjdefulla förrättning, genom hvilken tjuren Alexander var i färd med att fortplanta sitt släkte, omedveten om de trettio sekel, som från toppen af pyramiderna kastade sina historiska blickar på hans vårarbete.

Då höjer sig ett rödt sandmoln vid norra horisonten, och en rad af kamelhufvuden stiger småningom öfver den dallrande ökenytan, närmar

sig, tilltar i storlek, och fellahn kastar sig rädd till marken framför Osiris' tre präster med deras andeliga följe.

Prästerna stiga af kamelerna utan att fästa någon uppmärksamhet vid fellahn, som ligger där framstupa.

Den obändige tjuren har nämligen dragit till sig de andeliga herrarnes nyfikna blickar. De gå närmare och undersöka det eldiga djuret från topp till tå, nypa honom i sidorna, titta honom i munnen, och plötsligt kommer en skälfning öfver dem, de falla på knä samt ta upp en psalm.

När tjuren hade fullgjort sin plikt mot det kommande släktet, nosade han på sina oförmodade tillbedjare, hvarefter han vände sig om och strök dem sakta om ansiktet med svansen.

Men sedan de goda prästerna väl kommit på fötter igen, riktade de sitt tal till den stackars fellahn, som inte mer visste hvar han var hemma.

— Lycklige dödlige, under dina orena händer har solen låtit oxen Apis födas och växa upp, Osiris' ettusensextionde inkarnation.

— Herrarne borde hellre kalla honom Alexander, — genmälde den förbluffade fellahn.

— Tig, ditt ärkenöt, din tjur är märkt af månen på pannan, han har tecknen på sidorna och tordyfveln under tungan. Han är son af solen.

— Nej, visst inte, käre herrar, hans far var byns beskällare.

— Bort härifrån, din padda, — skreko prästerna ursinniga, — från och med detta ögonblick tillhör tjuren ej längre dig, i kraft af Memfis' prästerliga lag.

Förgäfves sökte den stackars fellahn göra invändningar mot detta ingrepp i den enskilda äganderätten. Prästerna gjorde sitt bästa för att upplysa hans klena fattningsgåfva, men de kunde omöjligt få honom att begripa, att tjuren var en gud, och de ålade honom till slut en obrottslig tystnad angående nötkreaturets härkomst samt voro ej sena att föra bort det med sig.

* * *

Apis' tempel belystes af morgonsolens strålar och företedde en ojämförlig anblick, som verkade förkrossande och hemlighetsfull på de oinvigda, men snarare löjlig på de invigda, som förstodo att tyda dess tecken, hvilka ej betecknade någonting.

En flock bondkvinnor hade samlat sig framför den stora pylonen och afvaktade det ögonblick, då porten skulle öppnas och man skulle befria dem från deras mjölkbyttor, som de burit dit för den så kallade nyfödde gudens räkning.

Ändtligen hördes från templets inre det dystra ljudet af ett horn, och en liten lucka öppnades på den stora porten. Byttorna mot-

togos af osynliga händer, och luckan tillslöts igen.

Men inne i templet, i det allraheligaste, stod tjuren Alexander i sin cell och tuggade på en hötapp, sneglande på det lägre prästerskapet, som var i farten med att kärna smör till honungskakorna, hvilka det högre prästerskapet ville hafva godheten att förtära å guden Apis' vägnar.

— Mjölken börjar bli sämre, — utlät sig en.

— Den tilltagande otron! — genmälde en annan.

— Vill du maka på dig, din dubbelåsna, — skrek en tredje, i färd med att rykta tjuren, och lät sina ord åtföljas af en spark i bringan.

— Det går bakut med religionen, — återtog den förste.

— Åt fanders med religionerna, när affärerna inte längre gå.

— Ja, men det behöfs i alla fall en religion för folket! Och så gärna då den här som någon annan.

— Vänd på dig, din krake, — hördes åter från tjurskötaren, som gick på med att rykta, — i morgon skall du spela den käre guden, så att fan tar församlingen.

Och allt prästerskapet föll i skratt, ett hejdöst, uppriktigt skratt, sådant som ett upplyst prästerskap så bra förstår sig på.

Dagen därpå, till hvilken festen var utsatt, blef guden Apis, öfverhöljd med guirlander och

blomsterkransar och omlindad med sidenband samt, företrädd af en skara barn och musikanter, förd i festligt tåg rundt kring templet för att mottaga folkets hyllning.

Allt gick så bra som helst, och ingenting störde glädjen under de första halftimmarna. Men den elaka slumpen fogade så att den stackars Alexanders före detta ägare, som reds af bekymmer för skatten, samma morgon hade fört sin ko till stadens torg för att sälja den. Och hon stod ännu där, när festtåget kom framböljande från en angränsande gata och förde till hennes sida maken, från hvilken hon hade varit skild till säng och säte under så många månader. Denne, som efter sitt tvungna gräsänklingstånd kände otroliga krafter hos sig och nu lockades af den särskilda lukten hos sin forna äkta hälft, lät, glömsk af de plikter, hans egenskap af gud ålade honom, sin gudarol falla, kastade sina vaktare till marken och rusade till sin makas möte.

Situationen blef allvarsam, och man måste om möjligt rädda den. Olyckligt nog för prästerna var fellahns glädje öfver att återfinna sin tjur alltför stor för att kunna hejda sig, och denne, som ej längre visste till sig, började ropa:

— Ack, du min stackars Alexander, hvad jag har saknat dig!

Men prästerna voro färdiga med sin gensaga:

— Han hädar! Död åt helgerånaren!

Fellahn, som i ett nu mörbultades af den ursinniga hopen, togs om hand af polisen och drogs inför rätta. Ålagd att säga sanningen, vidhöll fellahn ståndaktigt, att oxen tillhörde honom och att den under namnet Alexander hade tjänstgjort som kommunaltjur i hans by.

Men det gällde ej nu att konstatera faktum; fellahn hade bara att försvara sig mot anklagelsen:

— Har du eller har du icke hädat den helige oxen genom att kalla honom för Alexander?

— Visst har jag kallat honom för Alexander, eftersom . . .

— Nog! Du har kallat honom Alexander.

— Eftersom . . . det är sanning.

— Man får inte säga sanningen.

— Skall man ljuga, då?

— Man säger inte ljuga; man begagnar uttrycket: respektera andras åsikter.

— Hvilka andra?

— Det vet du väl . . . sin nästa . . . alla människor.

— I så fall, vördige domare, värdes respektera min åsikt om tjuren och lämna mig i fred!

— Men, ditt dumhufvud, de andra, det är inte du, begriper du.

— Ja, jag begriper, de andra, det är alla utom fellahn.

— Är det kanske du som skall förhöra mig? Gå din väg; prästerna få förfara med dig efter godtfinnande.

Förd till Osiris' tempel, fann fellahn öfversteprästen mera mottaglig för skäl än han vågat hoppas.

Det var utan allt tvifvel tjuren Alexander, det ville han inte bestrida, men man fick inte säga det, emedan . . . alltnog . . . då nu en gång samhället var bygdt på tysta öfverenskommelser, det vore alldeles nödvändigt att respektera andras åsikter.

— Men hvarför, i himlens namn, inte respektera fellahns öfvertygelser, då ju han också var en annan i förhållande till hopen.

Öfversteprästen, en hederlig man med hjärtat på rätta stället, kände sig trött vid alla tjufknepen och rörd af fellahns okonstlade syn på saken. Han fann nu tillfället gynnsamt att föreslå reformer, och sedan han rådgjort med alla sina ämbetsbröder, insläppte han i förhallen folket, som stod skockadt framför pylonerna, och med ornaten bortlagd steg han, klädd i en borgerlig tunika, upp till altaret för att tala till hopen.

— Mina barn, — började han.

Men bland det häpna folket, som ej mer kände igen honom, uppstod en rörelse.

— Mina barn, — utropade öfversteprästen, — dräkten gör ej mannen. Ser ni inte, mina vänner, att det är jag, Osiris' öfverstepräst!

Hopen började mumla.

— Nåväl, mina barn, stunden är nu kommen att inviga er i de heliga mysterierna. Blifven icke rädde! Jag är bara en simpel dödlig som

ni alla, och för att lugna er har jag nu aflagt den fotsida klädnaden. Ni har tagit tjuren, sinnebilderna på den allbefruktande solen, för guden själf.

Och vändande sig till prästerna, fortfor han:
— Dragen undan förlåten från förhallen!

Hopen, som aldrig hade sett templets inre, kastade sig på knä för sfinx- och Osiris-bilderna, som skymtades mellan de halföppna förhängena.

Ingen vågade titta dit.

— Stån upp, — ljungade prästen, — seså, stån upp! Och dragen nu undan det andra förhänget!

Förhänget höjdes. Och för folkets bestörta ögon uppenbarade sig ett helt vanligt stall i templets bakgrund, och där låg den helige oxen helt ogeneradt och idislade.

— Vi se här tjuren Alexander, — ropade prästen, — ni tror att det är en gud, och ändå är det bara ett stackars nötkreatur, eller hur fellah?

Men då höjdes ett förfärligt anskri, och midt ibland allt det förvirrade larmet utbrast en kvinnoröst:

— Tempelskändare! Ned med hädaren, lögnaren!

Och på mindre än en minut var öfversteprästen strypt af kvinnorna, utsläpad och kastad i en brunn.

Och samma behandling vederfors fellahn, som hade skändat den heliga lögnen.

Men prästerna funno lämpligast att nedfälla förhängena och togo sin tillflykt till det allra heligaste, hvarest de forforo med sin heliga boskapsskötsel och allt framgent ägnade sitt lif åt dyrkan af det enda saliggörande misstaget.

Fullblod.

tanför trädgårdsplanket stod den väldiga nyponbusken med sina tusentals kvistar, böjliga som florettklingor af smidt stål, och öfverhöljda med röda nypon.

Från sin anspråkslösa vrå kunde han kasta en blick in i trädgårdsmästarens planteringar. Där fanns det också rosenbuskar, men af helt andra slag.

Små, ynkliga buskar, inte högre än vattenkannan. Och somliga af dessa bräckliga varelser voro svärtade af frosten, som drabbat dem just när de skulle gått i frukt, andra, och det de flesta, voro ofruktsamma, af en alltför fin ras för att äga könskraft, och gån endast halfutslagna knoppar samt ofullgångna foster. Han hade sett dem alla förra sommaren, hur de kråmade sig

på rabatterna med sina röda, gula, hvita grannlåtsblommor; men hvad de nu hängde och slokade och sågo eländiga ut! Trädgårdsmästaren var nog inte glad, när han såg dessa välboreheter stå där som hoppackade trasor.

— Usch, sådana blodlösa ena; här måste skaffas friskt blod.

Och trädgårdsmästaren till att plocka nypon på den vilda busken och så dem i en bänk.

Den gamla busken kände sig mycket smickrad öfver att ha väluppfostrade barn och glädde sig i förväg öfver den lysande lott som förestod dem, vårdade med trägen omsorg i striden för tillvaron.

Strax vid vårens ankomst börja de unga nyponskotten växa i höjden, rosiga och feta af den läckra kosten, som bestods i trädgården. Modern betraktar dem med stolthet, och de små vilda syskonen, som stodo bland gråstenar på sandig mark, se på dem med en viss afund.

På två somrar växa de lika mycket som de vilda på fyra, skjutande sina stammar rakt i höjden likt rottingar.

Den tredje våren besöker trädgårdsmästaren sin plantskola. Försedd med en spade, gräfver han upp alla nyponbuskarne och kastar de svaga i en hög, där de få ligga och dö med rötterna blödande under solens sting. De starka slås in i halm för att forslas till järnvägsstationen, utom två, som han behåller och omedelbarligen planterar i en bänk.

Efter detta blodbad, som moderbusken har åsett med klappande hjärta, drar trädgårdsmästaren sin knif, afskär en af de unga plantorna jäms med marken, så att ingenting syns däraf, och den andra strax ofvanför förgreningen, så att endast en helt naken tapp däraf sitter kvar. När detta är gjordt, ympar han. På den första fäster han en ympkvist under jordytan, på den andra vildstammen en högst i toppen.

Med tiden växa såren ihop. Safven stiger genom de kraftiga rötternas arbete, knopparne svälla och brista, och parasitkvistarne fröjdas åt sin nya tillvaro på bekostnad af de olyckliga, som »nära dem med sitt blod». Och trädgårdsmästaren är jämt på lur med sin knif för att beskära dem, när de vilja ge vika för sin obändiga natur.

— Är ni nöjda nu, olyckliga barn, — ropar modern i förtviflan, — sedan ni kommit i fint sällskap? Har ni fått nog af äran att bära på ryggen sådana oduglingar, som äro oförmögna att göra sina ungar själfva.

Och syskonen flina:

— Man roar sig bra i fina världen, inte sant? En riktig kvastkäpp är du. Och titta på den andra, som har satt sitt ljus under en skäpp!

Och under jorden utstöter en svag röst sitt ångestskri:

— Du adelsman där uppe, jag får arbeta här nere utan att skåda solen, och du äter upp

mina safter och du skördar äran. Släpp mig bara lös, så får du se hvem som blir segrare!

Men trädgårdsmästaren är jämt till hands med sin knif. Så snart han får syn på ett »oäkta» skott, skär han af det. Och de »äkta» skotten växa och breda ut sina blommande grenar i solskenet; och fruntimren trippa i rad på trädgårdsgången och upphäfvva små rop af beundran öfver rosorna.

Det är i juli månad. Trädgårdsmästaren syns inte till. Man hör inte mer sanden knarra under hans träskor. Följande dag inställer han sig ej, och ej heller hans knif. Fönsterluckorna på hans boställe förbli stängda, och en lukt af dekokter sprider sig för hvar gång som dörren öppnas för läkaren.

Trädgårdsmästaren ligger sjuk.

— Nu ha vi jämt spel, — ropa de underkufvade vildstammarne. — Nu är timmen inne för jämlikhetsstriden, utan knif!

— Hämnens timme, — svara adelsmännen.

— Eller upprättelsens, om ni så vill.

Och vildstammarne till att skjuta upp. De arbeta natt och dag. De sticka upp, de krypa, de stiga i höjden, de stiga tills de taga bort ljuset för de »äkta» och förtära själfva hvad deras trägna arbete inbringar dem, och adelsmännen, som bli satta på svältkost, börja att göra resan utföre.

— Ned med blodsugarne, ned med deras knifvadöme!

Och blodsugarne gå under af brist på näring, då de icke förmå att själfva nära sig.

Och deras blad torka bort, förkväfda af de lifskraftiga arbetarne, deras knoppar vissna, och deras kvistar höljas med larver, som äta dem liksom lössen gjorde med barnamördaren och tyrannen Herodes.

Nyponbuskarne njuta af lifsglädjen och hölja sig med blommor, enkla, men kraftiga, utrustade med allt som de andra saknade. De fira bröllop i solsken och månljus, de taga emot besök af fjärilar och guldbaggar, och deras små underlif börja svälla ut, då en vacker dag — fönsterluckorna på bostället åter öppnas, dekoktlukten upphör och sanden å nyo börjar gnissla under trädgårdsmästarns träschor, som kommer dit, med sin knif som alltid.

— Ha, sådana förrädare, — utropade han, — de ha tagit hämnd, de ha mördat de stackars rosorna.

— De ha begagnat sin rätt att lefva, de ha ätit sitt eget bröd, och de ha visst inte mördat de stackars rosorna, utan de ha med eller mot sin vilja framkallat de rike mördarnas död, och allt detta utan knif.

Så mumlade den olyckliga nyponbusken, som medelst ett enda snitt af knifven fann sig å nyo försatt i sin underjordiska källare, där han endast har att vänta på trädgårdsmästarns nästa sjukdom eller, bättre, afskaffandet af knifvens herravälde.

Naturligt urval.

Läggklockan i laboratoriet har slagit, och kemisten tar af sig sin smutsiga blus, tvättar händerna och går att äta middag.

Den stora salen blir skum, men gatlyktan kastar ett svagt skimmer in i laboratoriet, där glasburkarne, som innesluta så många fientliga, vänskapliga, och indifferent ämnen, lysa på sina hyllor.

Spöktimmen är inne.

Guldet, denne konung, egoist och ungarl af grundsats, hvilken icke blandar sitt blod med de gemenes, hvilken är härskare genom sin skönhet, icke genom styrkans makt, icke öfverlämnar sig åt älskog annat än tillfälligtvis, och då alltid räcker handen endast åt den starkaste, åt *kloren*.

Kloren, allt gift folks stora fasa, han som jagar bort de förtviflade männen ur deras äkta sängar, svartsjuk på allt och alla, gulgrön i hyn, alltid hågad att öfvergifva sin lagliga hustru vätet, för att taga sig en annan.

Färnet, en gammal demokrat, trogen älskare till *syret*, en stackars sköka, som alltid skall vara beredd till de gröfsta smekningar. *Kolsyran*, en skjutshäst, som kommer och går, inlåter sig i tygellösa förbindelser till höger och vänster, bryter, återknyter, försvinner som en rök.

Propparne flyga ur burkarne, och det kärliga kriget är förklaradt, striden om honan utspinner sig, och urvalet är i färd att åvägabringas enligt naturens lagar — utan proppar.

Kolsyra och natron ha lefvat i äktenskap, lyckliga och förälskade som turturdufvor, och under årtal har ingenting stört deras ro.

Men hon, dårad kanske af de farliga teorier, som nu för tiden äro gängse, börjar finna det instängda lifvet tråkigt, till och med gammalmodigt.

Hon kom nog bra öfverens med sin man, men hon ville ej längre finna sig i att lefva haremslif och envisades att komma ut i världen.

Den stackars kolsyran, som hyste fruktan för att väcka den björn, som sofver, och var svartsjuk om sin lycka, kunde icke förmås erkänna att deras bo var ett harem för henne mera än för honom, då de voro inlåsta där bägge två. Men hustrun förstod att narra honom med

sig ut, så att just denna afton skulle de gå och ta sig ett bad.

— Du får medgifva, kära vän, — invände den svartsjuka mannen, — att detta skall se ut som ett själfmord. Hvarför utsätta sig för denna utsväfvande världens faror, och det till i badet? Alla damer i antiken och i nyare tid ha blifvit öfverraskade i badet: Susanna, Diana, Leda, Batseba, och alla de andra.

Men natron var på sin kant.

— Är du svartsjuk? — genmälde hon.

— Ja, det är jag, min pulla, svartsjuk af bara djäfvulen.

Alla invändningar från kolsyrans sida voro fruktlösa.

De gåfvo sig af.

Olyckligtvis hade kemisten lämnat öppen en kolf, i hvilken det fanns en lösning af vinsyra.

Våra bägge äkta makar stannade omisständigt vid kanten af detta käril, hvars innehåll såg så klart och oskyldigt ut.

— Här ha vi hvad vi behöfva, — ropade natron.

Ett, tu, tre, döko de hufvudstupa ner i de vågor, där den okända faran lurade.

Vinsyran, som kittlades i sidorna af den älskogstrånande natron, kastade sig öfver henne och höljde henne med otuktiga kyssar.

Natron lät saken hafva sin gång. Men kolsyran skriker i fullt raseri:

— Akta dig, förrädare! Släpp, eller jag slår dig sönder och samman! Ack, min älskade natron, kom hit till mig, min sköna! Släpp henne, ditt fån! Jag älskar henne, begriper du, jag älskar henne.

— Det tror jag nog, herre, — svarade den tygellösa vinsyran, — ni älskar henne, utan tvifvel, men inte så högt som jag.

Och kolsyran, som utan eget förvållande utdrifvits ur sitt äktenskapsparadis, går bort gråtande och stänker omkring sig som pärlor vattnet, hvilket råkat i svallning af de två kärlekssjudandes våldsamma omfamningar.

— Det starka är det sköna värdt, — tröstar segraren honom.

Den olycklige afdankade gemålen slår fortfarande sina lofvar kring kolfven för att afvakta den stund, då en hämnare skall uppenbara sig i egenskap af den ännu starkare.

Det dröjer ej länge innan han midt under de galna skratten och vattnets plaskande varsnar ankomsten af den unge klorväte, den vilda, påflugna sällen, de gifta männens förskräckelse och fruarnas sällhet.

Denne har sedan någon tid blifvit betagen i den tjusande natrons fägring, men intet tillfälle till förklaring har erbjudit sig för honom. I det han stannar på kanten af kolfven, skiftar hans anlete färg; han blir alldeles blek vid åsynen af de badande och skakas som af en frossa.

— Bort med dig, — utropar han, — bort, din liderliga sälle! Du mättar dig med min kärlek, som jag har bevarat ren för mitt bröllop.

— Så mycket ledsammare för dig då, att jag har begagnat rätten till första natten.

— Och du, o natron, om du hade känt huru oegennyttiga mina känslor äro.

— Jag känner bara egennyttiga känslor, — genmälde den realistiska natron.

— Jaså, då känner du inte mig. Men undan med dig nu bara, ditt djur där, annars sparkar jag ut dig ur din äkta säng!

Hvarpå han kastar sig midt in i striden och brukar sina näfvar mot vinsyran, hvilken sjunker till botten utan ett ljud.

Klorväte behåller fältet och slår sig ner som äkta man. Efter de första brinnande omfamningarna känner han sig en smula medtagen. Det är alldeles som om natron hade stulit från honom hans vildsinta styrka; han blir så foglig, så neutraliserad, att man inte kan känna igen honom.

— Där ser man den sanna kärlekens kraft, — menar natron, som själf äfven blifvit mindre frän.

Men klorväte känner sig fortfarande bortkommen. Det är ännu han, men ändå en annan. Alla hans medfödda egenskaper ha blandat sig med hustruns så, att han ej längre kan skilja på mitt och ditt.

— Två kroppar, en själ, — deklamerar natron.

Men klorvätesyran saknar sitt eget jag, och natron ser icke något skäl därtill, och den svartsjuka vinsyran kan ej låta bli att skratta i mjugg, när han tittar på den stukade egoisten.

— Där ser du, gosse lilla, — finar han, — hur hustrun klipper naglarna på dig, och du, flicka lilla, hur en make förstår att hyfla bort kvistarna. Det är ändå en vis inrättning, det där äktenskapet: en skola för hustrurna liksom för männen.

Dagen därpå, när kemisten visar fram kolfven, som innehåller klornatrium, förklarar han för sina åhörare den kemiska föreningens fenomen.

— Vi se, mine herrar, två giftiga kroppar, klor och natrium, de mest motsatta som finnas; de söka hvarandra som två älskande, de tillbakastöta hvarandra för att därefter förenas till en enda tillvaro; de förlora då sina giftiga egenskaper, och i det de för framtiden aflägga sin skadliga egoism, bilda de blott en enda varelse, känd och eftersökt af alla på grund af sina välgörande egenskaper, och sålunda få vi koksaltet, i det att klorvätet förlorat sitt väte och natron aflämnat sitt syre. Säga att den kemiska föreningen icke liknar den äktenskapliga förbindelsen, vore att göra naturen orätt. Så står det till, mina herrar!

Huru prästen, som trodde på Gud, blir
omvänd genom biens klyftighet och
dör, i skötet af sin familj, i den
sanna ateistiska tron.

Det var en gång en präst, som trodde
på Gud, ett förtretligt fall, som dock
ej är alldeles ovanligt i kristna kyrkan.

Så hade emellertid icke alltid
varit förhållandet, ty i sin ungdom
hade han insupit riktiga begrepp om
de yttersta tingen, tack vare den
uppfostran, hans fromt gudsförnekande moder
gifvit honom. Till all olycka hade den unge
mannen, inslungad i ungdomsålderns stormar,
råkat i dåligt sällskap, som snart bestal honom
på hans barnsliga tro. Så att han, hunnen till
mogen ålder, befanns vara en hängifven teist
och färdig att taga prästrocken, till sin mors
djupa bedröfvelse.

Strängt taget var den unge mannen icke inskränkt, långt därifrån, och han tog aldrig sin tillflykt till heliga eller världsliga böcker för att därur hämta bevis för Guds tillvaro; han hade funnit det ojäfaktigaste intyg på denna uti naturens fullkomlighet, hvilken uppenbarade sig framförallt i djurens instinkt. Den unge pastorn har slagit sig på biskötsel, och alla biskötare blifva till följd af binas dåliga inflytande teister, en allvarsam sak, hvars fördärfliga följder väckt uppmärksamhet hos anti-teisterna, hvilka gjort sitt bästa för att genom skyddstullar undertrycka bien.

— Skådom, mina barn, — så brukade pastorn afsluta sina ständiga predikningar öfver Guds tillvaro, — skådom till exempel bien (de enda djur han hade studerat); hvem har väl lärt dem att göra dessa underbara honungskakor? Är det jag? Min piga? Min gamle trädgårdsmästare Jack? Nej, tusen gånger nej! Vore det tänkbart att, om vi skulle komma att träffa bin i himmelen (något som jag hoppas), vore det tänkbart att dessa bin icke skulle kunna frambringa honung? Nej, tusen gånger nej! Alldenstund, af det enkla skälet att Guds lagar äro eviga. Ryck bort vingarna på dem, nyp af fötterna, slit sönder tungan på dem, de skola ändå frambringa honung trots allt. Under alla omständigheter, i alla klimat skola bien bibehålla sin instinkt att samla honung. Det är orubbligen deras natur, inplantad genom Guds, den oföränderliges, den allsmåktiges höga vilja. Amen.

En vacker dag beordras vår unge pastor till kolonierna såsom skeppspräst, och hans bestämmelseort visar sig vara Martinique i Västindien.

Den långa resan till tropikerna förfärade icke den käcke prästen, men hvad som gjorde honom tung om hjärtat, det var bien. Hur skulle han, beröfvad sina bevis på Guds existens, komma någon vart med de ateistiske negrerna?

Efter åtskilligt funderande fattade han ett raskt beslut och tog med sig sina kära honungsalstrandelandsmän.

Vi se honom äntligen lyckligt och väl anländ till Martinique, där han lämnar sina flygfän i vård hos en neger, en solid ateist. Denne, som var mycket nyfiken och mycket samvetsgrann samt nitisk i hvad han hade för händer, hittade på att taga bien ett och ett i vingarna för att räkna dem, hvilket endast tjänade till att omvända den lättrogne negern till tron på en djäfvul, ja mer än så, på tusen djäfflar.

Skeppsprästen skyndade till vid sin svarte broders hejdlösa skrik och bjöd honom den tröstegrunden att bina fått sin gadd genom Guds vilja, något som väsentligt stadgade negerns svaga tro på en elak Gud kallad djäfvulen. Alla de andra svarte kolonisterna, som gjorde åtskilliga försök att äta »sockerflugorna», voro snara att med bifall hälsa den nya djäfvulsläran, och det var förgäfvets som den gode pastorn sökte inlägga protest däremot.

Så långt hade man kommit, när hösten inbröt. Honungsskörden inbragte endast obetydligt åt pastorn, man visste inte riktigt hvarför.

På det hela taget gaf den gode pastorn insteg hos sig åt en sötsur känsla gent emot dessa folkförförare, som togo sig för att göra ingenting och alltmera utbredde den förbannade tron på djäfvulen.

Vintern går förbi utan regn och snö. Den gode pastorn ligger i sin hängmatta, som är fäst vid två palmträd, och låter en dopklädd svart syster fläkta svalka åt sig, medan han begrundar spörsmålet om Guds tillvaro. »En gud för de druckne», det kan man förstå; men för bin och negrer — det tål att tänka på. Och han reflekterade, i det han kastade blickar fulla af sympati och medömkan på negressen, hvilken var blottad — på allt begrepp om den förste mannens fall.

Så förgick vintern, våren och sommaren, alltunder det bien fortsatte att fördärfva negrernas arma själar. När hösten inträdt, var pastorn icke litet nyfiken på att få veta hur bien hade burit sig åt med vinterförråden. En vacker dag skred han till verket med tillhjälp af Cæsar, bikupvaktaren, och skulle till att skatta kuporna.

Döm om hans förvåning, då han inte såg till ett grand honung.

Hans första misstanke föll på Cæsar.

— Har du ätit upp honungen, ditt nöt, — utropade han.

— Nej, massa; nigger inte äta flugträck.

— Du menar honung.

— Det som flugorna träcka, ja, massa. Kristianerna vara koprofager, nigger inte.

— Det är inte gödsel, det är deras vintermat.

— Hos oss inte finnas någon vinter.

— Det är sant, du har fullkomligt rätt, men bien äro i alla fall tvungna att samla honung, eftersom det är deras instinkt, begriper du, Guds vilja, med ett ord.

— Gud ha viljat att flugorna om vintern äta opp det de träcka om sommaren? Inte kunna begripa det, massa!

— Men, din dumskalle, de måste i alla fall hopsamla — hvad du vill kalla det för. Om det finns en Gud i himmelen, så ske hans vilje!

— Ja men, helige fader, flugornas vilja då?

— Åh, kom inte och tala om att djuren kan ha någon vilja.

— Hvarför inte det då, broder? Och hvarför samla för vintern, när man har sockerrör hela året om! Inte vara några dummingar, de där smådjuren.

Det blef mörkt för prästens förnuft. Kunde det vara så att bien verkligen lagt märke till att de ej längre behöfde förråd för den kallare årstiden, emedan sockerrören alltid funnos att tillgå?

Förfärliga tvifvel fingo makt med prästens själ. Om bien kunde tänka, voro oförhindrade

att draga slutsatser, att ändra de eviga rådslagen efter godtfinnande, hvart tog då instinkt och försyn vägen? Bragt till förtviflan och full af vedervilja mot dessa lättingar till bin, tog han sig en dag i vredesmod före att slå sönder kuporna. Bien, som blefvo ursinniga att utdrifvas på detta sätt, störtade sig massvis på prästen, som ej mera var stridsduglig, utan till slut dukade under och måste intaga sängen.

Under lidandets långa nätter fick han tid till ånger öfver sin tro på en irrlära, och vårdad af sin moder, hvars fromma åsikter hade hållit sig oberörda af den vidskepliga teismen, gaf han upp andan i hennes famn, återvunnen åt sin barndomstro, i det han högt bekände sig till den sanna, ateistiska religionen, till stor glädje för sina svarta församlingsmedlemmar, hvilka lidit så svårt af de nålhvassa bevisen på Guds tillvaro.

Äganderätten.

En vacker hasselbuske stod in i hagen. Nötterna voro mogna, när en ekorre kom dit, en strålande augustidag.

— Det här är min hasselbuske, — sade han för sig själf och hoppade upp på en gren för att pröfva sina tänder på de läckra frukterna.

— Bort härifrån, din tjuf! — hördes en svag stämma inifrån busken.

— Werda? — ropade ekorren och tittade än hit, än dit.

Snart hade han upptäckt en hasselmus vid buskens fot.

— Vill du lunka din väg och lämna mina nötter i fred, — återtog hasselmusen.

— Dina nötter, — flinade ekorren och angrep nötterna allt hvad han orkade, utan att genera sig.

— Låt vara, tjuf där!

— Med hvad rätt, om jag får fråga, tillhör den här busken dig?

— I kraft af *jus primi venientis*, den förstkommandes rätt, om du så vill.

— Mycket bra, min herre, och jag tillägnar mig den i kraft af *jus primi occupantis*, den först besittningstagandes rätt. Styrkan går före rätten. Jag är starkast, alltså har jag företräde framför dig, ser du!

— Hvad har ni där att göra, — pladdrade nötskrikan, ditlockad af bullret. — Låt bli mina nötter, annars ska du få se på annat.

— Ursäkta, min herre, — svarade ekorren genast, — men det är jag som nyss har upptäckt den här busken.

— Att du har upptäckt min buske, det tror jag nog, men med hvad rätt har du bemäktigat dig den?

— Jag har tagit den i kraft af . . .

— Du har helt enkelt tagit den. Och nu kommer jag och tar igen den.

I samma ögonblick nötskrikan skall störta lös på ekorren faller ett tätt stenregn ned öfver de stridande, som få brådt att kila undan.

— Så'na rackare, — skreko pojkarne, som kommit dit för att samla nötter, — nu få de ingenting för sitt besvär.

Och gossarne började plocka nötter i sina mössor.

— Jag tror man har roligt bakom buskarna, — brummade arrendatorn, som nu uppträdde på skådeplatsen. — Tillåt, herrar tjufvar, att jag gör det hett om öronen på er, så att edra åsikter om den enskilda äganderätten inte må komma på villospår.

— Vackra spön, de där, — afbröt honom korpralen, som kommit dit med patrullen, och drog sin huggare, — just hvad vi behöfva till fascinerna.

— Stopp där, — invände arrendatorn.

— Är ni möjligen egendomsägaren? — frågar korpralen. — Nej, det är ni inte! Håll då munnen!

— Men jag är arrendatorn.

— Än se'n då! Ni har inte själf rätt till att skära af den där hasselbusken, men det har jag.

— Skulle lagarna om äganderätt kanske vara upphäfda? — frågade arrendatorn.

— För den här gången, min gode man; under vapnen tiga lagarna, och om ni vill följa med mig till egendoms herrn, skall jag visa honom rekvisitionsordern. Här är den.

De gå; men knappt äro de borta, förrän en järnvägsnivellör uppträder i spetsen för en flock arbetare.

Han ställer upp sitt vattenpass, gör beräkningar, tar sikte, skrifver anteckningar och fördelar arbetena.

— Hugg bort busken där, till en början, — säger han.

Sagdt och gjordt.

— Med hvilken rätt tillåter ni er att göra skogsåverkan, — frågar egendoms herrn, som kommit till platsen.

— I kraft af expropriationslagen.

— Godt, min herre. Var så god.

Och egendoms herrn går, nöjd med denna förklaring.

— Lagligt ingrepp i den enskilda äganderätten, det där, — säger korpralen.

— Med den sistkommandes rätt, — utbrister arrendatorn.

— Nu ska vi skynda oss att exproprierä nötterna, — mumla pojkarna.

— Jag gör rekvisition, — pladdrar nötskrikan.

— Kom nu och säg att det finns någon äganderätt, — piper hasselmusen.

Blygsamhet och kyla.

— sch, mamma, — ropade rip-ungen, då hon från dalen kom upp igen på fjälltoppen, — därnere är det fåglar som visar sina ben.

— Dåligt sällskap för unga flickor, — sade modern och for med näbben öfver sin hvita byx, som gick ända ned på klorna. — Men hvilka äro dessa fräcka varelser? — frågade hon.

— Sannerligen jag det vet, — svarade ungen.

Modern ville bege sig dit ned för att ta reda på saken. Hon kröp genom ljungen och kråkriset och kom till en björkdunge. Där satt en flock raphöns nerhukad, hvilken hade förvillat sig dit från slättlandets mejade fält. Och alla hade de fotlederna nakna så som skaparen gjort dem.

— Hvarifrån kommer ni, fördärfvade varelser? — ropade ripmamman.

— Jo, vi kommer från Södern, där det är för varmt att gå i benkläder, — svarade en raphöna.

— Laga er då i väg till Södern, och det fort! Vi vill inte veta af edra sydländska seder i vårt kyska land.

— Jo vackert äro ni kyska i era byxor, — inföll raphönan.

— Jaha, min fru, vi ha ännu inte förlorat den naturliga blygsamhetskänslan.

— Prat, — genmälde raphönan, — det är inte af blygsamhet som ni anlagt byxor, det är bara för kylan.

Och alla raphönsen uppstämde i korus:

— Det är inte af blygsamhet, det är bara för kylan.

Fosterlandsvännerna.

Börsbärsträden stå i blom, och gäddan spritter i den lilla vikens vass. Den unge äkta mannen sitter på förstugubron till bondstugan, som han hyrt för sommaren. Frigjord från löskrage och manschetter, ställer han i ordning sitt metspö, under det han inandas den friska majluften, blandad med doften från en tobakspipa.

Hans unga hustru håller på att packa upp kappsäckarna, och barnen leka i trädgården, där tulpaner och narcisser nyss slagit ut.

— Skulle tro det är skönt att vara på landet! — utropar mannen. — Hvad jag afskyr staden.

Och han pekar åt de rökiga dunster, som äro lägrade vid horisonten åt det håll där staden ligger långt i fjärran.

— Och bara hösten har kommit, afskyr du landet och sjunger stadens lof, — svarar hustrun.

— Du vill säga att det är en temperaturfråga.

— Ja, hvarför inte.

Men barnen komma springande och skrika med full hals:

— Svalorna, svalorna, där komma de!

Och luften genljuder af kvittret från flyttfåglarna, som komma för att afsyna sina förrårsbon, fastkittade under stugans gafvel.

— Svalorna för ju med sig lycka åt huset, gör de inte det, mamma? — frågar lillan.

— Jo, mitt barn, — svarar modern. — Och därför ska man låta bli deras bon. Kom väl ihåg det, barn, och märk hur de älska sitt land. De återvända alltid . . .

— Till sin första kärlek, — ifyller mannen. — Och de fara sin väg om hösten, alldeles som jag!

Svalorna, som sutto på telegrafråden, hade börjat småprata.

— Allt är likt sig här, utom att hannen där åldrats något.

— Vintern måtte vara hård i det här främmande landet.

— Ja då, om den där vintern kunna sparvarna berätta åtskilliga gräsliga saker.

— Då är vår Söder bättre, bara inte de fattiga fellahs satte ut nät för oss för att kalasa på våra stekar.

— Det är en dålig religion den egyptiska, som tillåter infödingarna att äta svalor. Då är Nordens religion bättre.

— Ganska bra land till att bo på sommar-
nöje i, det här nordliga landet, men fädernes-
landet har ändå alltid företrädet.

— Men nog är det i alla fall ett hårdt göra
att företaga den här bröllopsresan för hvarje år.

— Det har varit modernt i många hundra
år, så att Norden har blifvit vårt barnbördshus.

— Man påstår att Nordens folk ställa sin
bröllopsresa till vårt land.

— Just det: man gör återbesök.

* * *

Andra dadelskörden är slutad, höstregnen
ha fått gräsvallarna att grönska på nytt, Nilen
stiger, och myggen börjar lägga ägg i den heliga
flodens vass.

Den fattige fellahn ligger utanför sin koja
och gassar sin krökta rygg i solskenet.

Hustrun är sysselsatt med att mala durrah
på handkvarn.

De utsvultna barnungarna roa sig med att
kasta gyttja i hvarandras bruna ansikten.

— Aldrig fisk, aldrig fågel; bara durrah! —
suckar fellahn och sneglar på hustrun.

— Du ligger och drar dig där, fast svalorna
ha kommit tillbaka, — svarar hustrun flegmatiskt.

— Svalorna? Hvad jollrar du om?

— Jo visst! Jag såg dem i morse, hur de jagade utmed flodbrädden.

— Nu ska vi min själ äta stek. Fort hit med näten! Allah vare lofvad! Ack, de kära fåglarna, som inte glömmer bort sitt fädernesland.

Svalorna sitta på vasstråna och kvittra:

— Skönt fädernesland, där man äter svalor.

— Ja, men soler lyser, flugorna ä' bra, landet är godt!

— För säsongen, ja. Allt är bra i vårt land, utom fågelnäten. Och i alla fall är det vårt land.

— Vårt andra fädernesland. Ubi bene ibi patria. Där man äter bra, där är ens fädernesland!

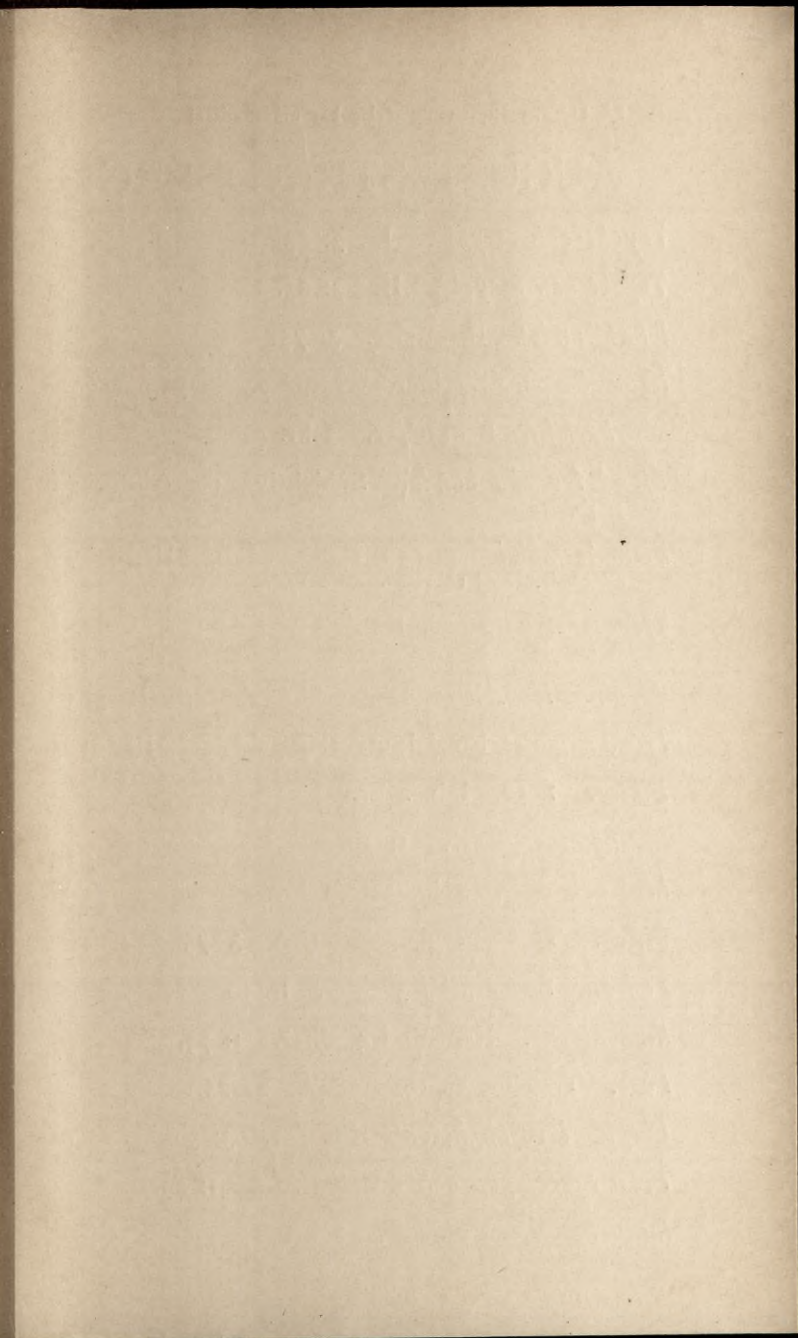
1885.

Innehåll:

Mystik — tills vidare	1.
Nemesis divina	17.
Den litterära reaktionen i Sverige	35.
Franska insatser i svenska kulturen	59.
Är det icke nog?	89.
Rom på en dag	101.
Mitt Venedig	115.
Antingen—eller! Både—och!	127.
Själamord	139.
Carl Larsson	157.
Hallucinationer	179.
Fabler:	
Måsarna	189.
Den heliga oxen eller lögnens triumf	211.
Fullblod	220.
Naturligt urval	225.

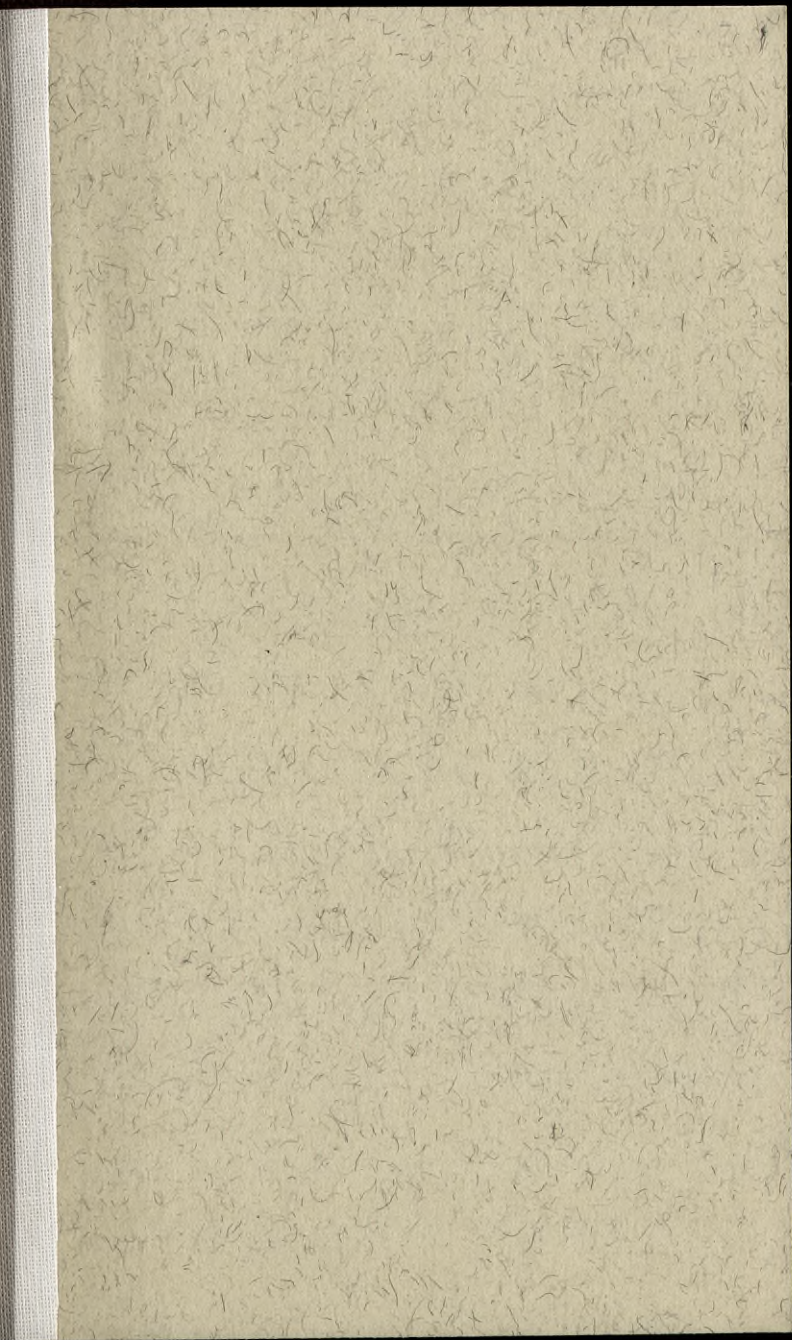
Huru prästen, som trodde på Gud, blir omvänd genom biens klyftighet och dör, i skötet af sin familj, i den sanna ateistiska tron . . .	231.
Äganderätten	237.
Blygsamhet och kyla	241.
Fosterlandsvännerna	243.

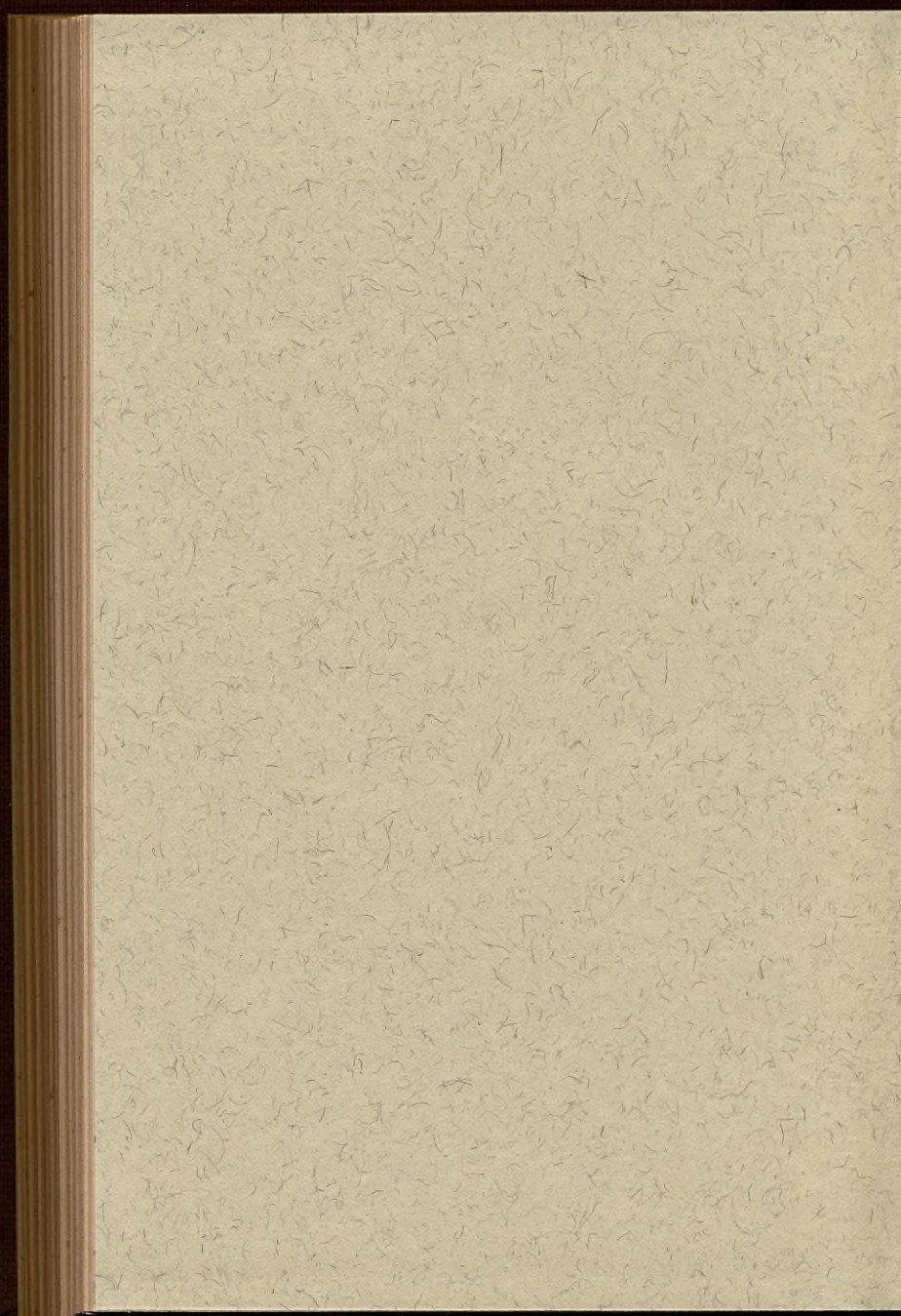

På ALBERT BONNIERS förlag har utkommit af

AUGUST STRINDBERG:

- Tryckt och otryckt.* I. 3: 25.
Tryckt och otryckt. II. 3: 25.
I hafsbandet. Berättelse. 3: 75.
Hemsöborna. Skärgårdsberättelse. 2: 75.
Skärkarlslif. Berättelser. 3 kr.
Bland franska bönder. Subjektiva reseskildringar.
3: 50.
Blomstermålningar och Djurstycken. Ungdomen
tillegnade. Med 14 vignetter. 2 kr.
Tjenstekvinnans son. En själs utvecklingshistoria. I.
3: 50.
Jäsningstiden. En själs utvecklingshistoria. II. 3: 50.
I röda rummet. En själs utvecklingshistoria. III. 2: 25.
Dikter. I: 50. Inb. 2 kr.
Sömngångarnätter. I: 50.
Likt och olikt. 2 häften. 3 kr.
Giftas. Tolf äktenskapshistorier. 3: 75.
Fadren. Sorgespel i 3 akter. I: 50.
Kamraterna. Komedi i 4 akter. I: 75.
Père. Tragédie en trois actes. 2: 25.
Utopier i verkligheten. Noveller. 3: 50.
Från Fjerdingsgen och Svartbäcken. I: 25.
Kulturhistoriska studier. 2 kr.

UMEA
DOKBINDERI

